

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Anna Urbanová

*Dostupnost terénních a ambulantních služeb pro ohrožené
rodiny s dětmi v regionu Zábřeh*

Diplomová práce

**Vedoucí práce: PhDr. Ivana Knausová, Ph.D.
2013**

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne

Anna Urbanová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala vedoucí práce PhDr. Ivaně Knausové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a odborné vedení při zpracovávání diplomové práce.

Obsah

ÚVOD.....	6
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Rodina.....	9
1.1 Pojem rodina	9
1.2 Typologie rodiny	11
1.3 Vztahy a interakce v rodině.....	12
1.4 Psychické potřeby dítěte	14
1.5 Funkce rodiny.....	19
2 Poruchy rodiny.....	22
2.1 Poruchy funkcí rodiny	22
2.2 Rodiny selhávající v péči o dítě	25
2.3 Typologie selhávajících rodin	28
2.4 Posuzování funkčnosti rodiny	30
3 Sociálně-právní ochrana dětí	37
3.1 Děti jako objekt sociálně-právní ochrany	39
3.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí	40
3.3 Povinnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí	42
3.4 Opatření sociálně-právní ochrany dětí	45
3.5 Transformace systému pomoci ohroženým dětem.....	47
4 Sociální služby	50
4.1 Druhy sociálních služeb	51
5 Terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi.....	53
5.1 Terénní sociální práce	53
5.2 Terénní sociální služby	54
5.3 Terénní sociální práce s rodinou	55
5.4 Ambulantní služby pro rodiny s dětmi.....	55
6 Sanace rodiny.....	58
6.1 Právní ukotvení sanace rodiny	58
6.2 Vymezení sanace rodiny	60
6.3 Cíl sanace rodiny.....	61
6.4 Klient sanace rodiny.....	62
6.5 Podmínky sanace.....	62
II. PRAKTICKÁ ČÁST	65
7 Region Zábřeh.....	66

7.1	Terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh	66
7.1.1	Fond ohrožených dětí.....	67
7.1.2	Občanská poradna Zábřeh	70
7.1.3	Poradna pro rodinu Šumperk	71
8	Výzkumné šetření	72
8.1	Cíle výzkumné části	72
8.2	Kvalitativní strategie šetření	73
8.3	Metoda sběru dat	74
8.4	Výběr respondentů	75
8.5	Realizace výzkumného šetření	77
8.6	Vyhodnocení výsledků výzkumného šetření	78
8.7	Diskuze.....	99
	Závěr	102
	Seznam literatury a pramenů	105
	Seznam příloh	110

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá tématem terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh. Ústředním tématem dle názvu diplomové práce je dostupnost těchto služeb, které se nacházejí v tomto regionu a také jejich samotná realizace ve spolupráci orgánů sociálně-právní ochrany dětí.

Ve fungující rodině dítě nalezne uspokojení životních potřeb a jistot důležitých pro jeho rozvoj. Dítě je také považováno za nejzranitelnější stvoření, které má právo vyrůstat v příznivém rodinném prostředí a je ho potřeba chránit před nepříznivými vlivy, jež ho mohou ohrozit. Mnoho dětí takové štěstí nemá a je ohrožen jejich zdárný vývoj. Často je dítě ohroženo někým ze svého nejbližšího okolí a může docházet k tomu, že potřeby těchto dětí nejsou dostatečně naplňovány a dochází k poškození tělesného, duševního a společenského vývoje. Pro každé dítě má být právě rodina bezpečným místem pro jeho život. Mohou však nastat situace, kdy samotná rodina na ochranu dítěte nestačí. Může to být chyba jednotlivce či více členů rodiny nebo se může jednat o situaci, kterou rodina sama nevyřeší nebo ji sama nezavinila. V těchto případech je ochrana či pomoc s řešením problému v rukou ostatních. Podpora a pomoc v rámci širší rodiny ne vždy dokáže dítěti a jeho rodině poskytnout potřebnou pomoc.

Pokud rodina nedokáže nalézt podporu ve svém nejbližším okolí, je možné využít státní sektor, jemuž náleží povinnost poskytnout pomoc dítěti a jeho rodině ze zákona. Ochranu dítěte a případné intervence k zabránění ohrožení dítěte a jeho rodiny zajišťují orgány sociálně-právní ochrany dětí. Právě sociálně-právní ochrana zabezpečuje práva a blaho dítěte. Tato ochrana dítěte je zakotvena v právu zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a v mnoha mezinárodních smlouvách a usnesení, které byly ratifikovány Českou republikou a dalšími právními předpisy našeho státu. V zákoně o sociálně-právní ochraně dětí nalezneme komplexní popis konkrétních možných situací, kdy má být ochrana dítěti poskytnuta.

Kromě státního sektoru, který je reprezentován orgány sociálně-právní ochrany dětí, je zde také neziskový sektor, jenž je zastoupen mnohými organizacemi pověřenými sociálně-právní ochranou dětí. Tyto pověřené organizace zastávají v systému péče o ohrožené dítě a jeho rodinu důležitou roli, která často spočívá v poskytování terénních a ambulantních služeb ve spolupráci se státním sektorem. Terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi jsou zakotveny v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách jako sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi. Součástí těchto služeb je i sanace rodiny.

Sanace rodiny znamená podporu rodičů při zvládání péče o dítě, napomáhá rodině při zvládání nepříznivých situací a brání dalšímu zhoršování její situace. Snaží se o to, aby rodina za spolupráce a podpory zvládla své problémy vyřešit a byla pro dítě vhodným prostředím pro jeho příznivý vývoj. Nejvíce rozvinutá a jediná nezisková organizace v regionu Zábřeh poskytující terénní a ambulantní služby je pobočka Fondu ohrožených dětí sídlící ve městě Zábřeh. V diplomové práci budou taktéž charakterizovány i další neziskové organizace, jež se svou činností zaměřují na ambulantní formu poskytování služby. Objasněna bude i samotná realizace tzv. sanace rodiny a její možná úskalí.

Cíl diplomové práce

Cílem diplomové práce je popsat problematiku ohrožených rodin s dětmi a analyzovat efektivitu práce s těmito rodinami, a dále se také zaměřit na dostupné státní a nestátní služby na pomoc ohroženým rodinám s dětmi v regionu Zábřeh.

Struktura diplomové práce

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V jednotlivých kapitolách teoretické části se zabývám objasněním problematiky rodiny a jejími funkcemi. Kapitoly také popisují oblasti psychických potřeb dítěte a situace, kdy dítěti nejsou v dostatečné míře uspokojeny tyto potřeby. Dále v ní nalezneme popis stavu, kdy rodina nedokáže své funkce plně zastoupit a mohou se v ní objevit poruchy těchto funkcí. Pozornost je také věnována rodinám selhávajícím v péči o dítě a možnému hodnocení funkčnosti rodiny. Teoretická část se soustředí také na oblast sociálně-právní ochrany dětí. Jsou zde uvedeny informace potřebné pro pochopení hlavního směru a činnosti. Důležitým tématem pro tuto diplomovou práci je charakteristika sociálních služeb. V návaznosti na předchozí témata jsou v teoretické části vymezeny terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi. Poslední část se orientuje na sanaci rodiny, která je řazena mezi terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi.

Praktická část je tvořena popisem výzkumného šetření, analýzou zjištěných informací a diskuzí k tématu. Výzkumné šetření bylo realizováno kvalitativní výzkumnou strategií prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů. Výzkum byl realizován se sociálními pracovníky, kteří se výlučně zabývají problematikou ochrany ohrožené rodiny s dětmi.

Cíle výzkumné části

Cílem výzkumné části je analyzovat realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v rámci spolupráce sociálních pracovníků státních a nestátních organizací. Zároveň se zaměřuje na dostupnost a na možná úskalí těchto služeb v regionu Zábřeh.

Volba tématu byla ovlivněna mým zájmem o problematiku ohrožených rodin s dětmi a na základě zkušeností, které jsem získala v rámci praxí, které jsem měla možnost během studia absolvovat. Tyto zkušenosti budou v této diplomové práci využity a zhodnoceny. Během praxe jsem se snažila porozumět základní činnosti, struktuře a rozsahu služeb, které organizace státního a nestátního sektoru poskytují. Záměrem diplomové práce je podrobněji popsat pohled na ohroženou rodinu s dětmi a přiblížit možnosti pomoci těmto rodinám. Zároveň by měla směřovat k zamyšlení nad tímto aktuálním tématem a pro studijní účely. Práce je také určena k využití sociálními pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí a také všem, kteří svou činností participují na ochraně ohroženého dítěte v rámci neziskových organizací.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

Pro účely této diplomové práce s názvem **Dostupnost terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh** zabývající se možnostmi sociální práce s ohroženou rodinou a dětmi formou terénních a ambulantních služeb, je nezbytně nutné uvést vymezení pojmu rodina. Z tohoto důvodu se první kapitola bude zabývat problematikou rodiny. Je všeobecně známé, že rodina hraje v životě člověka nezastupitelnou roli. Rodina stojí na počátku našeho vývoje a řadí se mezi hlavní sociální činitele. Bude zde věnována pozornost definici rodiny, její současné podobě a typologii. Zároveň je vhodné uvést funkce rodiny a podobu interakcí, jež v rodině probíhají.

1.1 Pojem rodina

Rodinou rozumíme nejstarší lidskou instituci, která vznikla v pradávných dobách. Vznikla nejen z přirozeného pohlavního pudu, který člověka vedl k plození a rozmnožování živočišného druhu, ale především z potřeby ochraňování potomstva, jeho učení, vzdělávání a přípravy na život (Matějček, 1994, s. 15).

Na rodinu můžeme nahlížet z mnoha úhlů pohledu, proto existuje nesčetně mnoho definicí rodiny. Z hlediska nejdůležitějších znaků, které charakterizují proměnlivost rodiny, je možné rodinu chápat dle Dunovského a kol. (1999, s. 91-92) jako „*malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím (osvojení), na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti*“.

Matoušek a Pazlarová (2010, s. 13) udávají, že v současné době tradiční pojem rodina dostává široký rozměr. V naší civilizaci se souběžně vyskytují různé kombinace rodinného soužití, jež zahrnují různé formy biologického příbuzenství, legalizovaných i nelegalizovaných vztahů mezi dospělými i mezi dospělými a dětmi nebo mezi samotnými dětmi.

Kramer (1980, podle Sobotková, 2007, s. 24), rodinu definuje jako „skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázání hereditou¹, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoliv mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emoční vazby, může být užíván pojem rodina, když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.“.

Z psychologického pohledu definují autoři Hartl a Hartlová (2000, s. 512) rodinu jako společenskou skupinu spojenou manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí. Ve Velkém sociologickém slovníku (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, s. 940) nalezneme vymezení rodiny jako „původní a nejdůležitější společenské skupiny a instituce“. Rodina je spojena s hlavními funkcemi reprodukce, výchovy, socializace a přenosu kulturních vzorů. Plaňava (1994, podle Kraus, 2008, s. 80) charakterizuje rodinu jako strukturovaný celek (systém), jehož záměrem je „utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí“.

Ve Slovníku sociální práce najdeme vymezení užšího, tradičního pojetí rodiny. Matoušek (2008, s. 177) rodinu v tomto pojetí popisuje jako skupinu jedinců spojenou pokrevními pouty příbuzenství nebo právních svazků (sňatek, adopce). V širším pojetí je rodina v mnoha zemích vnímána jako „skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti“.

Colorosová (2008, s. 148) uvádí tři body, kterými můžeme vymezit rodinu:

Rodinu můžeme chápat jako malou skupinu lidí, jež jsou spojováni věrností, péčí, spoluprací, společnými tradicemi, zvyky a jazykem. Hranice mezi členy jsou rozlišitelné a stejně tak pevné i flexibilní. Dalším bodem je rodina nazývána mikrosystémem, ve kterém se jednotliví členové navzájem ovlivňují, tímto je ovlivněn i systém jako celek. Poslední bod označuje rodinu jako část větší komunity (makrosystému), která zpětně působí na samotnou rodinu i její členy. Ovlivněny jsou sféry sociální, ekonomické a politické.

¹ Dědičnost (Hartl, Hartlová, 2000, s. 186).

Matoušek a Pazlarová (2010, s. 13) uvádí, že doposud používaná vymezení rodiny by měly v našem typu společnosti hovořit spíše o rodinném soužití lidí, než o rodině. Dodnes používané definice jsou považovány za příliš úzké, jsou založeny na příbuzenství vzniklém sňatkem nebo narozením vlastních dětí. Colorosová (2008, s. 148) doplňuje, že každá rodina se v průběhu času utváří, roste či se zmenšuje počet jejích členů. Tímto mění svoji strukturu, fungování a manželské, rodičovské a sourozenecké vztahy. Rodina jako taková po celou dobu neustále existuje, i pokud se znovu formuje a obnovuje.

1.2 Typologie rodiny

Interpretovat rodinu můžeme na základě mnoha hledisek, která závisí na kritériích, dle kterých jsou typy rodin členěny.

Pokud bereme v potaz kritérium „členové rodiny“ a jejich soužití, můžeme rodinu dělit na rodinu **základní**, **nukleární** a **vícegenerační**. Podle převládajícího modelu rodiny a dominance rodiče lze rodiny rozlišit na **patriarchální**, kdy dominance se objevuje na straně otce a **matriarchální**, kdy má hlavní úlohu matka. Dalším možným členěním je rodina **úplná** (oba rodiče a dítě, děti), opačným případem je rodina **neúplná**, kdy v rodině jeden z rodičů chybí či rodina **doplněná** např. nevlastním otcem, matkou a nevlastními dětmi (Čabalová, 2011, s. 199).

Kraus (2008, s. 80) také hovoří o schopnosti rodiny vypořádat se se svými funkcemi, kdy rodinu rozděluje na **funkční** (rodina dokáže plnit všechny své funkce), rodinu **dysfunkční** (některé funkce rodiny nejsou dostatečně plněny, avšak nedochází k ohrožení života rodiny) a rodinu **afunkční** (rodina nefunguje a nezvládá své základní funkce a dochází k narušení vývoje a socializace dítěte).

V průběhu života zpravidla procházíme dvěma typy rodin, a to rodinou **orientační** a **prokreační**.

Orientační a prokreační rodina

Do rodiny orientační se rodíme, jako dítěti nám poskytuje sociální zkušenosti a interpretuje nám svým chováním svět jako celek. Dítě se v ní učí posuzovat svět a má zde možnost získat pocit důvěry. Rodina symbolizuje model světa, v němž dítě získá první zkušenosti a ověřuje si reakce světa na své chování (Vágnerová, 2004 s. 589-590).

Vágnerová (2004, s. 590) uvádí, že „*rodiče fungují jako modely, které lze napodobit, popřípadě se s nimi identifikovat*“. Dítě si takto může osvojit řadu pozitivních či negativních vlastností a projevů chování. Jedinci si své zkušenosti z orientačních rodin přenášejí do rodin, které si během svého života vytvoří, tyto rodiny nazýváme prokreační (Vágnerová, 2004, s. 591). Přenášení souboru očekávání z původních rodin do rodiny prokreační je obecným jevem (Matoušek a kol., 2008, s. 187). Jsou to tendence opakovat stejné věci, které dělali naši rodiče. V jiném případě se snažíme o pravý opak, ale i v tomto případě navazujeme na naše zkušenosti získané v dětství. Dospělý člověk v rodinném společenství nabývá pocitu bezpečného rodinného zázemí, ve kterém získává určité sociální role a sdílí zkušenosti. Hlavním úkolem prokreační rodiny je zplození potomstva a péče o něj (Vágnerová, 2004 s. 591).

V poslední době se v našich podmínkách rozšířil nový jev, který označujeme jako **fenomén singles**. Tato skupina lidí se sama rozhodla na základě své vlastní vůle, že bude žít sama a nebude zakládat vlastní prokreační rodinu. Osoby singles jsou definovány jako „*jedinci, kteří nechtějí vstupovat do manželství, protože jim život o samotě v zásadě vyhovuje. Motivací je především větší možnost věnovat se kariéře, osobním zálibám, vstupovat do více sexuálních vztahů. Druhou stránkou tohoto životního stylu jsou pocity osamocení a izolace*“ (Jandourek, 2003, 119).

1.3 Vztahy a interakce v rodině

Matoušek (2003, s. 77) vnímá rodinné prostředí jako místo, „*kde si lidé k sobě nutně musejí vytvářet vztahy a nutně musejí komunikovat. Všechno, co říkají a dělají, dostává komunikační význam. I absence akce je akcí*“. Vnitřní vztahy v rodině jsou udržovány v interakcích. Každodenní a opakující se interakční vzorce vytvářejí komplexní, opakující se atmosféru rodiny a jsou nejvýraznějším faktorem, který ovlivňuje pocit životní pohody (Sobotková, 2007, s. 46).

Matoušek a Pazlarová (2010, s. 89) uvádí, že interakce jsou tvořeny ze vzorců, které charakterizujeme jako posloupnosti, jež můžeme označit jako komunikační stereotypy.

Komunikační stereotyp lze definovat jako předpověditelnou komunikační sekvenci, ve které mají všechny zúčastněné osoby svoje stálé role (Matoušek, 2008, s. 85). Matoušek a kol. (2008, s. 188) hovoří o podobě stereotypů, které mohou mít povahu ritualizovaných událostí, jež usnadňují součinnost členů rodiny (např. společné jídlo).

Fisher a Škoda (2009, s. 140) k rodinným interakcím uvádí, že každá rodina vlastní určitý zdroj specifického systému hodnot a jejich preferencí a ty ovlivňují chování členů rodiny v interakci se společenským okolím. Komunikování ve fungující rodině je *„jasné, jednoznačné, většina sdělení má zřetelné téma, které je účastníky komunikace sdíleno, lze při něm vyjadřovat souhlas i nesouhlas, emoční doprovod komunikace není extrémně intenzivní, na druhé straně jsou emoce v komunikaci dobře patrné“* (Matoušek a kol., 2008, s. 188).

Rodina se v některých situacích může stát sama o sobě zátěží, pokud se stane zdrojem vzniku a rozvoje různých psychických problémů a následných sociálně patologických jevů (Fisher a Škoda, 2009, s. 140). Matějček (2002, s. 15) uvádí, že v případě konfliktů v rodině mohou být napadeny nejzákladnější potřeby dítěte, pocit jistoty a bezpečí. V raném vývoji dítě potřebuje vidět a také vnímat matku a otce jako šťastné, klidné a rozhodné jedince, jež netrpí citovými bouřemi a se kterými se může dobře a bez problémů identifikovat.

Vágnerová (2004, s. 592) popisuje chování členů rodiny, dětí či dospělých členů rodiny v dominantních rolích, které není nikdy nezávislé, vždy je ovlivňováno chováním ostatních. Zpracovávání různých situací závisí na genetické výbavě, kterou mají rodiče a jejich děti podobnou. Z této podobnosti vyplývá sklon k určitým typům reakcí. Tyto vlastnosti ovlivňují nejen výchovný styl rodičů, ale i jejich chování k dítěti a sklon dětí jak na tyto podněty reagovat typickým způsobem. Matějček (1992, s. 32) doplňuje souvislost rodinné interakce se změnou citových podnětů a citového zaujetí všech zúčastněných členů rodiny.

1.4 Psychické potřeby dítěte

V rámci problematiky rodiny je podstatné zmínit psychické potřeby dítěte, které v jeho životě zastávají důležitou roli. V této kapitole bude také popsán stav, kdy psychické potřeby nejsou dostatečně uspokojovány, což může mít podstatný vliv na zdárný vývoj dítěte. Neuspokojování psychických potřeb dítěte může vést k psychické deprivaci či subdeprivaci, které budou charakterizovány v této podkapitole. K této oblasti se také pojí výskyt syndromu týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte vyskytující se v rodinném prostředí, které je určitým způsobem narušeno.

Má-li se dítě rozvíjet po duševní a charakterové stránce ve zdravou osobnost potřebuje vyrůstat ve stálém, přijímajícím a citově přívětivém prostředí. Rodina působí na člověka od jeho počátku a má možnost ovlivnit život dítěte v jeho nejcitlivějším období. Nejpřirozeněji dokáže uspokojovat základní psychické potřeby dítěte. Je modelem mezilidských vztahů, které si neseme dál do svého života a prostřednictvím nichž budeme poměřovat všechny další vztahy, s kterými se setkáme (Matějček, 1994, s. 16-17).

Pöthe (1996, s. 17) uvádí, že ústředním vztahem v rodině je vztah samotného dítěte a matky. Matka je součástí psychiky a prožívání dítěte a působí jako prostředník uspokojování životních potřeb. Jejich vztah je vztahem vzájemné závislosti.

Klasifikace psychických potřeb

Langmeier, Matějček ve svých studiích (1963, 1968, podle Matějček, 1992, s. 42) formulovali klasifikaci psychických potřeb, které jsou zastoupeny pěti základními potřebami:

1. Potřeba stimulace vedoucí k aktivitě;
2. Potřeba smysluplného prostředí, které dává prostor učení a získávání zkušeností;
3. Citový vztah, který dává dítěti pocit životní jistoty;
4. Potřeba identity, která poskytuje vědomí vlastního já, autonomii vlastní osobnosti, sebeúcty a společenské hodnoty;
5. Potřeba otevřené budoucnosti, která dítěti udává časový rozměr lidského života.

Matějček (1994, s. 25) doplňuje, že uspokojování psychických potřeb není jen jednostranným procesem – působením rodičů směrem k dítěti. Děti svou přítomností a soužitím přirozeně a účelově uspokojují psychické potřeby svých rodičů.

Uspokojením výše zmíněných potřeb dítěti zajistíme nejen přiměřené rozvíjení v oblasti intelektu, citů a vůle, ale i v chování, interakci s okolím, chápáním sebe a lidí, společenských hodnot (Dunovský a kol., 1999, s. 50). Jestliže nedochází v období raného vývoje k uspokojování základních psychických potřeb a nezbytnému citovému poutu k rodiči či osobě pečující, může být dítě vystaveno psychickému strádání, traumatu, se kterým se často vyrovnává po celý život (Grohová, Bubleová, Vávrová, Frantíková, 2011, s. 10).

Matoušek a kol. (2008, s. 213) uvádí, že každá z výše uvedených potřeb se v průběhu lidského života dotváří, „dozrává“ již od nejútlejšího dětství. Každá z psychických potřeb může být nějaký čas neuspokojována. Avšak je-li neuspokojování dlouhodobé, dochází k **psychické deprivaci**.

Psychická deprivace

Psychická deprivace je definována autory Langmeierem a Matějčkem (2011, s. 26) jako *„psychický stav, vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu“*. Matoušek (2008, s. 43), psychickou deprivaci vymezuje jako *„absenci možnosti navazovat vztahy a věnovat se smysluplné činnosti...u dětí se míní chybění příležitosti k budování pevné vazby s pečujícím dospělým a blokování příležitosti k rozvoji duševní schopnosti“*.

Důsledky psychické deprivace se týkají hlubších složek osobnosti, zejména se jedná o rozvoj poznávacích a emočních funkcí. U deprivovaných dětí se často může objevovat celkové psychomotorické opoždění v raném věku, tj. retardace vývoje řeči a sociálních dovedností. Méně nápadné jsou důsledky ukazující se v emočních projevech dítěte a ve vztazích k lidem (Langmeier, Balcar, Špitz, 2000, s. 301).

Subdeprivace

Fisher a Škoda (2009, s. 149) popisují mírnější variantu deprivací zkušenosti a mnohem čtenější jev, který je nazýván citovou subdeprivací. Důsledky tohoto jevu jsou obdobné jako u psychické deprivace, objevují se pouze s nižší intenzitou. Riziko spočívá v její obtížné identifikovatelnosti.

Zelená a Klégrová (2006, s. 28) uvádějí, že subdeprivace se objevuje v rodinách, které navenek působí funkčně. V rodině jsou děti dobře materiálně zabezpečeny, jsou jim vytvořeny kvalitní materiální podmínky pro vzdělání a rozvoj dalších hodnot, avšak děti mohou trádat v oblasti citové.

Matoušek (2008, s. 43) udává výskyt psychické deprivace spíše u dětí vyrůstajících v ústavu a v nefunkčních rodinách. Subdeprivaci spíše spojuje s rodinným prostředím, kde jeden z rodičů trpí vážnou duševní poruchou, případně trpí nějakou závislostí, také se s ní můžeme setkat v některých případech rozvodu či u dětí svobodných matek.

V současnosti se stále více můžeme setkat se situacemi, kdy se v rodinném prostředí dítěte vyskytují interakce, jež lze označit jako společensky nepřijatelné. V této souvislosti hovoříme o **syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte** (Fischer a Škoda, 2009, s. 145).

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

V případě tohoto sociálního jevu se dítě ocitá v nepříznivém prostředí, kde trpí újmou v oblasti fyzické, psychické a sociální. Poškození a destrukce je ve většině případů úmyslná. Vzniklé důsledky v negativním prostředí mohou být až extrémní, kdy dochází až ke smrti samotného dítěte (Fischer a Škoda, 2009, s. 145).

Tento stav je definován jako syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, neboli syndrom CAN (Child Abuse and Neglect), který je vymezen jako „*jakékoliv nenáhodné, preventabilní², vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt*“ (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 24).

² Chování, kterému lze při větší pozornosti určitým způsobem předejít (Informace získané v rámci konzultace s vedoucím diplomové práce).

Týrání, zneužívání a zanedbávání dětí se vztahuje na jakékoliv jednání nebo opomenutí ze strany rodičů či osoby pečující o dítě, s možným následkem smrti, vážného fyzického či emocionálního poškození, sexuálního zneužívání, nebo vykořisťování. Toto jednání nebo nečinnost představuje bezprostřední riziko vážného poškození dítěte (Capta, 1974, podle Lau, Krase, Morse, 2009, s. 28).

Autoři také tento jev označují jako „*soubor nepříznivých příznaků v nejrůznějších oblastech stavu a vývoje dítěte i jeho postavení ve společnosti, v rodině především*“ (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 15). Klégrová a Zelená (2006, s. 28) charakterizují syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte jako necitlivost a bezohlednost pečující osoby k dítěti, kdy je dospělým zneužívána podřízenost dítěte a je využívána k uspokojování jeho potřeb. Vágnerová (1999, s. 333) vymezuje týrání a zneužívání skutečnostmi: Dítě svým jednáním někdo poškozují, tímto jednáním je ohroženo psychicky či fyzicky a je ohrožen jeho následující vývoj. Osoby, jež dítěti ubližují, jsou velmi často jeho rodiče, kteří by ho měli chránit a poskytnout mu pocit jistoty a bezpečí.

Matoušek (2003, s. 98) charakterizuje rodinnou interakci v takto postižených rodinách jako celkově nepřátelskou s převládající kritikou, odmítáním a trestáním. Toto chování není směřováno pouze k dětem, ale je typické i mezi dospělými.

Rozlišujeme čtyři typy možného poškozování dětí: **tělesné týrání, psychické týrání, zanedbávání a sexuální zneužívání.**

Tělesné týrání

Tělesné týrání můžeme označit jako „*tělesné ublížení dítěti anebo nezabránění ublížení či utrpení dítěti, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte*“ (Hanušová, 2006, s. 7).

Tělesné týrání může mít povahu **aktivního** či **pasivního charakteru**. **Aktivní podoba** tělesného týrání zahrnuje všechny akty násilí na dítěti. Jednání můžeme rozdělit na týrání s viditelnými následky poranění, které mohou vznikat např. bitím, popálením, opařením či selháním ochrany dítěte před násilím. Dalším rozlišením je týrání, které nemá charakter tělesného poranění, jeho následky jsou způsobeny dušením či jinými podobnými skutečnostmi (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 41).

Pasivní podoba tělesného týrání je charakterizována nedostatečným uspokojováním základních tělesných, psychických a sociálních potřeb dítěte (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 59).

Psychické týrání

Psychické týrání „zahrnuje chování, které má závažný negativní vliv na citový vývoj dítěte a jeho chování“ (Hanušová, 2006, s. 7). Vágnerová (1999, s. 321) vymezuje psychické týrání jako „zneužití psychické nadřazenosti dospělého, jeho moci nad komplementárně podřízeným a závislým dítětem“.

Zanedbávání

Zanedbávání můžeme vymezit jako „jakýkoliv nedostatek péče, který způsobuje vážnou újmu vývoji dítěte nebo ohrožuje dítě“ (Hanušová, 2006, s. 7). Vágnerová (1999, s. 321) definuje zanedbávání jako nedostatečnou aktivitu rodičů, která je spojena s omezenou interakcí mezi rodičem a dítětem, jež se projevuje nedostatečným uspokojováním potřeb dítěte.

Zanedbávání dělíme dle autorů na dva typy, a to **tělesné zanedbání**, které se vyznačuje nedostatkem ošacení, přístřeší, výživy, zdravotní péče a ochrany před ohrožením a **citové zanedbání**, vyznačující se neuspokojováním citových potřeb dítěte. (Vaníčková, Hajn-Mousosová, Provazníková, 1995, s. 35). Kolektiv autorů (2008, s. 24) doplňuje toto dělení o **zanedbání zdravotní** (nedostatečný dohled nebo léčba či vystavování dítěte stresujícím situacím) a **zanedbání výukové** (nezajištění řádné školní docházky a dohled nad školní přípravou).

Sexuální zneužívání

Sexuální zneužívání charakterizujeme jako „nepatřičné vystavování dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti i chování. Zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče anebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba“ (Hanušová, 2006, s. 7).

Smutková (2007, s. 60) upozorňuje, že při rozvoji zmíněného jevu sehrává úlohu velké množství faktorů, autorka zde řadí: společensko – kulturní vzorce vztahů dospělých a dětí, postavení rodičovství a jeho významu v dané společnosti a platné právní úpravy až po osobnost samotného dítěte či rodičů.

1.5 Funkce rodiny

Pro potřeby této diplomové práce pokládám za důležité ucelit náhled na funkce rodiny, jež rodina zastává. V následující kapitole budou v návaznosti na tuto část, popsány poruchy funkcí rodiny a možné důsledky pro rodinný systém. Pohledy na funkce rodiny se u různých autorů v podstatě neliší. Popis charakteristik těchto základních funkcí rodiny existuje nespočet. Pro stručný popis jsem si zvolila vymezení, které je v současnosti nejznámější. Jedná se o rozlišení čtyř základních funkcí, které zabezpečují správný rozvoj jedince.

Jedná se o funkce: **socializačně-výchovnou funkci, ekonomicko-zabezpečovací funkci, emocionální funkci a biologicko-reprodukční**. Někteří autoři přidávají k tomuto rozlišení také funkci **ochrannou**.

Biologicko-reprodukční funkce rodiny

Biologicko-reprodukční funkce rodiny je významná jak pro společnost jako celek, tak pro samotné jedince, kteří rodinu vytvářejí. Je důležitá pro zdravý vývoj společnosti, kdy je potřeba zajistit stabilní reprodukční základnu (Kraus, 2008, s. 81). Smutková (2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 23) doplňuje, že nejde jen o pouhé zajištění pokračování lidského rodu, ale také o zajištění celkové péče o všechny členy rodiny. Nejedná se pouze o přivedení dítěte na svět, ale také o zabezpečení potřebných podmínek pro život a jeho vývoj (Dunovský a kol. 1999, s. 92). Národní zpráva o rodině hovoří, o tom, že nelze předpokládat, že by zajištění reprodukce a generační výměny v budoucnu přestalo být neseno převážně rodinou (MPSV, 2004, s. 9).

Ekonomicko-zabezpečovací funkce rodiny

Ekonomicko-zabezpečovací funkce se pojí s hospodařením s finančními prostředky, vedením domácnosti a procesem výroby (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 183). Rodina funguje nejen jako prvek ekonomického systému společnosti, ale také jako autonomní ekonomický systém. Hlavním úkolem je ekonomicky zabezpečit základní životní potřeby členů rodiny. Zároveň ekonomické chování rodin významně ovlivňuje rozvoj nebo stagnaci trhu, a to tím, že vyvíjí určité aktivity (provoz domácnosti, zakoupení domu či bytu a jeho vybavení, náklady za potraviny apod.). Autorka také doplňuje, že nezbytnou součástí této funkce je vytvořit u dětí a mládeže správné ekonomické myšlení (Smutková, 2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 23).

Emocionální funkce rodiny

Emocionální funkci plní rodina uspokojováním emočních potřeb všech svých členů, a to rovnoměrně (nikoli na úkor ostatních členů rodiny). Tato funkce má zásadní a nezastupitelný charakter (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 183). Kraus (2008, s. 83) nezastupitelnost vidí v tom, že žádná existující instituce nedokáže vytvořit podobné a tak potřebné citové zázemí, pocit jistoty, bezpečí a lásky. Stejný autor doplňuje (1999, s. 123), že podstatu funkce nelze změnit, pouze je možno registrovat změny v úrovni a kvalitě, v jaké se s ní rodina vypořádává.

Socializačně-výchovná funkce rodiny

Socializačně-výchovná funkce spočívá v uvádění dítěte do lidské společnosti. Dítě se učí základnímu společenskému chování, základním způsobům a jsou mu předávány základní kulturní statky společnosti (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 183). Dítě se také učí porozumět významu mezigeneračních vztahů a vhodnému způsobu komunikace s rodiči a prarodiči. Získané zkušenosti může poté uplatnit v komunikaci s dalšími lidmi. Kromě zmíněného dítě dokáže porozumět sobě samotnému, svým potřebám a možnostem, jak vhodně prosadit své vlastní zájmy (Smutková, 2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 24).

Národní zpráva o rodině uvádí, že sféra výchovy je v každém případě základní věcí rodiny a státu, avšak s výsadní rolí rodiny s možností volby vztahu mezi oběma složkami. Výchovná funkce je chápána jako příprava dítěte na život ve společnosti, *„je tak zásadní a její plná náhrada jinou institucionální formou s sebou nese vždy riziko ohrožení zdravého rozvoje dítěte“* (MPSV, 2004, s. 9).

Kraus (2008, s. 82) doplňuje **funkci ochrannou**, kterou spojuje se zajišťováním životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) dětí, ale i dospělých členů rodiny. Smutková (2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 24) konstatuje předpoklad, že rodina dítěti vytvoří stabilní prostředí pro vývoj. Ochranná funkce rodiny se zakládá na ochraně zdraví dítěte a ochraně před sociálně patologickými jevy. Kraus (2008, s. 82) také spatřuje změnu v této funkci v tom, že dříve se na plnění zmíněných potřeb více podílel stát. V současnosti je rodina v této funkci více zainteresována a je očekávána větší spoluúčast. Dále autor rodinu shledává jako instituci spojenou s rekreací, relaxací a zábavou, které ve své knize řadí mezi další funkce rodiny.

Matoušek a Pazlarová (2010, s. 14) vymezují funkce rodiny, které mohou být aplikovány pro západní civilizaci následovně: podporování socializace a vychovávání dětí, vztahovou podporu dospělých lidí a ekonomickou podporu všech členů. Zároveň autoři uvádí, že v obou prvních funkcích pravděpodobně rodina nebude zastupitelná nikdy. Stejný názor vyjadřuje i Pöthe (1996, s. 17), který hovoří o řadě změn, kterými rodina prochází, prošla, a o udržení jejích ústředních funkcí, kterými jsou výchova a ochrana dítěte.

Sobotková (2007, dle Pattersonová, 2002, s. 71) udává souvislost mezi funkcemi rodiny a rodinným fungováním, které je definováno jako „*způsob, jakým rodina plní své funkce*“. Autorka zde řadí začlenění jedince do rodinné struktury, kdy dochází k ovlivňování osobní identity a poskytování pocitu sounáležitosti. Dále zde řadí ekonomickou podporu, která je spojena se zajišťováním základních i rozvojových potřeb pro členy rodiny. Kromě zmíněného zde autorka zařazuje také péči, výchovu a socializaci, které umožňují fyzický, psychický, sociální i duchovní vývoj jedince a rovněž zprostředkovávají sociální hodnoty a normy. Poslední funkce je zaměřena na ochranu zranitelných členů (mladých, hendikepovaných, nemocných, starých či na ostatních závislých apod.).

2 Poruchy rodiny

Předkládaná diplomová práce je zaměřena na problematiku ohrožené rodiny s dětmi a formy služeb vhodných k překonání její tíživé situace. Rodina se v současné době setkává s mnoha nároky a požadavky ze strany společnosti. Pokud se s těmito nároky rodina nedokáže vyrovnat a plnit své základní funkce, hovoříme o poruchách rodiny. Oblast poruch rodin bude podrobně popsána v této kapitole.

2.1 Poruchy funkcí rodiny

Porucha rodiny

Dunovský (1999, s. 101) vymezuje pojem porucha rodiny jako „*situaci, kdy rodina v různé míře neplní základní požadavky a úkoly, dané společenskou normou a vyjádřené v očekávání na přiměřené začlenění jejích členů do společnosti*“. Autor také uvádí obecnější pojetí poruchy rodiny jako „*selhávání některého člena nebo členů rodiny, jež se projevuje v nedostatečném plnění některých nebo všech základních rodinných funkcí*“.

Příčiny poruch

Příčin poruch rodiny směřujících k dítěti je velké množství a jsou nejrůznějšího charakteru. Mají počátek v chybách jednotlivých článků systému jednotlivců – rodina – společnost a v jejich vzájemné interakci. Následky se pak mohou projevovat do všech složek tohoto systému. Poruchy jsou vázány na jednu, několik nebo všechny výše zmíněné základní funkce rodiny (Dunovský, 1986, s. 13).

Porucha biologicko-reprodukční funkce

Porucha biologicko-reprodukční funkce se objevuje z různých důvodů, kdy děti se do rodiny nerodí nebo se rodí děti nějakým způsobem zdravotně poškozené. Jeden z problémů představuje nezodpovědné rození dětí do nepříliš příznivých životních podmínek, případně rození dětí rodičům, jejichž zdravotní stav jim neumožňuje tuto roli adekvátně zastávat (Dunovský, 1986, s. 13). Kraus (1999, s. 122) upozorňuje na existující pokles populačních přírůstků, který můžeme pozorovat od roku 1989.

Smutková (2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 23) uvádí oblast zájmu sociální práce, jež se zajímá o oblasti reprodukčního chování současné rodiny, bezdětnost, předčasné či nechtěné rodičovství apod.

Porucha ekonomicko-zabezpečovací funkce

Porucha ekonomicko-zabezpečovací funkce se v reálném životě projeví nejčastěji jako hmotný nedostatek a neschopnost rodiny zabezpečit základní životní potřeby členů rodiny. Jako spouštěcí mechanismus můžeme spatřovat nezaměstnanost některého z členů rodiny či dokonce všech osob schopných pracovat. Tyto situace mohou často vést až k sociálnímu vyloučení. (Smutková, 2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 24).

Dunovský (1986, s. 14) charakterizuje rizikové rodiny, ve kterých je vysoká pravděpodobnost vzniku této poruchy. Porucha může být podmíněna některými patologickými rysy osobnosti (např. mentální retardace či psychická anomálie rodičů, delikvence, alkoholismus apod.). Další skupinou mohou být rodiny s více dětmi, kde je prokázáno nízké ekonomické zabezpečení rodiny. Smutková (2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 24) konstatuje, že z výše uvedeného vyplývá, že kvalita plnění této funkce se odráží i v plnění dalších funkcí rodiny.

Sociální práce se v rámci této poruchy zajímá o celkovou finanční situaci rodiny. Finanční situace rodiny je hodnocena a ovlivněna zákonem danými měřítky a nástroji (životní minimum, dávky státní sociální podpory, další sociální dávky apod.) (Smutková, 2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 24).

Porucha emocionální funkce

Funkce emocionální je velmi významná, jakákoliv její porucha zasahuje do všech sfér života uvnitř rodiny i jejího vztahu ke společnosti. Porucha emocionální funkce ohrožuje klidnou a vyrovnanou rodinnou atmosféru (Dunovský, 1986, s. 15). Při nedostatečném plnění emocionální funkce může docházet k deformacím v psychosociálním vývoji dítěte, které se projevují citovou deprivací, frustrací, poruchami chování, často vedoucí až k delikvenci (Smutková, 2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 26). V rámci rodiny se jedná o rodinné rozvraty, rozchody rodičů, nedostatečný zájem o dítě vyúsťující až v opuštění dítěte, sociální osíření či dokonce týrání a zneužívání (Dunovský, 1986, s. 15).

Sociální práce se zaměřuje zejména na problémy, které vznikají jako následky nedostatečně realizovaných emocionálních a psychohygienických funkcí. Jsou to problémy jako: záškoláctví, agresivita, domácí násilí, delikvence apod. (Smutková, 2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 26).

Porucha socializačně-výchovné funkce

Funkce socializačně-výchovná je považována ve vztahu k dítěti jako nejdůležitější. Dunovský (1986, s. 16) příčiny poruchy této funkce rozděluje na **objektivní**, to znamená, že je na vůli rodičů nezávislá, a na **subjektivní**, na vůli závislé a příčiny **smíšené**. Dělení rodinných poruch můžeme rozlišovat dle hlavních příčin: rodiče se nemohou starat o dítě; rodiče se nedovedou starat o dítě; rodiče se nechtějí starat o dítě. Tyto typy poruch rodičovství budou popsány v následujících kapitolách.

Kraus (2008, s. 82) popisuje následující problém, který se týká situace, kdy rodina přesouvá odpovědnost za výchovu na školu, školská zařízení a je očekáváno, že profesionální přístup pedagogů napraví chyby, kterých se dopustili rodiče svými nevhodnými výchovnými styly. Stejný autor (1999, s. 123) k tomuto dodává, že často dochází i k situacím, kdy se cíle výchovných vzdělávacích aktivit školy a rodiny liší či jsou protichůdné.

Pozornost sociální práce vzbuzují problémy vztahující se k poruchám rodinných interakcí, nedostatečné socializace jednotlivců, poruchám adaptace, poruchám chování apod. (Smutková, 2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 26).

Porucha ochranné funkce

Pokud se tato porucha vyskytuje v rodině, může dítě trpět v důsledku nedostatečných ekonomických a materiálních podmínek, nedostatečné péče o zdraví a hygienu. Praxe sociální práce se soustředí na potřebu ochrany opuštěných dětí, dětí zanedbávaných a zneužívaných či dětí žijících v nevyhovujících podmínkách, v chudobě apod. (Smutková, 2007, dle Levická, 2004, Hroncová 2001, s. 27).

Zelená a Klégrová (2006, s. 27) doplňují, že prostřednictvím výchovy, způsobem komunikace, naplňováním potřeb dítěte, přejímáním názorů a zvyků je utvářena osobnost dítěte. V důsledku špatného fungování komunikace a předávání zkušeností jsou některé důležité potřeby člověka ohroženy či nenaplněny. Pokud je funkce rodiny ohrožena či narušena, může dojít ke vzniku poruch, kdy některé zkušenosti mohou dítěti zcela chybět a tímto může být vystaveno jejich negativním vlivům.

2.2 Rodiny selhávající v péči o dítě

V rámci profese sociální práce se můžeme setkat s řadou typů rodin, jež jsou spojovány s riziky možného selhání v oblasti péče o dítě a fungování rodiny. Tyto rodiny mohou být nazvány **mnohoproblémovými**, **klinickými** či **ohroženými**. Charakteristika odlišnosti těchto rodin bude zmíněna v této kapitole. V souvislosti s tématem diplomové práce zde bude popsáno rozdělení selhání rodičů v rodičovské péči a typologie selhávajících rodin, které vzešly pro potřeby sociálních pracovníků.

Mnohoproblémové rodiny

V sociální práci se setkáváme s pojmem mnohoproblémová rodina. Kaplanová (1986, podle Matoušek a kol., 2005, s. 75) definuje mnohoproblémovou rodinu jako rodinu, která má dlouhodobě více než jeden problém. Rodinné problémy se týkají řady jednotlivců i řady sfér rodinného života. Tyto problémy rodina nedokáže řešit svépomocí a ani nedokáže kontaktovat existující sociální služby. Matoušek a Pazlarová (2010, s. 18) poukazují na potíže vyskytující se zejména ve sférách fungování rodiny, a to v oblasti bydlení, výchovy dětí, finančních prostředků, partnerských vztahů, vztahů k širší rodině, vztahu k institucím, konfliktů se zákonem, nemocí a různých forem závislostí.

Matoušek a kol. (2005, s. 76) uvádí, že traumatizující situace a ztráty v rodině jsou velmi častým jevem, a že se členové rodiny stávají vůči nim imunní. V těchto rodinách problémy přesahují i do dalších generací. Pomáhající organizace se s rodinou dostávají do kontaktu v době probíhající se krize, pokud krize v rodině ustane, rodina ztrácí o spolupráci zájem (Matoušek, Pazlarová, 2010 s. 18).

Klinická rodina

Rodina klinická je definována jako „rodina, která byla nebo je kvůli svým problémům v kontaktu s pomáhající nebo represivní institucí“ (Matoušek, 2008, s. 177).

Ohrožená rodina

Ohrožená rodina je taková rodina, která nedokáže dostatečně zabezpečit základní funkce, s touto situací se není schopna vyrovnat a vyřešit problémy vlastními silami (MPSV, 2009d, s. 5).

Knausová (2011, s. 69) rozlišuje **vnitřní** a **vnější ohrožení rodiny**. Vnitřním ohrožením rodiny rozumíme problém ve vztazích v rodině, kdy rodina nedokáže vlastními silami řešit nepříznivou situaci, ve které se nachází. Může se jednat např. o rozpad vztahů v rodině, rodičovský konflikt, domácí násilí nebo týrání, zanedbávání a zneužívání dítěte. Vnější ohrožení rodiny nastává v situacích, kdy rodina není schopna zabezpečit materiální potřeby.

Podle Metodického doporučení Ministerstva práce a sociálních věcí č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou jsou nejčastější problémy ohrožených rodin:

- sociokulturní znevýhodnění rodiny a jeho projevy,
- zdravotní znevýhodnění některého z členů rodiny,
- ohrožení chudobou a sociálním vyloučením,
- nedostatek schopností a dovedností,
- vztahové problémy v rodině,
- výchovné a výukové problémy dětí,
- odebrání dětí z rodiny do ústavního zařízení (MPSV, 2009c, s. 3).

Dalším typem selhávající rodiny může být rodina, ve které se setkáme s **poruchou rodičovské role a následným selháváním péče o dítě**.

Fisher a Škoda (2009, s. 140) formulují nejzávažnější negativní jevy, které jsou ve spojení s poruchami rodičovské role. Nejzávažnější negativní jevy jsou ty, které vedou k narušení psychosociálního vývoje a fungování všech členů rodiny. Autoři popisují poruchy související s dysfunkcí až afunkcí rodiny ve spojení s psychickou deprivací nebo subdeprivací. Anomálie osobností rodičů, jsou dalším problémem, kdy dochází k situacím, ve kterých se rodiče nemohou, nechtějí či neumějí z různých důvodů starat o své děti. V těchto případech se rodiče mohou dopouštět asociálního³ a antisociálního⁴ chování. Posledním negativním jevem je problematika syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.

³ Nespolečenské chování (Hartl, Hartlová, 2000, s. 212).

⁴ Uvědomělé protispolečenské chování kriminálního charakteru (Hartl, Hartlová, 2000, s. 212).

Matoušek a Pazlarová (2010, s. 49) charakterizují rodiče selhávajícího v péči o dítě jako osobnost bez schopnosti sladit se s dítětem, a to buď pod vlivem aktuální situace stresu anebo trvale. Toto chování může vést k zanedbávání či k chování intruzivnímu⁵.

Rodiny selhávající v péči o dítě

Existuje celá řada faktorů, které mohou být příčinou neschopnosti přijmout rodičovskou roli. Autoři dělí selhávání rodičů v rodičovské péči do tří skupin – rodiče se o děti **nemohou, neumějí, nechťejí starat**.

Matoušek (2008, s. 176) rodičovskou péči pojímá jako „*soubor všech činností nutných k tomu, aby byl z dítěte vychován odpovědný a zralý dospělý člověk*“.

Rodiče se nemohou starat o své děti

Překážky jsou spatřovány převážně v přírodních podmínkách a situacích (např. přírodní katastrofy, devastace prostředí), a také v poruchách fungování celé společnosti (zde se jedná o války, hladomor, chudobu). Dalším možným důvodem je narušení celého rodinného systému (Gillernová, Kebza, Rymeš a kol., 2011, s. 118). Dunovský a kol., (1999, s. 104) doplňuje, že rodinný systém může být rozbit objektivními příčinami, jako jsou nemoc, invalidita, úmrtí. Možným důvodem je také situace, kdy rodič nemá možnost se starat o dítě, protože nepříznivý zdravotní stav dítěte mu zabraňuje vyrůstat v jeho domácím prostředí.

Rodiče se neumějí či nedovedou starat o své děti

Rodiče nedovedou zabezpečit přiměřený vývoj a uspokojit základní potřeby dítěte. Důvody jsou spatřovány v nezralosti či neschopnosti se vyrovnávat se zvláštními situacemi (mimomanželské narození dítěte, handicapované dítě, přijetí dítěte do náhradní výchovy), či situace, kdy rodiče nemohou přijmout základní společenské normy (Gillernová a kol., 2011, s. 118).

Mnohdy to jsou situace dětí rozvádějících se nebo rozvedených rodičů, kteří se nedokážou vypořádat s konfliktními podmínkami. Kromě zmíněného sem mohou patřit okolnosti, kdy rodiče dětem ubližují a používají je jako nástroj pro svou nenávist či odpor vůči druhému rodiči či situace, kdy rodič nemůže o své dítě řádně pečovat, protože druhý rodič má dítě ve své péči, a je mu v tomto zabraňováno (Gillernová a kol., 2011, s. 118).

⁵ Vtíravé, nutkavé, opakující se negativní chování (Informace získané v rámci konzultace s vedoucím diplomové práce).

Rodiče se nechtějí starat o své děti

Situace, kdy se rodiče nechtějí starat o děti, jsou často spojovány s poruchami osobnosti rodičů. Tyto poruchy osobnosti způsobují to, že rodiče neplní náležitě svou rodičovskou povinnost. Zájem rodičů o dítě je minimální, někdy až hostilní⁶. Rodiče neposkytují náležitou péči, toto může vést až k opuštění samotného dítěte. Rodičovská péče je hodnocena jako nedostatečná, žádná či škodlivá a je možné tuto péči označit jako zanedbávající (Gillernová a kol., 2011, s. 118).

Dále lze vymezit kategorie rodičů, kteří se o dítě **nadměrně starají** a rodiče, kteří dítě **týrají** a **zanedbávají**.

Rodiče, kteří svým dětem vědomě ubližují, týrají je a zneužívají, mají k dětem hostilní, nepřátelský vztah, který může mít podobu násilí a nejrůznějších praktik. Takového chování vůči dítěti může skončit až jeho smrtí. Naopak nadměrná péče a zájem o dítě vede k rozmazlování, nepřípravenosti na samostatný život, nerespektování druhých apod. (Dunovský a kol., 1999 s. 105).

2.3 Typologie selhávajících rodin

Klasifikace rodiny dle Voilandové a Buellema (1980, podle Matoušek a kol., 2008, s. 194) je vytvořena pro potřeby sociálních pracovníků a zaměřuje se na znaky fungování rodiny, které sociální pracovníci zjišťují. Dělení je odvozeno od „*dominantní charakteristiky přednosti domácnosti nebo obou dospělých, kteří svým vlivem působí na fungování celé rodiny*“ (Matoušek a kol., 2008, s. 194). Tato klasifikace dělí rodinu do čtyř skupin.

Perfekcionistické rodiny

V perfekcionistické rodině se jeden nebo oba dospělí nadměrně zaměřují na žádoucí způsoby chování, překročení norem je spojeno s vysokou úzkostí. Tato rodina je velmi přizpůsobivá s většinovou společností. Od členů je vyžadován úspěch v každé situaci. Při vyskytujících se potížích do řešení není zapojováno orgánů pečujících o práva dětí, policie ani soudů, vyjma rozvodů. Rodiny tohoto typu se považují za poměrně ovlivnitelné. Organizace poskytující pomoc vyhledávají členové rodiny sami a jsou připraveni pro spolupráci (Voilandová, Buell, 1980, podle Matoušek a kol., 2008, s. 195).

⁶ Nepřátelský postoj, projevující se nepřátelstvím a agresivitou (Hartl, Hartlová, 2000, s. 195).

Nepřiměřené rodiny

Nepřiměřená rodina je charakteristická tím, že často jeden či oba dospělí spoléhají při řešení svých problémů na vnější pomoc. Pomoc nalézají v širší rodině, v komunitě nebo u sociálních pracovníků. Tyto rodiny se vyznačují oslabenou schopností předvídání budoucnosti, někdy i schopností vyhodnocovat to, co se děje nyní. Objevují se zde potíže s obstaráváním finančních prostředků, hospodaření s nimi a při výchově dětí. Rodiny bývají ovlivnitelné ze strany sociálního pracovníka při dlouhodobém vedení (Voilandová, Buell, 1980, podle Matoušek a kol., 2008, s. 195).

Egocentrické rodiny

V egocentrické rodině jsou dospělé osoby často pohlcené svojí společenskou kariérou. Otázky finančních prostředků se v rodině neřeší. Nalezneme zde často instrumentální vztahy mezi členy rodiny, manželský nesoulad, mnohokrát vyúsťující až k násilí mezi partnery. Konzultace s odborníky bývá často pojata jako nepřátelský projev iniciátora konzultace k jinému členu rodiny. Organizace poskytující pomoc členové rodiny vnímají se silnou ambivalencí a mají sklon jich zneužívat k prosazení vlastních zájmů. Z tohoto důvodu jsou odborné zásahy hodnoceny jako nejisté (Voilandová, Buell, 1980, podle Matoušek a kol., 2008, s. 195).

Asociální rodiny

Posledním typem je asociální rodina, která je typická nedostatkem hodnotového a sociálního napojení na běžnou společnost. Rodinné vztahy jsou mělké a neodpovědné. Členové rodiny uspokojují své potřeby bez ohledu na platné právní normy. Vztah mezi partnery mnohokrát vzniká z náhlého popudu. Narození dětí nebývá často plánované a rodiče jsou ochotni se dětí zříci a svěří je k adopci. V rodině se vyskytuje zanedbávání a zneužívání dětí; projevy fyzické agresivity; zneužívání návykových látek, zejména alkoholismus. Problémy těchto rodin řeší orgány státu, které dohlíží na situaci dětí a na dodržování zákona. Odborný zásah by se měl zaměřovat na realistické cíle a postup po malých krocích (Voilandová, Buell, 1980, podle Matoušek a kol., 2008, s. 195).

Neplní-li rodina své funkce dostatečně nebo vůbec, lze ji posoudit dle diagnostického nástroje Mudr. Jiřího Dunovského, DrSc. Tento diagnostický nástroj byl pojmenován jako Dotazník funkčnosti rodiny. Na základě tohoto dotazníku vzešla typologie funkčnosti rodiny, kde autor rozdělil rodinu do typů: **funkční, problémová, dysfunkční, afunkční rodina**. Toto dělení a zmíněný diagnostický nástroj bude popsán v následujících kapitolách.

2.4 Posuzování funkčnosti rodiny

Posouzení funkčnosti rodiny je důležitým aspektem pro stanovení možné intervence vedoucí k řešení situace rodiny. Sociální pracovníci mohou na základě vzniklého posouzení volit vhodnou sociální službu či návazné služby.

Matoušek a kol. (2008, s. 190) uvádí, že posouzení funkčnosti rodiny vyžaduje delší přímý kontakt s rodinou, čas a dovednosti, které sociální pracovníci získají tréninkem. Samotné hodnocení rodiny by mělo být doprovázené neautoritativním a přátelským duchem. Sociální pracovník musí být schopný aktivního naslouchání a musí se neustále pokoušet o vcítění do rodinné situace. Během setkávání nesmí docházet k tomu, aby se členové rodiny cítili jako by byli podrobováni výsledku. Sociální pracovník je během návštěvy v rodině také testován, a to v otázkách důvěryhodnosti, a schopnosti nabídnout rodině účinnou pomoc nebo podporu (Matoušek a kol., 2008, s. 192). Dunovský (1986, s. 23) uvádí, že pro vytvoření správného hodnocení rodiny je důležité získání všech dostupných objektivních a subjektivních informací, které se vztahují k danému tématu.

Rodina musí dostat dostatečný prostor k tomu, aby vyjádřila své problémy, dříve než sociální pracovník dojde k názoru, co je v rodině problémem (Matoušek a kol., 2008, s. 192). Pro určení rodinné poruchy je potřeba najít její příčinu či vedoucí konflikt, jehož řešení by se mělo stát pomocníkem pro nápravu či odstranění poruchy (Dunovský, 1999, s. 23).

Hodnocení závažnosti porušení sociálního prostředí ve vztahu k vývoji dítěte při nejtěžších poruchách nečiní většinou potíží – vývoj dítěte je zjevně ohrožen nebo již poškozen. Naopak v situacích nepříliš zjevné či teprve rozvíjející se poruchy rodinného života může diagnostika způsobovat sociálním pracovníkům těžkosti (Dunovský, 1999, s. 23).

Základní ukazatele funkcí rodiny

Matoušek (2008, s. 193) uvádí několik základních ukazatelů funkcí rodiny, které profesionál musí zohlednit při hodnocení rodiny. Jsou to: kulturní a hodnotová orientace rodiny; nasycení základních potřeb jednotlivých členů rodiny; stav domácnosti z hlediska potřeb členů rodiny; funkčnost rodičovského systému; hodnocení vývoje dětí; funkčnost manželského systému; vztahy členů rodiny k širšímu příbuzenstvu; vztahy k institucím pro rodiny významných; další významné sociální vazby členů rodiny; zaměstnání rodičů, jeho perspektiva, pracovní spokojenost; materiální zdroje, které má rodina k dispozici, a způsob rozhodování o nich; styl komunikace.

Posuzování nevhodného zacházení s dítětem

Kvalifikované hodnocení nevhodného zacházení s dítětem musí obsahovat věk a vyspělost dítěte, četnost výskytu projevů špatného zacházení osob podílejících se na péči o dítě a závažnost špatného zacházení (Matoušek a kol., 2005, s. 28).

Při posuzování nevhodného zacházení s dítětem autor Matoušek a kol. (2005, s. 28) klade důraz na odpovídající výcvik a vhodné zázemí v organizaci, ve kterém lze sporné případy konzultovat či zapojit jiného pracovníka. Ukazatelem špatného zacházení s dítětem mohou být pro sociálního pracovníka nálezy a zprávy lékařů, učitelů, policie, organizací, dále to mohou být rodinní příslušníci, sousedé, známí nebo další občané, kteří mohou poskytnout důležité informace k případu. Tyto zmíněné zprávy může sociální pracovník využívat při následném posuzování rodiny.

Avšak Matoušek a kol. (2005, s. 28) upozorňuje na časté situace, kdy pracovníci nejsou adekvátně vyškoleni a cvičeni v postupech pro zjišťování špatného zacházení a v rozpoznávání následků špatného zacházení s dítětem. Toto jednání může vést až k traumatizaci dítěte.

Dotazník funkčnosti rodiny

Autorem diagnostického nástroje pro zjištění poruch rodiny ve vztahu k dítěti je Mudr. Jiří Dunovský, DrSc. Důležitým výsledkem jeho práce je konstrukce Dotazníku funkčnosti rodiny, který bude více popsán v této části.

Dotazník funkčnosti rodiny se zakládá na hodnocení funkční schopnosti rodiny, a její kapacitě ve vztahu k dítěti, plnit svou rozhodující a nezastupitelnou socializačně – výchovnou funkci s návazností na ostatní funkce (Dunovský, 1986, s. 25).

Kritéria hodnocení Dotazníku funkčnosti rodiny

Hodnocení rodiny dle Dotazníku funkčnosti rodiny se zakládá na charakteru osmi kritérií/položek. Schéma používá následující kritéria: **Složení rodiny** – hodnotí se, zda je rodina úplná, neúplná, doplněná nevlastním rodičem, náhradní; **stabilita rodiny** – pevná, narušená či rozvrácená; **sociálně-ekonomická situace rodiny** – hodnotí se podle věku rodičů, vzdělání, typu zaměstnání, rodinného stavu, čistého příjmu na hlavu, kategorie bytu, počtu osob na obytnou plochu, vybavení bytu; **osobnost rodičů** – vyrovnaná s dobrou společenskou adaptací, nevyrovnaná s problémy, patologická; **přítomnost sourozenců** a jejich profil, stav a vývoj dítěte – zde se hodnotí narušenost dítěte, **zájem o dítě** – opravdový, formální, uspokojivý, nedostatečný, nezájem či nenávislný vztah; **péče o dítě** – péče rodičů velmi dobrá, uspokojivá, dostatečná, špatná, nedostatečná či traumatizující (Dunovský, 1986, podle Matoušek a Pazlarová, 2010, s. 17).

Posuzované rodiny jsou bodovány systémem tzv. trestných bodů, které se za jednotlivá kritéria sčítají. Každým navýšeným bodem se rodina posunuje směrem k určitému typu rodiny (Matoušek a Pazlarová, 2010, s. 17).

Pásma funkčnosti rodiny

Výsledky vzniklé na základě bodování se vyhodnocují pomocí pásma funkčnosti rodiny. Prvním typem s nejvíce body je **rodina afunkční**, která se pohybuje v rozpětí pásma 15 – 24 bodů. V pásmu 10 – 14 bodů jde o **rodinu dysfunkční**, v pásmu 5 – 9 je rodina posuzována jako **problémová**. Posledním typem je **rodina funkční** (eufunkční), která je hodnocena nejméně body v pásmu 0 – 4 bodů (Matoušek a Pazlarová, 2010, s. 17).

Typy rodin dle stupně funkčnosti

Dunovský (1999, s. 107) popisuje zmíněné typy rodin následovně:

Funkční rodinou rozumíme takovou rodinu, která zajišťuje dítěti dobrý vývoj a prospěch.

V **rodině problémové** se vyskytují poruchy některých či všech funkcí rodiny. Avšak tyto poruchy vážně neohrožují vývoj dítěte ani rodinného systému. Problémy si rodina dokáže vyřešit svépomocí nebo případně krátkodobou nebo jednorázovou pomocí svého okolí. Tato rodina vyžaduje zvýšenou pozornost sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a lékařů, kteří sledují, zda nedochází k ohrožení dítěte jeho prostředím.

Dalším typem je **rodina dysfunkční**, která má vážné poruchy funkcí rodiny, které bezprostředně ohrožují prospěch dítěte a rodinu jako celek. S rodinnými problémy se rodina nedokáže vypořádat sama, proto je nezbytný zásah profesionála. V těchto případech je vhodné zvolit opatření sanace rodiny (Dunovský, 1999, s. 108). Fischer a Škoda (2009, s. 143) doplňují, že sanace rodiny čítá úskalí ve formě volby, kdy má sociální pracovník podporovat rodinu jako celek a odkdy se postavit v zájmu dítěte proti ní. Sanace rodiny a její charakteristiky budou představeny v následujících kapitolách.

Poslední typem rodiny je **rodina afunkční**, v níž rodina přestává plnit svůj základní úkol. Poruchy jsou natolik vážné, že dítěti škodí a ohrožují ho v jeho samotné existenci. Sanace rodiny není vhodná, jediným řešením, jež je dítěti prospěšné je umístit dítě do rodiny jiné či náhradní (Dunovský, 1999, s. 109).

Zelená a Klégrová (2006, s. 8) doplňují, že Dotazník funkčnosti rodiny je možné použít i opakovaně, umožňuje totiž srovnávání rodinné situace v různých životních etapách. V současnosti je dotazník používán nejen pro výzkumné účely, ale zároveň v praxi. Je používán jako pomocný nástroj psychologů a diagnostický nástroj pediatrů v rámci preventivních prohlídek.

Posuzování dítěte v rámci sociálně-právní ochrany dětí⁷

Situace dítěte, které se nachází v obtížné rodinné situaci, by se měla důkladně, odborně a objektivně vyhodnotit, a to je potřebné učinit hned, co se tato zpráva dostane k příslušným orgánům sociálně-právní ochrany dětí. Mapování oblasti zahrnuje objasnění potřeb dítěte – do jaké míry jsou nebo nejsou naplňovány. Vyhodnocení situace a návrh na řešení je zásadním a důležitým momentem pro následující život dítěte. Z tohoto důvodu je potřeba znát všechny okolnosti a detaily, aby byl plán na řešení v nejlepším zájmu dítěte (Vrtbovská, 2006, 37).

Okolnosti života dítěte v obtížné situaci jsou často nepřehledné či komplikované. Proto je potřeba, aby *„sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí měl jednak možnost a také všechny potřebné nástroje a dovednosti k pečlivému a úplnému vyhodnocení případu dítěte v péči“* (Vrtbovská, 2006, 37-38).

Ministerstvo práce a sociálních věcí vydalo pro účel sociálních pracovníků sociálně-právní ochrany dětí **Metodické doporučení č. 2/2009 k vyhodnocování situace dětí v obtížné situaci.**

Vyhodnocení situace dítěte v obtížné situaci směřuje k hloubkovému odbornému prozkoumání, jež je podkladem pro vypracování Individuálního plánu péče o dítě. Vyhodnocení zahrnuje řadu okolností a podmínek ze života dítěte, jež *„by měly být v co největší míře zachovány, aby dítě mohlo prožívat své dětství v kontinuitě a udržet a rozvíjet významné citové vazby a vztahy. V ideálním případě by mělo vyrůstat ve známém prostředí“* (MPSV, 2009b, s. 1-2). *„Situace ohroženého dítěte či rodiny se skládá z řady vzájemně provázaných skutečností a informací, které dohromady dávají přesný obraz situace z hlediska naplnění nejlepšího zájmu dítěte“* (MPSV, 2009b, s. 3).

Sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí mají odpovědnost za vyhodnocení případu dítěte a od tohoto vyhodnocení případu spolu s vyhodnocením potřeb dítěte se odvíjejí další kroky směřující k vyřešení situace. Nejedná se pouze o jednorázovou akci, ale o průběžný proces. Za důležitý aspekt vyhodnocení se považuje spolupráce s odborníky (MPSV, 2009b, s. 1-2).

⁷ Pozn. problematice sociálně-právní ochrany dětí je v této diplomové práci věnována celá kapitola, v níž bude popsáno vše potřebné k pochopení této oblasti.

Metodické doporučení k vyhodnocování situace dětí v obtížné situaci pokládá za důležité při vyhodnocování dodržovat následující principy (MPSV, 2009b, s. 3):

Vyhodnocení směřuje k nejlepšímu prospěchu dítěte a odvíjí se od stadia jeho vývoje. Orientuje se na přirozené prostředí dítěte, v němž dítě vyrůstalo. V rámci vyhodnocování se bere na zřetel kulturní, náboženské a rasové zázemí dítěte. Spolupráce probíhá na mezioborové úrovni (spolupráce s úřady, neziskovými organizacemi, zdravotníky, školou apod.) Vyhodnocení se zakládá na důkazech získaných v terénu (přirozeném prostředí) a může probíhat paralelně s dalšími službami a podporou pro rodinu a dítě.

Mezi základní okruhy vyhodnocení případu dítěte v obtížné rodinné situaci patří:

Obrázek 1: Okruhy vyhodnocení případu dítěte v obtížné rodinné situaci

(Vrtbovská, 2006, 40)

Metodický nástroj hodnocení rodiny SIDRO (Situace Dítěte v RODině)

Jedná se o hodnotící nástroj, který sociálním pracovníkům umožní spravedlivější a objektivnější posouzení situace dítěte a rodiny. Nástroj vyhodnocuje jednotlivé oblasti života dítěte a jeho rodiny, popisuje rizikové faktory a snaží se identifikovat nevyužité zdroje, kterými rodina disponuje. *„Tento přístup umožní sociálnímu pracovníkovi i rodině pojmenovat a uvědomit si, že přes obtížnou situaci, ve které se rodina nachází, jsou zde možná i zdroje, na nichž lze začít pracovat, posílit je a stavět na nich. Rodina by měla být v procesu hodnocení partnerem, nikoliv pasivním objektem“* (Člověk hledá člověka, o. s., 2010).

Metodika je označována jako univerzální a může být využita nejen sociálními pracovníky orgánů sociálně-právní ochrany dětí, ale i pracovníky dětských domovů, diagnostických ústavů, pedagogicko-psychologické poradny, poradny pro rodinu, krizového centra i pracovníků neziskových organizací, které se zaměřují na pomoc a podporu ohroženým rodinám (Město Most, 2011).

Na základě metodiky „SIDRO“ mohou být *„zjišťovány rodinné poměry a situace dítěte zejména v případech, kdy je odůvodněná pochybnost o přiměřenosti výchovy dítěte, nebo kdy se rozhoduje o návratu dítěte do rodiny z ústavního zařízení a není jisté, jak bude rodinou přijato“* (Město Most, 2011).

Při hodnocení funkčnosti rodiny jsou hodnoceny tyto okruhy: důvod k hodnocení rodiny, kulturní a hodnotová orientace rodiny, složení domácnosti/rodiny, socioekonomický status, transgenerační systém, manželská/partnerská dyáda, rodičovský systém, sourozenecký systém, provoz domácnosti, teritoriální systém, komunikační systém, systém mimorodinných vztahů k lidem, dosavadní i aktuální kontakty s organizacemi a jejich pracovníky (Pazlarová, 2010, s. 243).

Charakteristika rodiny hodnocena nástrojem „SIDRO“ je založena zejména na kvalitativním popisu, ale i měřitelných hodnotách. Při hodnocení se sociální pracovníci opírají o pozorování rodiny v přirozeném prostředí a o rozhovory s dospělými členy rodiny a dětmi (Člověk hledá člověka, o. s., 2013).

Hodnotící nástroj „SIDRO“ vznikl v součinnosti Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, Ministerstva práce a sociálních věcí, norské výzkumné agentury Norwegian social research, odborníky z Katedry sociální práce Karlovy Univerzity a sociálními pracovníky městských úřadů a neziskových organizací, zabývajících se touto problematikou (Člověk hledá člověka, o. s., 2013).

3 Sociálně-právní ochrana dětí

Diplomová práce pojednává o možné pomoci a podpoře ohrožených rodin s dětmi dostupnými státními a nestátními formami služeb. Tato kapitola je zaměřena na ochranu dítěte, která je dána zákonem a realizována státními orgány. V sociální práci s ohroženými dětmi a rodinami hraje sociálně-právní ochrana hlavní roli. Veškeré terénní a ambulantní služby realizované pověřenými organizacemi sociálně-právní ochrany dětí musí zpravidla probíhat ve spolupráci s tímto orgánem. Proto pokládám za důležité se věnovat charakteristice tohoto subjektu. Sociálně-právní ochrana dětí je v české legislativě upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Kromě tohoto stěžejního zákona je ochrana dítěte a zajišťování jeho práv obsažena i v dalších právních předpisech.

Historie sociálně-právní ochrany dětí

Z hlediska historie se do ochrany dítěte promítají změny společenských postojů a hodnot v oblastech rodinného života a vztahu mezi rodiči, a také změny postoje společnosti k samotnému dítěti (Pemová, Ptáček, 2012, s. 13). Vývoj kulturně hodnotových postojů společnosti k ochraně dítěte můžeme sledovat také ve změnách ve vztahu k pozornosti pozice dítěte ve společnosti a nutnosti její ochrany (Pemová, Ptáček, 2012, s. 21).

Počátky vývoje legislativní ochrany dětí se soustředily zpočátku na ochranu majetku, rodových privilegií a opatrovnictví dětí, a to především v případech jejich osiření. Následně docházelo k reflektování problematiky dětské chudoby, dětské práce a žebroty. Posléze došlo i k definování ohrožení dítěte a úpravě vztahu rodič – dítě – stát. K tomu byla vymezena možnost intervence státu do integrity rodiny, s možností přechodného i trvalého odebrání dítěte z péče rodičů a omezení rodičovské zodpovědnosti (Pemová, Ptáček, 2012, s. 13).

Současná podoba sociálně-právní ochrany dětí

V současné době se ochrana dětí zaměřuje na nalezení nejrychlejší pomoci ohroženým dětem a nalezení trvalého a příznivého prostředí, jež respektuje jejich individuální potřeby a zkušenosti (Pemová, Ptáček, 2012, s. 21).

Deklarace práv dítěte⁸ a Úmluva o právech dítěte⁹ vymezují rodinu jako „základní jednotku společnosti a přirozené prostředí vhodné pro růst a blaho všech svých členů, a to zejména dětí“. Proto rodina s dětmi musí mít nárok na potřebnou ochranu a pomoc, aby mohla plnit svou funkci, která je od společnosti očekávána (Novotná, Burdová, 2007, s. 19). Za ochranu dítěte a jeho rodiny nese odpovědnost stát, na základě tohoto principu je zaručen všem dětem rovný přístup k uplatnění jejich práva, tak i jeho vymáhání. Garance státu znamená, že legislativní činnosti, ale i uplatňování práv, zajišťují respektování zájmu dítěte jako slabšího člověka, který vzhledem ke svému věku a vlastním možnostem je určitou mírou handicapován (Fejt, 2008, s. 11).

Ochrana dítěte a zajišťování jeho práv se vyskytuje v mnoha právních předpisech v oblasti rodinně-právní, sociální, školské, zdravotní, daňové, občanskoprávní, trestní apod. Z tohoto výčtu vyplívá i okruh subjektů, které se zaměřují na realizaci ochrany práv dítěte (Novotná, Burdová, 2007, s. 19).

Legislativní systémy ochrany dětí se v nynější době soustředí především na snahu nalézt rovnováhu mezi ochranou dítěte a ochranou práv rodičovských; vymezení pravomocí státních institucí ve sféře možné intervence do integrity rodiny; nalezení rovnováhy instrumentů prevence (ochrany) a represe (trestu) v právních normách a v procedurálních postupech; nalezení možností a forem systematické evidence ohrožených dětí či osob podezřelých z nevhodného zacházení s dětmi (Pemová, Ptáček, 2012, s. 13).

Zákonná úprava proto „respektuje jeden ze základních principů fungování rodiny, a to právo a povinnost rodičů společně vychovávat a pečovat o děti, a pokud je toho třeba požadovat pomoc“. Jakýkoliv zásah do rodinného života a soukromí je možný tehdy, jestliže rodiče nebo osoby odpovědné za výchovu dítěte o to požádají, či se o dítě nemohou nebo nechtějí starat (Novotná, Burdová, 2007, s. 19).

Co se rozumí sociálně-právní ochranou dětí

Podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů je předním hlediskem zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemného práva rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom je přihlíženo i k širšímu sociálnímu prostředí dítěte (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §5*).

⁸ Přijata 20. listopadu 1959 Valným shromážděním OSN.

⁹ Přijata 20. listopadu 1989 Valným shromážděním OSN.

Hlavní činností sociálně-právní ochrany dětí je ochrana práv dítěte na jeho příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana jeho oprávněných zájmů, včetně ochrany jeho jmění. Dále tato činnost směřuje k obnovení narušených funkcí rodiny, zabezpečení náhradního rodinného prostředí dítěte, které nemůže být trvale či dočasně vychováváno ve vlastní rodině (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §1).

Sociálně-právní ochrana dětí se také snaží o předcházení vzniku ohrožení dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje a působí k obnovení narušených funkcí rodiny (MPSV, 2004, s. 87). Usiluje především o preventivní působení vůči selhávání rodičovských funkcí, snaží se o udržení rodiny pohromadě a pomoc při řešení složitých rodinných situací, které se jeví jako rizikové (MVČR, 2007, s. 6).

3.1 Děti jako objekt sociálně-právní ochrany

Podle Úmluvy o právech dítěte se dítětem rozumí každá osoba mladší 18 let, pokud nedošlo k nabytí zletilosti dříve (uzavřením sňatku mezi 16. a 18. rokem věku na základě souhlasu soudu) (Fejt, 2008, s. 11).

Ze zákona je sociálně-právní ochrana poskytována všem dětem, bezplatně a bez rozdílu a jakékoliv diskriminace založené na rase, barvě pleti, pohlaví, jazyku, náboženství, politickém a jiném národnostním, etnickém nebo sociálním původu (Kolektiv autorů, 2007, s. 226). Sociálně-právní ochrana v plném rozsahu je poskytována dítěti, které se na území České republiky trvaleji zdržuje a je k ní pevně vázáno. Jedná se o děti se státním občanstvím našeho státu či děti, které mají dle zákona jiné stanovené trvalejší vazby k České republice (Špeciánová, 2007, s. 11).

Povinností ze zákona je také poskytovat sociálně-právní ochranu dětem, jež nemají na území České republiky povolen trvalý pobyt a ani nesplňují podmínky uvedené v zákoně § 2 odst. 2. V těchto situacích hovoříme o poskytnutí sociálně-právní ochrany v nezbytném rozsahu (Novotná, Burdová, 2007, s. 27). Jedná se o děti, které se ocitly na území našeho státu bez jakékoliv péče nebo jsou-li jejich životy či příznivý vývoj vážně ohroženy. Těmto dětem je zajištěna ochrana života a zdraví a zajištění uspokojování základních potřeb v nezbytném rozsahu včetně zdravotní péče (Špeciánová, 2007, s. 11).

Dle § 6 zákona se sociálně-právní ochrana zaměřuje na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní – li povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti¹⁰ či tyto povinnosti nevykonávají nebo tohoto práva zneužívají. Dále je ochrana zaměřena na děti, které jsou svěřeny do výchovy jiné osoby než rodičům, která je odpovědná za péči. Jsou to také děti, na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, svobodu či je ohrožena jejich lidská důstojnost a mravní vývoj nebo jejich jmění.

Kromě zmíněného se sociálně-právní ochrana zaměřuje na děti, jež jsou charakterizovány vedením zahálčivého či nemravného života, páčáním trestných činů nebo přestupků, a to opakovaně či soustavně nebo jiným způsobem ohrožují občanské soužití. Dále jsou to děti, které se opakovaně dopouští útěků od rodičů nebo osob odpovědných za jejich výchovu.

Další skupinou jsou děti, které jsou opakovaně umísťovány do zařízení zajišťujících trvalou péči nebo jejich pobyt v těchto zařízeních trvá více než 6 měsíců. V neposlední řadě to jsou děti, které jsou ohroženy násilím mezi rodiči nebo osobami odpovědnými za péči. Ochrana je také vztažena na děti, které patří mezi žadatele o azyl a jsou odloučeny od svých rodičů nebo osob odpovědných za jejich péči (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §6*).

Novotná, Burdová (2007, s. 27) uvádí, že zákon stanovuje pouze demonstrativní okruh dětí, které lze považovat za ohrožené při vědomí existence daleko větší škály situací, jevů a vlivů, které děti mohou ohrožovat či narušovat.

3.2 Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Zákon upravuje, které z orgánů veřejné a státní správy jsou orgány činné v sociálně-právní ochraně dětí a vykonávají státní správu v přenesené působnosti a státní správu ze zákona. Jsou to především obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady, které mají možnost bezprostředně zajišťovat ochranu práv dítěte a v pravou chvíli konat vhodná opatření se znalostí problému a místních podmínek. Z tohoto důvodu, jim zákon ukládá nejvíce povinností v ochraně dětí a podpoře rodičů a dalších jedinců, jež jsou odpovědní za výchovu dětí (Novotná, Burdová, 2007, s. 23).

¹⁰ Souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, při zastupování nezletilého dítěte, při správě jeho jmění. (*Zákon o rodině. Zákon č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů*)

Orgány sociálně-právní ochrany jsou i krajské úřady, které mají na starost kontrolní a metodické činnosti, vedle toho zabezpečují takřka celý proces zprostředkování náhradní rodinné péče a rozhodují o udělení pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí fyzickým či právnickým osobám. Státními orgány, které se zaměřují na ochranu práv dítěte jsou Ministerstvo práce a sociálních věcí, jehož působnost směřuje k „péči o rodinu a děti“ a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně, jemuž náleží řešení otázek ochrany dětí ve vztahu k cizině (Novotná, Burdová, 2007, s. 23). Posledními orgány, jež se určitým způsobem snaží zajišťovat sociálně-právní ochranu dětí, jsou Úřady práce České republiky (krajské pobočky, pobočka pro hlavní město Prahu) (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §4).

Na ochraně dětí se také podílejí další subjekty, které poskytují sociálně-právní ochranu, avšak nejsou samotnými orgány sociálně-právní ochrany, zde patří obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, pokud jsou výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny (Špeciánová, 2007, s. 11).

Oznamovací povinnost a oprávnění subjektů ve vztahu k sociálně-právní ochraně dětí

Sociální pracovníci sociálně-právní ochrany dětí zastávají hlavní roli při hodnocení ohrožení dítěte a stanovení potřebné intervence, avšak v tomto procesu nejsou jedinými, kdo má odpovědnost za ochranu dětí. Především jsou to rodiče a odborníci, jež pracují s dětmi v rámci výkonu své profese, ale taktéž to je veřejnost (Pemová, Ptáček, 2012, s. 27).

Oznamovací povinnost ze zákona dle § 4 odst. 4 je uložena státním orgánům, pověřeným osobám, školám, školským zařízením a poskytovatelům zdravotních služeb, popřípadě dalším zařízením určeným pro děti. Těmto vzniká povinnost oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, jež svědčí o tom, že se jedná o okruh dětí, na které se vztahuje sociálně-právní ochrana, a to bez zbytečného odkladu poté, kdy se o takovéto skutečnosti dozví. Tato povinnost se týká také zřizovatelů zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Zřizovatel má povinnost při přijetí dítěte do zařízení tuto skutečnost ohlásit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §4).

Zákon dle § 7 upravuje oprávnění každého poukázat na nevhodné chování dětí jejich rodiče a také možnost každého upozornit orgán sociálně-právní ochrany dětí, že dochází k porušování povinností nebo zneužití práv, které vyplývají z rodičovské zodpovědnosti. Oprávnění se také vztahuje na skutečnosti, pokud rodiče nemohou plnit výše zmíněné povinnosti (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §7*).

Toto oprávnění má značný význam pro zjišťování porušování práv dětí zejména v rodině. Rodinné soukromí a výše zmíněné skutečnosti znají jen osoby z nejbližšího okolí, z jejich strany mohou vznikat obavy tyto skutečnosti sdělit, natož zasáhnout. Oprávnění osob dané zákonem nelze považovat za porušování rodičovského práva v péči o dítě a jeho výchovy. Je ho nutno chápat jako potřebný předpoklad pro zamezení hrubého porušování dětských práv. Oprávněnost oznámit výše zmíněné skutečnosti není povinností, při jejímž neplnění by jinak musela být stanovena sankce (Novotná, Fejt, 2009, s. 93).

Dle § 8 zákona má dítě právo se obrátit na příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, zařízení sociálně-právní ochrany, státní orgány a další orgány, které se dle zvláštních předpisů zaměřují na ochranu práv a zájmů dítěte a požádat je o pomoc. Tyto orgány jsou povinny dítěti poskytnout náležitou pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo osob odpovědných za jeho výchovu (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §8*).

3.3 Povinnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Povinnosti obecního úřadu a obcí s rozšířenou působností jsou dle zákona zejména:

- Vyhledávat okruh dětí, kterým je určena sociálně-právní ochrana.
- Obecní úřad je povinen oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které mohou naznačovat tomu, že se jedná o okruh ohrožených dětí uvedených v § 6.
- Působit na rodiče, aby byli schopni plnit své povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti.
- Jednat s rodiči dítěte na odstranění nedostatků ve výchově dítěte, zároveň také mohou jednat s dítětem o nedostacích v jeho chování.

- Sledovat, zda není porušeno zákazu přístupu dětí do prostředí, které může být z hlediska vývoje a výchovy dítěte ohrožující.
- Na žádost rodičů poskytovat nebo zprostředkovat poradenství při uplatňování nároků dítěte (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů*, §10 odst. 1).

Obce v samostatné působnosti a kraje v samostatné působnosti mají povinnost vytvářet předpoklad pro kulturní, sportovní, zájmovou a vzdělávací aktivitu dětí (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů*, §10 odst. 2).

Povinnosti úřadu obce s rozšířenou působností

Tento úřad je povinen:

- Sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a snažit se zjišťovat příčiny jejich vzniku a činit opatření k omezování působení těchto nepříznivých vlivů.
- Pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny.
- Provádět nezbytná opatření směřující k ochraně dětí a v případě potřeby poskytnout podporu rodičům nebo jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte.
- Vypracovávat na základě předchozího vyhodnocení poměrů dítěte a jeho rodiny **individuální plán ochrany dítěte**. Tento plán vymezuje příčiny ohrožení dítěte a zároveň stanoví opatření k zajištění jeho ochrany a k posílení funkcí rodiny. Dále je v plánu stanoven časový plán pro realizaci konkrétních opatření. To vše probíhá ve spolupráci s rodiči či osobou odpovědnou za péči o dítě, dítětem a experty, jež se participují na řešení situace dítěte a jeho rodiny.
- Organizovat **případové konference**, které směřují k řešení situace ohroženého dítěte a jeho rodiny. Spolupráce probíhá v součinnosti s rodiči dítěte či osobou odpovědnou za péči o dítě a dalšími osobami, které jsou vyzvány ke spolupráci (např. zástupci škol a školských zařízení, zástupci zařízení poskytovatelů zdravotních služeb, zástupci organizací činných v sociální oblasti, orgány policie, státní zástupci, odborní pracovníci v oblasti náhradní rodinné péče, poskytovatelé sociálních služeb a pověřené osoby) (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů*, §10 odst. 3).

Pracovní náplň sociálních pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu s rozšířenou působností nalezneme v příloze A.

Novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od 1. ledna 2013 přinesla řadu změn. Mezi hlavní okruhy změn patří (MPSV, 2013):

Nastavení vhodných podmínek pro vytvoření sítě služeb pro práci s rodinami a stanovení závazných postupů pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí a dalších participujících se jedinců v systému péče o ohrožené dítě. Jedná se o povinnost pravidelného vyhodnocování situace dítěte a jeho rodiny a tvorba individuálního plánu ochrany dítěte. Dále byl v zákoně zakotven institut případové konference. Další oblast změny je zaměřena na rozvoj náhradní rodinné péče a zřízení standardů kvality práce. Standardy kvality sociálně-právní ochrany by měly obsahovat možnosti práce s klientem, personální, organizační a technicko-provozní zajištění sociálně-právní ochrany. Dle standardů kvality práce jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí povinny se řídit nejpozději do 31. 12. 2014.

Individuální plán ochrany dítěte

Obecní úřad obce s rozšířenou působností dle ustanovení novely zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí má povinnost zpracovávat na základě podkladů vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny individuální plán ochrany dítěte.

Dle §10 odst. 5 je individuální plán ochrany dítěte zpracováván při přijetí opatření, které umožňuje setrvání dítěte v péči rodičů nebo osob zodpovědných za jeho výchovu. Plán je zpracováván od počátku období poskytování sociálně-právní ochrany (nejpozději do jednoho měsíce od evidování dítěte). Povinností je pravidelná aktualizace, a to situací, kdy se směřuje k uložení výchovného opatření, nařízení ústavní nebo ochranné výchovy či dítě má být svěřeno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, pěstounské péče nebo jiné náhradní výchovy (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů*, §10 odst. 5).

Plán má brát v úvahu všechny zjištěné informace a jejich vzájemné vztahy. Navrhuje, jak se bude v brzké budoucnosti pracovat s dítětem a jeho rodinou. Dále reflektuje možnou míru a závažnost narušení uspokojování potřeb dítěte (MPSV, 2009a, s. 1).

Případové konference

Případová konference byla také nově zakotvena novelou do zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Případová konference představuje metodu sociální práce a účinný multidisciplinární nástroj při řešení případu ohroženého dítěte. Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou povinny uskutečnit případovou konferenci pokaždé před podáním návrhu soudu na některé z opatření, které zasahuje do rodičovské zodpovědnosti nebo opatření, které svěřuje dítě do náhradní péče. Výjimka platí u případů, kdy je pravděpodobné, že uspořádání případové konference je zjevně nemožné či bezúčelné (MPSV, 2012b, s. 8).

Matoušek (2008, s. 161) vymezuje případovou konferenci jako poradou věnovanou diskuzi o případu dítěte a jeho rodiny. Této diskuze se zúčastní členové rodiny, případně další blízcí lidé a zástupci organizací, kteří jsou s případem rodiny spojeni. Cílem případové konference je *„vždy výměna informací a společné plánování postupu“* (Matoušek, 2008, s. 161).

3.4 Opatření sociálně-právní ochrany dětí

Výchovná opatření

Zákon o sociálně-právní ochraně dle § 13 upravuje výchovná opatření. První z nich je **napomenutí**, které může být vztaženo na dítě, rodiče či osoby odpovědné za péči o dítě a popřípadě ty, kdo narušují řádnou péči o dítě. Dalším možným opatřením je stanovení **dohledu**, které je prováděno v součinnosti školy a institucí, které působí v místě bydliště či pracoviště dítěte. Možné je také uložení **omezení**, které lze uložit dítěti, jeho rodičům nebo osobám odpovědným za péči o dítě. Omezení má v těchto případech bránit v působení škodlivých vlivů na výchovu dítěte. Jedná se o zákaz určitých aktivit, návštěv nevhodných míst, akcí nebo zařízení. Poslední opatření je zaměřeno na **povinnost využít odbornou poradenskou pomoc** nebo **povinnost účastnit se setkání s mediátorem** nebo **terapie** (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů*).

Opatření na ochranu dítěte

Obecní úřad obce s rozšířenou působností má možnost v případě situace, jenž ohrožuje řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte podat návrh soudu: na rozhodnutí o splnění podmínek k osvojení dítěte; na omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo jejího pozastavení; na nařízení ústavní výchovy nebo její prodloužení či zrušení; na svěření dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a může využít následné prodloužení nebo zrušení rozhodnutí o pobytu dítěte v tomto zařízení; na svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu a jeho zrušení; na nařízení výchovného opatření či návrh na prodloužení doby trvání výchovného opatření či jeho zrušení (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů*).

Dle § 9a odst. 2 opatření sociálně-právní ochrany musí být zvolena tak, aby na sebe navazovala a vzájemně se ovlivňovala. Při realizaci opatření mají přednost opatření, jež zabezpečují řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v rodinném prostředí. Pokud není možná výchova v přirozeném prostředí je ji nutné zajistit v náhradním rodinném prostředí (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů*).

Spolupráce sociálně-právní ochrany dětí s neziskovými organizacemi

Janoušková a Nedělníková (2008, s. 172-173) upozorňují na problematiku kapacity sociálních pracovníků sociálně-právní ochrany dětí. Hovoří o tom, že kapacita nedostačuje úkolům, které jsou pracovníkům svěřeny. Často dochází k přetížení pracovníků, což vede k tomu, že „nemohou vykonávat sociální práci, ale provádějí spíše technická šetření v domácnostech, a zejména nedostačují v realizaci poradenské a výchovné činnosti, kterou by měli vykonávat“. Autorky uvádí, že obrovský prostor pro spolupráci je viděn v rámci spolupráce s neziskovými organizacemi, které jsou charakteristické svou flexibilitou a realizací konkrétní práce přímo s rodinou.

Orgány sociálně-právní ochrany dětí tímto mohou zastávat roli zprostředkovatelů kontaktů s rodinou. Na základě zjištěných informací mohou zprostředkovat rodině kontakt s poskytovateli sociálních služeb, kteří s rodinou poté intenzivně pracují, případně sjednávají terénní sociální službu zaměřenou na rodinu jako celek (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 172). Autorky také uvádí, že „neziskové organizace potom podle konkrétních projektů pomáhají rodině při její podpoře nebo při konkrétních vymezených a domluvených činnostech“ (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 172).

3.5 Transformace systému pomoci ohroženým dětem

Za zásadní dokument pro oblast péče o ohrožené děti a jejich rodiny se v současné době považuje dokument s názvem **Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí 2012 – 2015**, který navazuje na Národní akční plán k transformaci a sjednocení péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011.

Definování ohroženého dítěte

V moderní koncepci ochrany dětí se setkáváme s pojmem ohrožené dítě. Tento termín lze použít v souvislosti se zranitelností, schopností či neschopností sebeobrany dítěte před nevhodnou nebo nedostatečnou péčí ze strany rodičů nebo jiných osob zodpovědných za péči (Pemová, Ptáček, 2012, s. 23). Dle Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 je ohrožené dítě definováno jako dítě, jehož základní potřeby nejsou zcela naplňovány v dostatečné míře a je ohroženo rizikovým chováním (MPSV, 2009d, s. 5).

Dunovský a Eggers (1989, podle Tesařová, Palková, Tomaidesová, Karlíková, 2010, s. 4) definují pojem ohrožené děti jako „*děti, u nichž se jejich prostředí či podmínky života natolik odchýlily od normy, že mohou bezprostředně poškozovat jejich vývoj a začleňování do společnosti (socializaci)*“.

Z hlediska sociálně-právní ochrany jsou za ohrožené děti považovány děti ohrožované nejen svým okolím, ale i samy sebou. Do této skupiny lze zařadit děti s nedelikventními a delikventními rysy chování. Za ohrožené děti lze tedy považovat děti, jež se dostaly nebo měly dostat do souvislosti se sociálně-právní ochranou dětí. Jsou to zejména děti, u nichž byl odhalen jakýkoliv náznak negativních jevů či nenaplnění potřeb v potřebné míře (MVČR, 2007, s. 1).

Dle článku Hodnocení systému péče o ohrožené děti jsou za ohrožené děti pokládány:

- děti týrané, zneužívané a zanedbávané,
- děti, které se ocitly mimo vlastní rodinu,
- děti cizince bez doprovodu dospělé osoby,
- děti, které vyžadují zvýšenou pozornost,
- děti delikventní a predelikventní¹¹ (MVČR, 2007, s. 1).

¹¹ Chování, z něhož se s vyšší pravděpodobností může vyvinout trestná činnost (Průcha, Walterová, Mareš, s. 217).

Transformace systému pomoci ohroženým dětem

Záměrem **Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení péče o ohrožené děti** je snaha o sjednocení systému práce s ohroženými dětmi a jejich rodinami. Předpokladem pro dosažení tohoto cíle je v první řadě překonání vzájemného resortního vymezení a nastolení společných postupů (MPSV, 2009d, s. 1).

Tento projekt směřuje k těmto cílům:

Zvyšování kvality práce a dostupnosti služeb pro ohrožené děti a rodiny – Cílem je ukotvení společných standardů kvality péče o ohrožené děti, nastavení systému celoživotního vzdělávání pro sociální pracovníky v systému péče o ohrožené děti, síťování a optimalizace služeb pro ohrožené děti a rodiny, kladení důrazu na primární prevenci, která by měla zabránit bezúčelnému, ač krátkodobému, umisťování dětí do ústavní péče.

Sjednocení postupů sociálních pracovníků a odborníků při řešení konkrétní situace ohrožení dítěte – Pokládá se za důležité konání případových konferencí a zpracování individuálních plánů pro práci s klientem.

Snížení počtu dětí dlouhodobě umístěných ve všech typech ústavní péče – Záměrem je posílení preventivní složky práce s ohroženým dítětem a jeho rodinou, rozvoj podpůrných služeb pro ohrožené dítě a rodinu a navýšení počtu kvalifikovaných pracovníků.

Zvýšení životních šancí dětí, podpora rozvoje jejich osobnosti, nadání a rozumových i fyzických schopností v co nejširší míře a zachování životní úrovně, která je potřebná pro jejich tělesný, duševní, duchovní, mravní a sociální vývoj (MPSV, 2009d, s. 2).

Změny systému péče o ohrožené děti a rodiny se musí odrážet ve specifickém charakteru systému péče v České republice. Transformace musí být komplexní, tj. obsáhnout všechny zapojené složky a je potřeba, aby změny probíhaly současně a byly koordinované (MPSV, 2009d, s. 3).

Transformace se týká následujících oblastí:

- prevence ohrožení dětí a rodin před veškerými rizikovými vlivy,
- vyhledávání ohrožených dětí a rodin,
- práce s ohroženou rodinou s důrazem na zachování přirozeného prostředí dítěte,
- práce s dítětem v náhradní rodinné péči a v institucionální péči,
- a podpora osamostatnění dítěte (MPSV, 2009d, s. 3).

Z plnění Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011 a z definice základních problémů vychází strategický dokument s názvem Národní strategie ochrany práv dětí – Právo na dětství.

Národní strategie ochrany práv dětí – Právo na dětství¹² směřuje k vytvoření takového systému, který dokáže zajistit důslednou ochranu práv všech dětí v České republice. Tato strategie ochrany práv dětí si klade za cíl vytvořit takový systém, který dokáže zajistit důslednou ochranu všech práv každého dítěte a naplňování jeho potřeb. Tedy takový systém, směřující k podporování zvyšování kvality života dětí a jejich rodin, vylučující diskriminaci a nerovný přístup vůči dětem a podporující jejich všestranný rozvoj v jeho přirozeném rodinném prostředí, popřípadě v náhradním rodinném prostředí. To vše za spoluúčasti dítěte na rozhodovacích procesech, které se ho mohou bezprostředně dotýkat (MPSV, 2011, s. 2).

V návaznosti na předchozí strategii schválila vláda České republika na svém zasedání 12. dubna 2012 **Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí na období 2012 – 2015**. Akční plán stanovuje úkoly pro zmíněné období směřující k poskytování kvalitní péče a ochraně práv dětí. Tímto se snaží posunout mezi moderní sociální systémy, jež mají jednotnou právní úpravu k ochraně práv dětí, zaměřující se na prevenci a práci s dětmi a jejich rodinami, dále podporují náhradní rodinnou péči a ústavní péče využívají jen v nezbytných důvodech (MPSV, 2012a, s. 1).

Transformace systému péče o ohrožené děti a rodiny je vnímána jako dlouhodobý proces, jeho realizace je otázkou několika desítek let (MPSV, 2009d, s. 3).

¹² Schválen vládním usnesením č. 4 ze dne 4. ledna 2012.

4 Sociální služby

Pro účely diplomové práce, jež se orientuje na formy pomoci a podpory ohroženým rodinám s dětmi, je vhodné věnovat pozornost sociálním službám a právnímu ukotvení sociálních služeb. Než dojdeme k samotnému vymezení terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi, je potřeba definovat co se rozumí sociální službou a kdo je jejím poskytovatelem. Důležitá pro toto téma je také charakteristika základních druhů sociálních služeb. Sociální služby dělíme dle obsahu činností a zaměření, na sociální poradenství, služby sociální péče a služby sociální prevence. Tyto služby mohou být poskytovány terénní, ambulantní či pobytovou formou. Veškeré informace o sociálních službách nalezneme v zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů a také v provádějící Vyhlášce č. 505/2006 Sb., kterou se provádí zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Hlavní poslání zákona o sociálních službách je ochrana práv a oprávněných zájmů jedinců, jež jsou v prosazování svých zájmů oslabeni, a to z různých důvodů jako je věk, zdravotní postižení, nedostatečně podnětné sociální prostředí, krizová životní situace a mnoho dalších příčin (MPSV, nedatováno, s. 1).

Sociální služby

Dle Matouška (2008, s. 203) sociální služby (krátkodobé, dlouhodobé) poskytované oprávněnými osobami směřují ke zvýšení kvality klientova života a ochraně jeho zájmů či zájmů společnosti. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů definuje sociální služby jako činnost nebo soubor činností zajišťujících pomoc a podporu jednotlivcům za účelem sociálního začlenění či prevence sociálního vyloučení¹³.

Klientem neboli uživatelem služby se rozumí subjekt, který využívá sociální služby (jedinec, rodina, skupina či komunita) (Matoušek, 2008, s. 83).

Cílovou skupinou sociální služby se chápe skupina, kterou spojuje nepříznivá sociální situace, ke které je sociální služba směřována (Matoušek, 2008, s. 35).

¹³ Sociální vyloučení znamená vyčlenění osob mimo běžný život společnosti, s nemožností se do něj zpět zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace (*Zákon o sociálních službách*. Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §3 odst. f)

Sociální začlenění

Sociálním začleněním dle zákona o sociálních službách rozumíme proces, jenž sociálně vyloučeným osobám a osobám, které jsou vyloučením ohroženy, zajišťuje příležitosti a možnosti, které jim napomáhají plně se zapojit do běžného života společnosti (*Zákon o sociálních službách*. Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §3 odst. e).

Poskytovatelé sociálních služeb

Poskytovatelem sociálních služeb se dle § 6 zákona o sociálních službách rozumí „*územní samosprávné celky a jimi zřizované právnické osoby, další právnické osoby, fyzické osoby a ministerstvo a jím zřízené organizační složky státu*“ (*Zákon o sociálních službách*. Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §6). Podmínky pro poskytování sociálních služeb a registraci sociálních služeb nalezneme ve výše zmíněném zákoně.

4.1 Druhy sociální služeb

Sociální poradenství

Sociální poradenství se dělí na dva typy, a to základní a odborné.

Základní sociální poradenství dle § 37 zákona o sociálních službách poskytuje jedincům potřebné informace, které přispívají k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Sociální poradenství patří mezi **základní činnosti při poskytování všech druhů sociálních služeb**.

Matoušek (2008, s. 84) uvádí, že základní sociální poradenství poskytuje klientům informace o nárocích, službách a možnostech jak vyřešit či zmírnit obtížnou situaci člověka. Záměrem sociálního poradenství je poskytnout informace odpovídající bydlišti nebo pracovišti, případně zařízení, ve kterém se jedinec nachází. Součástí základního poradenství je i zprostředkování odborné pomoci.

Odborné sociální poradenství se zaměřuje na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí; zahrnuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností (*Zákon o sociálních službách*. Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §37).

Součástí odborného sociálního poradenství je terapeutická činnost pro oblast rodiny a manželských či partnerských vztahů a následků zdravotního postižení, problematiky drogové a jiné závislosti, pachatelů trestné činnosti a deliktů a dalších možných krizových situací v životě jedinců. Zařazujeme zde i tzv. následnou péči, která náleží pro osoby odcházející z ústavní výchovy či pěstounské péče. Sociální poradenství ve vztahu k dítěti je poskytováno v situacích jeho týrání, zneužívání a hrubém zanedbávání péče (Matoušek, 2008, s. 84).

Služba podle § 37 odst. 3 obsahuje činnost zprostředkování kontaktu uživateli služeb se společenským prostředím. Možnost využití sociálně terapeutické činnosti či pomoci při uplatňování práv a oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (*Zákon o sociálních službách*. Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Služby sociální péče

Služby sociální péče dle § 38 zákona o sociálních službách směřují k pomoci potřebným osobám „*zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti, a v případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim důstojné prostředí a zacházení*“ (*Zákon o sociálních službách*. Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Služby sociální prevence

Matoušek (2008, s. 191) uvádí, že tyto služby jsou případné v situacích, kdy je vhodné zabránit sociálnímu vyloučení osob, které jsou ohroženy krizovou situací, životními návyky a způsobem života, který by mohl vést ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňujícímu prostředí či trestné činnosti jiných osob. Kolektiv autorů (2007, s. 175) poukazuje na cíl služeb sociální prevence, který směřuje k pomoci překonat nepříznivé sociální situace a chrání společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů.

Sociální služby mohou být ve formě **ambulantní, terénní a pobytové** (*Zákon o sociálních službách*. Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů, §33).

Kategorie sociálních služeb nalezneme ve výše zmíněném zákoně a také v příloze B, kde je uveden výčet služeb sociální péče a služeb sociální prevence.

5 Terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi

Téma této diplomové práce je zaměřeno na problematiku dostupných služeb realizovaných státními a nestátními organizacemi na pomoc ohroženým rodinám s dětmi. V této kapitole budou uvedeny základní informace k terénním a ambulantním službám pro tyto rodiny s dětmi. Kapitola je důležitá k pochopení sanace rodiny, která je důležitou součástí terénních a ambulantních služeb. V kapitole bude také popsána podstata a směr terénní sociální práce a terénní sociální práce s rodinou.

V zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů dle §33 nalezneme vymezení terénních a ambulantních služeb. **Terénní služby** jsou definovány jako služby, které jsou poskytovány především v přirozeném sociálním prostředí. **Služby ambulantní** zákon vymezuje jako možnost, kdy osoba dochází nebo je doprovázena do zařízení sociálních služeb.

5.1 Terénní sociální práce

Slovník sociální práce definuje terénní sociální práci jako práci s rizikovými jednotlivci či skupinami. Veškerá činnost je realizována v přirozeném prostředí cílové skupiny. Mezi ústřední činnost terénní sociální práce patří depistáž, navazování kontaktů s klienty, poskytování sociální pomoci a sumarizace poznanych informací o příčinách, charakteru a intenzitě nepříznivé situace (Matoušek, 2008, s. 229).

Janoušková a Nedělníková (2008, s. 11) uvádí, že v některých pojetích terénní sociální práci vykonávají sociální asistenti¹⁴ či je sociální služba nazývána jako „terénní program“¹⁵, který je vykonáván sociálními pracovníky. Nalezneme i rozdíl v pohledu na odbornost sociálního pracovníka. Někde se domnívají, že „*profesionálem v oboru terénní sociální práce se po cílené přípravě může stát i člověk bez středoškolského či vysokoškolského vzdělání*“ (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 11).

¹⁴Specializovaný terénní pracovník sociální pomoci, který pracuje s rizikovými dětmi a mladistvými. Jeho náplní práce je vyhledávání rizikových jednotlivců nebo skupin, jejich doprovázení a systematická práce v terénu (Matoušek, 2008, s. 195).

¹⁵ Zakotveno §69 zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů jako terénní služba poskytovaná osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba se zaměřuje na pomoc a podporu problémovým skupinám osob, uživatelům návykových látek nebo omamných psychotropních látek, osobám bez přístřeší, osobám žijícím v sociálně vyloučených komunitách a jiným sociálně ohroženým skupinám. Cílem je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života.

Autorky také uvádí, že rozdílné používání pojmu terénní sociální práce „*různými poskytovateli služeb, zadavateli, vzdělavateli, autoritami naznačuje, že je pojetí terénní sociální práce v systému sociálních služeb nedostatečně sdílené*“ (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 11).

Posláním terénní sociální práce je snížit míru sociálního vyloučení a chudoby jedinců či celých rodin. Toto poslání směřuje k cíli zastavení zhoršování situace klientů a zlepšení sociálních dovedností, životní úrovně a spokojenosti (MPSV, 2009c, s. 6).

Terénní sociální práce je realizována dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách prostřednictvím terénních sociálních služeb (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 327).

5.2 Terénní sociální služby

Znakem terénních sociálních služeb je jejich naplňování v přirozeném sociálním prostředí. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách dle § 3d vymezuje **přirozené prostředí** jako rodinu a sociální vazby k blízkým osobám; domácnost osoby a sociální vazby k dalším osobám; osoby sdílející společnou domácnost; dále jsou to místa, kde osoby pracují, vzdělávají se a místa kde uskutečňují běžné sociální aktivity (Nedělníková, 2007, s. 10). Návštěvy v domácnosti klientů takto poskytují příležitost ke spolupráci s celou rodinou a širším společenstvím (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 10).

Cíl terénních sociálních služeb

Dle Metodické příručky pro výkon terénní sociální práce (Nedělníková, 2007, s. 12-13) za cíle v obecné rovině můžeme považovat:

- prevenci sociálního vyloučení a jeho prohlubování;
- prevenci sociálně rizikových jevů; sociální začleňování; mírnění negativních důsledků a rizik životních situací klientů, včetně jejich dopadu na společnost;
- zmírňování nerovností; pomoc klientům získávat/znovu nabývat sociální kompetence a předávání informací.

Pomoc se zaměřuje na aktivitu klientů, podporu rozvoje samostatnosti a motivaci k činnostem, které nevedou k setrvání či prohlubování nepříznivé situace klienta a vedou k sociálnímu začlenění (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 14).

5.3 Terénní sociální práce s rodinou

Terénní práce s rodinou je založena zejména na návštěvách v přirozeném prostředí, tzn. v domácnostech, kde základním předpokladem úspěchu ve spolupráci je vztah důvěry (Speekman Klass, 1996, podle Nedělníková, 2007, s. 146). Vstupem do soukromí rodiny dochází ke kombinování profesionální role pracovníka s rolí návštěvníka a „*klade vysoké požadavky na udržení hranic ve vztahu mezi pracovníkem a rodinou a na srozumitelnost vysvětlení účelu služby a role pomáhajícího*“. Přirozené prostředí nabízí sociálnímu pracovníkovi prostor pro zachycení kontextu situace a uceleného pohledu na rodinu (Nedělníková, 2007, s. 146).

Terénní sociální práci v rodinách s dětmi lze z výčtu sociálních služeb zákona č.108/2006 Sb., o sociálních službách vztáhnout zejména k **sociálně-aktivizačním službám pro rodiny s dětmi** (Nedělníková, 2007, s. 149).

Cíl terénních sociálních služeb pro rodiny s dětmi

Cílem sociální služby je „*primárně právě zachování nebo obnovení funkcí rodiny v jejím přirozeném prostředí a udržení dítěte v podmínkách funkční rodiny, nejlépe biologické*“ (Nedělníková, 2007, s. 143). Nedělníková (2007, s. 143) uvádí, že k tomuto cíli lze směřovat prostřednictvím realizace sanace rodiny. Tento způsob práce s ohroženou rodinou s dětmi bude popsán v následující kapitole.

5.4 Ambulantní služby pro rodiny s dětmi

Ambulantní služby pro rodiny s dětmi mohou být poskytnuty prostřednictvím odborných konzultací v prostorách organizace. Rodina pravidelně dochází do prostorů organizace na konzultace dle smluvených intervalů. Obsahem těchto konzultací je směřování k předem určeným cílům spolupráce. Konzultací se mohou účastnit oba rodiče nebo každý samostatně či rodiče společně s dětmi. Pozváni mohou být i další rodinní příslušníci, kteří se podílí na spolupráci (Tesařová, Palková, Tomaidesová, Karlíková, 2010, s. 8, 25).

Mezi ambulantní služby pro rodiny s dětmi patří také sociálně-aktivizační služby. Podstata sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi tkví v terénní sociální práci, jak je výše zmíněno, možnost ambulantní formy poskytování této služby je dána v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Při ambulantní spolupráci s rodinou mohou být nabízeny služby odborné práce s rodinou, psychologické diagnostiky dítěte, podpůrná terapie dítěte, řízený styk dítěte s rodinou¹⁶, doprovázení dítěte odborníkem k soudu, k výsledkům a případové konference (Petříčková a kol., 2011, s. 11). Ambulantní typ spolupráce s rodinou je vhodný zejména „*pro tzv. problémové rodiny, které potřebují krátkodobý typ spolupráce a jsou schopné za službou docházet*“. Pro rodiny, jež potřebují vyšší míru podpory, je vhodné využít terénní způsob práce, tedy poskytování pomoci v přirozeném prostředí rodiny. Ambulantní typ spolupráce se pro tuto rodinu jeví „*jako vysokoprahý – obtížněji dostupný*“ (Petříčková a kol., 2011, s. 14).

Ambulantní služby mohou být rodinám poskytovány v kombinaci s návštěvami či doprovody v přirozeném prostředí rodiny, což zařazujeme do terénní sociální práce (Tesařová, Palková, Tomaidesová, Karlíková, 2010, s. 8).

Cílová skupina terénních a ambulantních služeb pro rodiny s dětmi

Cílovou skupinou terénních a ambulantních služeb pro rodiny s dětmi jsou často rodiny či jednotliví členové rodiny označované jako dysfunkční či problémové. K těmto rodinám se pojí vysoké spektrum problémových situací, které rodina není schopna bez vnější pomoci zvládnout, společným jevem je také přítomnost možného ohrožení vývoje dětí (Nedělníková, 2007, s. 143).

Broulíková, Kuchařová (2002, dle Nedělníková, 2007, s. 143) řadí mezi klienty těchto služeb:

- týrané, zanedbávané a zneužívané děti,
- děti s možnými výchovnými a vývojovými problémy,
- děti žijící mimo vlastní rodinu,
- rodiče zanedbávající nebo nezvládající výchovu dětí,
- rozvádějící se manželé či rozcházející se partneři a jejich děti,
- neúplné rodiny, kde existuje riziko selhání v některých funkcích rodiny.

¹⁶ Jedná se o kontakt dítěte s jeho rodičem, pokud je soudem omezen jejich styk (Petříčková a kol., 2011, s. 11).

Práce s rodinou směřuje ke snaze o „*zajištění nabídky účinné podpory a pomoci s řešením, co nejširšího spektra problémů, které mohou rodiny zatěžovat a které mohou být tímto způsobem zmírněny*“. Poskytování služeb pro rodinu umožňuje členům rodiny setrvat či se navrátit do přirozeného prostředí, předchází sociálnímu vyloučení rodiny, podporuje duševní zdraví a psychickou stabilitu členů rodiny, řeší konflikty a problémy v partnerském a rodinném soužití a snaží se obnovit soběstačnost a fungování rodiny, pomáhá rodičům v problémových situacích s výchovou a péčí o děti. Současně je nabízena rodině potřebná materiální i nemateriální podpora a pomoc (MPSV, 2009c, s. 1).

Pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí

Terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi se vztahují k zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, z tohoto zákona vyplívá, že poskytovatelé těchto služeb musí být pověřeni k výkonu sociálně-právní ochrany dětí (Nedělníková, 2007, s. 144).

Pověřené organizace k výkonu sociálně-právní ochrany dětí jsou povinny spolupracovat s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. V rámci spolupráce jsou povinny na vyzvu orgánů sdělovat potřebné informace pro sociálně-právní ochranu dětí, především pokud bylo objeveno podezření z týrání, zneužívání či zanedbávání péče o dítě. Další povinností pověřené organizace je vést dokumentaci a tyto záznamy je povinna na požádání předložit orgánu sociálně-právní ochrany dětí (Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 172).

Pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí je ukotveno v § 48 výše zmíněného zákona. Vymezení činností osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí nalezneme v příloze C.

6 Sanace rodiny

Kapitola sanace rodiny je zásadní částí diplomové práce, která se soustředí na popis způsobu podpory a pomoci ohroženým rodinám s dětmi. Věnována je pozornost právnímu ukotvení, cílům, podmínkám a možnostem činnosti a dalším informacím pro ucelení pohledu na tuto formu podpory ohrožené rodiny. Sanace rodiny se ve své podstatě řadí do oblasti sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi, z tohoto důvodu nalezneme v této kapitole její ukotvení a popis její činnosti a úkonů. Zároveň je důležité zmínit rozsah sanace rodiny, jež se váže k orgánům sociálně-právní ochrany dětí. Samotná realizace ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí bude analyzována v praktické části v rámci výzkumného šetření.

6.1 Právní ukotvení sanace rodiny

Výraz sanace rodiny pochází z latinského jazyka, v překladu znamená vyléčení, uzdravení či napravení (MPSV, 2009c, s. 2).

Sanace rodiny je dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů zařazena do sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi. V tomto zákoně se tato služba řadí do služeb sociální prevence (MPSV, 2009c, s. 2).

Sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Služby sociálně-aktivizační jsou upraveny v zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách dle § 65, který uvádí, že služby poskytované rodině s dítětem jsou poskytovány v situacích, kdy je u dítěte ohrožen jeho vývoj v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nezvládají sami bez pomoci překonat. Služby pro rodiny s dětmi jsou poskytovány **terénní** či popřípadě **ambulantní formou**.

Sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou považovány za soubor služeb a programů. Dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách se služba zaměřuje na výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti a zprostředkování kontaktu uživatelů služeb se společenským prostředím. Dále je služba založena na sociálně terapeutické činnosti a pomoci při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí členů rodiny.

Samotný rozsah služby nalezneme v provádějící vyhlášce č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Dle §30 výše zmíněné vyhlášky mezi základní činnosti při poskytování sociálně-aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi patří:

- **Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti** – Jedná se o podporu a nácvik rodičovského chování včetně vedení hospodaření a udržování domácnosti, podporu a nácvik sociálních kompetencí v jednání na úřadech, školách, školských zařízeních, nácvik a upevňování schopností (motorické, psychické a sociální) a dovedností dětí, zajištění podmínek a poskytnutí podpory pro vzdělávání dětí, zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity.
- **Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím** – Zde řadíme doprovázení dětí do školy, školského zařízení, k lékaři, na zájmové aktivity.
- **Sociálně terapeutické činnosti** – Tzn. socioterapeutické činnosti, které vedou k rozvoji či udržení osobních a sociálních schopností a dovedností podněcujících sociální začleňování jedinců.
- **Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí** – Tato činnost směřuje k pomoci při vyřizování běžných záležitostí, podpoře, obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc při dalších aktivitách podporujících sociální začlenění jedinců (*Vyhláška provádějící zákon o sociálních službách*. Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádí zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů).

Legislativní úprava sanace rodiny v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí

Bechyňová a Konvičková (2007, s. 31) uvádí legislativní úpravu sanace rodiny v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen zákon).

Podle aktuálního znění zákona tato úprava zní: dle § 12 odst. 1a má obecní úřad obce s rozšířenou působností možnost uložit rodičům povinnost využívat pomoc odborného poradenského zařízení, a to v případech jestliže rodiče nezajistili dítěti odbornou poradenskou pomoc, přestože takovou pomoc dítě nezbytně potřebuje nebo v případě pokud rodiče nejsou schopni řešit výchovné problémy dítěte bez odborné poradenské pomoci.

Dalším ustanovením zákona je dle § 12 odst. 2, kdy obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen poskytnout rodiči pomoc po umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy, nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Tato podpora spočívá zejména v pomoci uspořádání rodinných poměrů, které by umožnily návrat dítěte zpět do rodiny a při řešení životní a sociální situace, včetně hmotného zabezpečení rodiny a v pomoci při spolupráci s orgány sociálního zabezpečení, úřady práce a dalšími orgány. A za výše zmíněným účelem je tu možnost zprostředkovat rodiči pomoc poradenského zařízení.

Tato opatření může obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytnout i jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, § 12 odst. 3*).

Dalším ustanovením dle § 29 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí se udává obecním úřadům povinnost zjišťovat situaci v rodině, zda stále trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení. Jedná se o návštěvu dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova či uložena ochranná výchova, a to nejméně jednou za 3 měsíce. Dále je obecní úřad povinen nejméně jednou za tři měsíce navštívit rodiče dítěte, jemuž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.

6.2 Vymezení sanace rodiny

Autorky Bechyňová a Konvičková (2008, s. 18) definují sanaci rodiny jako „*soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen*“.

Matoušek (2008, s. 185) formuluje sanaci rodiny jako „*postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, případně kvůli tomu, že je sám někým ohrožen*“.

Sanace rodiny je poskytována zejména biologické rodině dítěte, u kterého se vyskytuje ohrožení na sociálním, biologickém a psychologickém vývoji (Kolektiv autorů, 2007, s. 169). Bechyňová a Konvičková (2007, s. 18) uvádí, že „*základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině*“.

Podle Levické (2003, s. 91) patří sanace rodiny do rodinné terapie, která je zaměřena na obnovu či úpravu rodinného prostředí tak, aby splňovalo požadavky společnosti, kladené na výchovné prostředí rodiny.

Matoušek (2008, s. 185) doplňuje, že v současné západní společnosti převažuje názor, který je promítán i do praxe sociální práce. Tento názor poukazuje na to, že sanace rodiny by měla být *„metodou první volby u většiny případů, kdy je sociální služba kontaktována kvůli výskytu domácího násilí. Sanace rodiny má však mnohem širší pole působnosti, např. jako postup doplňující léčbu závislosti u dospělých lidí. Práce s rodinou může mít formu podpory od zaškoleného dobrovolníka, terapie poskytované profesionálem celé rodině nebo někomu z rodiny v domácím či jiném prostředí, služby poskytované rodinám (např. docházka dětí do specializovaných denních center, přípravné vzdělávání dětí před vstupem do školy, docházka do mateřských a rodinných center)“*.

6.3 Cíl sanace rodiny

Cíl sanace rodiny směřuje k předcházení, zmírňování nebo vyloučení příčin ohrožení dítěte. Jsou to aktivity, které se zaměřují na pomoc a podporu poskytovanou dítěti i rodičům k zachování rodiny a k odvrácení potencionálního odebrání dítěte pro výkon ústavní výchovy či v opačném případě k umožnění návratu dítěte zpět do rodiny (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 18).

Kolektiv autorů (2007, s. 5) považují za cíl sanace rodin *„dosažení stavu, kdy by odebrání dětí z rodin bylo vyhrazeno jen pro ty případy, u nichž selhaly všechny dostupné formy pomoci rodině směřující k jejímu zachování, ovšem zároveň při zajištění bezpečí dítěte“*. Zároveň zdůrazňují, že efektivita péče spočívá v práci s celou rodinou jako živým, navzájem se ovlivňujícím systémem.

Sanace rodiny by měla zahrnovat strategie a přístupy, které zabezpečují rozvoj a bezpečnost dítěte v jeho přirozeném prostředí a podporují vhodné podmínky v rodině, škole i v okolí, které jsou příznivé pro bezpečnost, rozvoj a vývoj dítěte (Canavan, Dolan, Pinkerton, 2000, 13).

6.4 Klient sanace rodiny

Za klienta sanace rodiny se považuje celá rodina *“jako interakční systém ohrožený špatnou sociální situací, izolovaností, zvýšenou mírou stresu, frustrací rodičů i jejich výchovnou nezkušeností, která má přímý dopad na prospívání dítěte”* (Bechyňová, Konvičková, 2007, s. 51).

Do programu sanace rodiny jsou často zařazovány rodiny, jež se nacházejí dlouhodobě, mnohdy i generačně v tíživé situaci (Bechyňová, Konvičková, 2007, s. 12).

6.5 Podmínky sanace

Sanace rodiny se ve své činnosti zabývá **formálními** a **obsahovými stránkami rodičovství**. V praxi je osvědčeným postupem se nejdříve zaměřit na formální stránku, z toho důvodu, že tato stránka má vliv na fungování rodičovství.

Formální stránky rodičovství se vztahují k sociálním a praktickým otázkám rodiny. Mezi formální stránky můžeme zařadit zajištění platných dokladů, zajištění dávek, problematika zaměstnání, bydlení a dluhů (vyrovnávání rodinného rozpočtu, zajištění splátkových kalendářů), zajištění finančních prostředků na volnočasové aktivity dětí apod. Také se jedná o úpravu bytových podmínek, aby děti mohly nadále zůstat v rodině či se mohly vrátit domů, popřípadě aby děti mohly navštěvovat své rodiče či osoby odpovědné za jejich péči (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 21).

Obsahová stránka rodičovství má spojitost se vztahem rodičů a dětí a jejich výchovnými schopnostmi. Zejména se pracuje s rodiči na tématech vztahu k jednotlivým dětem, a jak je rozuměno jejich potřebám, na systému pochval a trestů a možnosti nácviku rodičovského chování v konkrétních situacích. Další témata se mohou vztahovat k trávení běžného dne rodičů a dětí a organizování času apod. (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 22).

Situace, ve kterých je možné rodinu ohroženého dítěte sanovat (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 20):

- Budoucí rodiče, kteří byli ve svém dětství zanedbávání nebo ohrožení a jsou možnými nositeli rizika, že nebudou umět o své dítě pečovat či rodičové, kteří nemají pro své dítě vytvořeny potřebné podmínky, jež by byly odpovídající jeho potřebám a nemají ve svém nejbližším okolí spolehlivou sociální podporu.
- Žije-li ohrožené dítě ve vlastní rodině a jeho zdravotní, psychická a sociální situace vykazuje určitá rizika, a pokud nedošlo při sociální práci s rodinou v průběhu alespoň tří měsíců ke zlepšení situace či došlo k jejímu zhoršení.
- Pokud bylo dítě umístěno dobrovolně či na základě předběžného opatření do zařízení pro výkon ústavní výchovy - v případě, že rodiče nabídku zařazení do programu sanace rodiny odmítli před umístěním dítěte do ústavní výchovy, je zde možnost znovu rodičům nabídnout zařazení do programu sanace rodiny.
- Dítě je umístěno v zařízení pro výkon ústavní výchovy – cílem sanace v této situaci je vytvořit kvalitní, bezpečný a smysluplný kontakt dítěte s rodiči či s jeho sourozenci, tak aby mohlo dojít k bezpečnému návratu dítěte zpět do rodiny.
- Soud zrušil dítěti nařízení ústavní výchovy z důvodu kvalitativních změn v rodině a svěřil dítě zpět do péče rodičů – sanace rodiny v této situaci směřuje k podpoře a udržitelnosti kvalitativních změn po návratu dítěte zpět do rodiny.
- Dítě bylo soudem svěřeno na přechodnou dobu do pěstounské péče – sanace rodiny je zaměřena na udržování či zlepšování podmínek pro dostatečný kontakt dítěte s jeho vlastní rodinou a připravuje vhodné podmínky pro jeho návratu do rodiny.

Sanace rodiny není vhodná v situacích (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 20-21):

- Dítě je obětí krutého zacházení ze strany rodičů, znalci nedoporučují kontakt.
- Znalecký posudek dítěte a rodičů prokazuje, že rodiče nemají k dítěti žádný citový vztah.
- Rodiče jsou závislí na alkoholu, drogách či jiných návykových látkách a odmítají svoji závislost léčit.
- Rodiče mají psychiatrické onemocnění a odmítají spolupráci multidisciplinárního týmu s jejich lékařem.
- Rodiče jsou částečně zbavení způsobilosti k právním úkonům a odmítají spolupráci multidisciplinárního týmu s jejich opatrovníkem.

Základní znaky sanace rodiny

Autorky Bechyňová a Konvičková (2008, s. 18) uvádí tyto základní znaky:

Při realizaci sanace rodiny je sestaven multidisciplinární tým, který je veden koordinátorem. Členem tohoto týmu je vždy sociální pracovník sociálně-právní ochrany dětí a pracovník organizace, jenž se podílí na sanaci rodiny a další odborníci pracující s rodinou. Pokud je dítě umístěno mimo rodinu, je přítomen i pracovník pro výkon ústavní výchovy či zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Multidisciplinární tým pracuje dle předem daných pravidel a každý člen týmu má svou stanovenou roli a úkoly. V rámci spolupráce se stanovuje sanační plán. Na vytvoření tohoto plánu se podílejí všichni účastníci multidisciplinárního týmu, tedy i rodiče a děti.

Multidisciplinární spolupráce

Základem multidisciplinární spolupráce je partnerský přístup mezi všemi členy týmu, který by neměl být plněn pouze jen formálně. Důležitým prvkem je přijetí základnímu principu sanace rodiny, a to je *„pomoc dítěti prostřednictvím pomoci jeho rodině“* (Bechyňová, Konvičková, 2008, s. 26).

Sanační plán

Dle Bechyňové a Konvičkové (2008, s. 19) sanační plán má minimálně obsahovat: cílový stav situace rodiny a jednotlivé dílčí sanační kroky, které směřují k určenému cíli; předběžný časový úsek pro naplnění cílového stavu; minimální časový úsek, po kterém bude efektivita dílčích sanačních kroků vyhodnocována a dohodnuté znaky, dle kterých bude efektivita hodnocena. Všichni členové rodiny musí těmto znakům rozumět a souhlasit s nimi (Bechyňová, Konvičková, s. 19).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

V teoretické části diplomové práce je zpracován podrobný popis základních informací o rodinách a jejich interakcích a funkcích. Zároveň je věnována pozornost i poruchám rodiny, které se objevují v návaznosti na nenaplnění funkcí rodiny. Aby byl ucelen pohled na konkrétní podporu a pomoc ohroženým rodinám s dětmi, je v teoretické části charakterizována činnost orgánů sociálně-právní ochrany dětí, která se podílí na ochraně všech dětí, a to bez rozdílu. Sociálně-právní ochrana dětí je realizována ve spolupráci neziskových organizací, které jsou k sociálně-právní ochraně pověřeny. Neziskové organizace se na pomoci a podpoře ohrožené rodiny s dětmi podílí prostřednictvím terénních a ambulantních služeb, které jsou taktéž vymezeny v teoretické části. Konkrétní podoba podpory a pomoci ohroženým rodinám je realizována sanací rodiny.

Praktická část navazující na tyto předložené informace se věnuje výzkumnému šetření, které je zaměřeno na kvalitativní výzkumnou strategii. Toto šetření je zaměřeno na realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi ve spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí. Kromě zmíněného se výzkumné šetření soustředí na dostupnost těchto služeb a možná úskalí v rámci jejich realizace. To vše je zaměřeno na sociální služby regionu Zábřežsko. Z tohoto důvodu v praktické části nalezneme informace soustředěné také na neziskové organizace, jež se podílí na ochraně dětí v regionu Zábřeh. Výzkum bude realizován se sociálními pracovníky, kteří se výlučně zabývají problematikou ochrany ohrožené rodiny s dětmi.

7 Region Zábřeh

Předkládaná diplomová práce je zaměřena na problematiku sociální práce s ohroženými rodinami s dětmi a zaměřuje se na dostupné státní a nestátní služby na pomoc těmto rodinám v regionu Zábřeh. Z tohoto důvodu se tato kapitola věnuje neziskovým organizacím, jež se zaměřují na cílovou skupinu ohrožených rodin s dětmi a nacházejí se v tomto regionu či jsou svou místní působností určeny pro obyvatele tohoto regionu.

Region Zábřeh čítá 28 obcí a územně se nachází v okrese Šumperk, který je součástí Olomouckého kraje. Celková rozloha správního obvodu obce Zábřeh s pověřeným obecním úřadem je k 31. 12. 2011 26 720,84 ha (Český statistický úřad, 2013).

V regionu Zábřeh ke dnu 31. 12. 2011 žilo 33 735 obyvatel, z tohoto počtu je věková skupina 0 – 14 let zastoupena v počtu 4 923 obyvatel, skupina osob ve věku 15 – 64 let počtem 23 449, obyvatelé starší věku 65 let jsou zastoupeni počtem 5 363. Podíl žen v regionu v počtu 17 254 mírně převyšuje počet mužů, kteří jsou zastoupeni počtem 16 506. Průměrný věk obyvatelů regionu Zábřeh je 40, 8 let (Český statistický úřad, 2012).

Podíl nezaměstnaných osob¹⁷ v okrese Šumperk, ve kterém se region Zábřeh územně nachází, činí k 28. 2. 2013 10,6 %. Úřad práce k tomuto datu evidoval 9 097 uchazečů a bylo zaregistrováno 366 volných pracovních míst. Na konci února připadalo na jedno volné místo 25 uchazečů o zaměstnání (Úřad práce České republiky, 2013b). V předchozím měsíci připadalo na jedno pracovní místo 38 osob při podílu nezaměstnaných osob 10,4 % a počtu 235 registrovaných volných pracovních míst (Úřad práce České republiky, 2013a).

7.1 Terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh

Pro účely diplomové práce byly zmapovány organizace, které poskytují terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi. V regionu Zábřeh je hlavním poskytovatelem těchto služeb **Fond ohrožených dětí**, který má ve městě Zábřeh svoji pobočku. V rámci své činnosti se soustředí na řadu možných aspektů, které mohou bránit rodině v jejím fungování a mezi jeho náplň patří také sanace rodiny.

¹⁷ Jedná se o nový ukazatel registrované nezaměstnanosti v České republice, který vyjadřuje podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání ve věku 15 – 64 let ze všech obyvatel ve stejném věku. Tento ukazatel od ledna 2013 nahradil doposud zveřejňovanou míru nezaměstnanosti, která poměřovala všechny dosažitelné uchazeče o zaměstnání pouze k ekonomicky aktivním osobám (Úřad práce České republiky, 2013a).

Mezi nestátní organizace, které poskytují ambulantní formu služby, kdy je tato forma služby poskytována zejména v rámci činnosti poraden, které se zaměřují na základní a odborné sociální poradenství (poradny pro rodinu; poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy; občanské poradny) patří v regionu Zábřeh **Občanská poradna Zábřeh**, která je zřizována Charitou Zábřeh a **Poradna pro rodinu Šumperk** zřízená Střediskem sociální prevence Olomouc. V této části bude popsáno poslání, hlavní zaměření a cílová skupina těchto organizací. Zároveň zde nalezneme zmapování personálního zajištění, kapacity služby a místní působnost.

7.1.1 Fond ohrožených dětí

Fond ohrožených dětí je občanské sdružení, které vzniklo v dubnu roku 1990, zaměřující se na pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným opuštěným či jinak sociálně ohroženým dětem s působností na celém území České republiky. Fond ohrožených dětí je pověřen Ministerstvem práce a sociálních věcí dle zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí k výkonu sociálně-právní ochrany dětí (Fond ohrožených dětí, 2008, s. 1).

Činnosti Fondu ohrožených dětí

Mezi hlavní směry činnosti patří pomoc dětem týraným i jinak sociálně ohroženým, se zaměřením na terénní sociální práci a sanaci rodin. Organizace také provozuje krizovou linku pro matky, jež tají své těhotenství a porod. Další činností je vyhledávání náhradních rodin pro obtížně umístitelné děti. Důležitou aktivitou je zajištění provozu zařízení Klokánek¹⁸ a azylových domů pro rodiny s dětmi a mládež bez domova. Kromě zmíněného se Fond ohrožených dětí zaměřuje na poradenskou a hmotnou pomoc náhradním i potřebným vlastním rodinám, osvětu a snahu o zlepšení legislativy a praxe směřující k ochraně dětí (Fond ohrožených dětí, 2008, s. 1).

¹⁸ Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které je upraveno zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí dle § 42. Zařízení se zaměřuje na ochranu a pomoc dětí, které se ocitly bez jakékoliv péče či je jejich život nebo příznivý vývoj vážně ohrožen (*Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů, § 42).

Služby směřující k pomoci sociálně ohroženým dětem a rodinám

Služby jsou zaměřeny na ochranu ohrožených dětí a rodinám ocitajícím se v krizové situaci. Pomoc se uskutečňuje převážně v terénu v přirozeném prostředí rodiny a je zaměřena na vyhledávání a včasné odhalení případů ohrožených dětí. Cílem je, je-li to možné, s rodinou spolupracovat – sanovat rodinné prostředí, tak aby děti mohly nadále v rodině setrvat (Fond ohrožených dětí, 2008, s. 6).

Pokud je dítě v akutním ohrožení a sanace jeho rodiny není vhodná, tak v těchto případech se Fond ohrožených dětí snaží dítěti nabídnout „*přechodné rodinné prostředí v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc Klokánek nebo jiné vhodné náhradní prostředí*“. Při zajišťování ochrany dětí a podpory rodiny dochází k úzké spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí a dalšími orgány a institucemi (Fond ohrožených dětí, 2008, s. 6).

Další službou pro rodiny s dětmi je asistence u konfliktních styků rodičů s dětmi či bezplatná mediace u rozvodových sporů, a to na žádost rodičů, orgánů sociálně-právní ochrany či na základě soudního rozhodnutí. Pro rodiny nacházející se v tíživé situaci Fond ohrožených dětí poskytuje podle možností i materiální pomoc (potravin, hračky, ošacení apod.) (Fond ohrožených dětí, 2008, s. 6).

Forma ambulantní služby je využívána zejména při odborném sociálně-právním poradenství či asistovaném styku, které probíhá v prostorách pobočky Fondu ohrožených dětí v pravidelných kontaktních hodinách či dle dohody s uživateli služby (Fond ohrožených dětí, 2008, s. 6).

Fond ohrožených dětí – pobočka Zábřeh

Mezi služby pobočky Zábřeh patří dle poslání Fondu ohrožených dětí pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným a opuštěným či sociálně ohroženým dětem. Posláním služby je individuální podpora rodin s dětmi nacházejících se v tíživé situaci. „*Jde především o zvyšování životních a výchovných kompetencí pečovatelů. Podpora je zaměřena na prevenci a odstranění ohrožení či zmírnění dopadů ohrožujících situací pro děti. Podpora vede k aktivizaci a postupnému osamostatňování rodin*“ (Řídící skupina komunitního plánování sociálních služeb města Zábřeh, 2012, s. 42).

Činnosti Fondu ohrožených dětí – pobočka Zábřeh

Konkrétní činnosti pobočky Fondu ohrožených dětí Zábřeh (Řídící skupina komunitního plánování sociálních služeb města Zábřeh, 2012, s. 42):

- Informovanost o možnostech řešení tíživé rodinné situace; podpora při zvyšování schopností a dovedností při péči o děti a domácnost
- Sociálně-právní poradenství (poskytnutí základního poradenství v oblasti rodinných vztahů a péče o děti).
- Asistence sociálních pracovníků při předávání či při delším kontaktu rodiče s dítětem (problematický kontakt dětí s druhým rodičem)
- Pomoc v hmotné a materiální nouzi
- Práce s rodinou - sanace rodiny (doprovázení a pomoc při řešení náročných situací v rodině)

Adresa organizace: Sušilova 40, 78901 Zábřeh

Vznik pobočky: Pobočka Zábřeh vznikla v roce 2000.

Personální zajištění: V pobočce Fondu ohrožených dětí Zábřeh pracují dvě sociální pracovnice, z nichž jedna je zároveň vedoucí pobočky a dvě pracovnice v sociálních službách.

Místní působnost: Pobočka Fondu ohrožených dětí Zábřeh působí v regionech Zábřeh, Mohelnice, Šumperk. V případě potřeby se pracovníci pobočky Zábřeh dělí s kolegy o hraniční oblasti pole působnosti dle vzdálenosti případu od sídla dané pobočky (Informace poskytnuté sociální pracovníci pobočky Fondu ohrožených dětí v Zábřehu, dne 27. 3.2013).

Kapacita služby: Měsíční kapacita je maximálně 10 nových případů, roční kapacita je 900 intervencí. Jedná se o jednání s klientem či ve prospěch klienta, a to delší než 30 minut (Řídící skupina komunitního plánování sociálních služeb města Zábřeh, 2012, s. 42).

Etický kodex pracovníků Fondu ohrožených dětí naleznete v příloze D.

7.1.2 Občanská poradna Zábřeh

Zřizovatelem Občanské poradny Zábřeh je nezisková organizace Charita Zábřeh. Pod záštitou Charity služba funguje od roku 2002 (Charita Zábřeh, 2003). Náplní Občanské poradny je poskytování informací lidem o jejich právech, povinnostech či oprávněných zájmech. Tato forma pomoci je určena pro jedince, kteří se dostali do nepříznivé životní situace. Cílem této služby je pomoci jedincům v řešení situace a poskytnout jim bezplatné, nestranné, nezávislé a diskrétní rady, informace, případně informace o další možné pomoci (Řídící skupina komunitního plánování sociálních služeb města Zábřeh, 2012, s. 47).

Cílová skupina

Služby jsou určeny pro všechny osoby, jež projeví o tuto službu zájem. Zejména jsou to osoby zdravotně postižené, senioři, rodiny s dětmi, osoby v nepříznivé sociální situaci, osoby v krizi a lidé, kteří *„trpí neznalostí svých práv či nevědomostí, kde si tato práva uplatnit, nebo sníženou schopností si svá práva uplatňovat“* (Charita Zábřeh, 2003).

Činnosti Občanské poradny Zábřeh

Mezi hlavní činnost patří poradenství v oblasti sociální, ale i vztahové, pracovní a bytové problematiky a pomoc při jednání s úřady. Další aktivita je věnována materiální a finanční pomoci. Tato forma pomoci je určena pro sociálně slabší rodiny či jednotlivce, kteří se nacházejí v takové situaci, *„kdy nejsou schopni si opatřit potřebné věci z vlastních zdrojů a nemají ani možnost pomoci ze sociálních dávek“*. Kromě zmíněného poradna provozuje šatník, který je určen lidem v nouzi (Charita Zábřeh, 2003).

Adresa organizace: Farní 60/1, 789 01 Zábřeh

Personální zajištění: Občanskou poradnu v Zábřehu zabezpečují dva sociální pracovníci.

Místní působnost: Občanská poradna Zábřeh působí v regionech Zábřeh, Mohelnice, Šumperk a v okolních regionech.

Kapacita služby: Okamžitá kapacita služby je určena pro dva klienty. Ročně Občanská poradna pracuje průměrně se 700 klienty (Informace poskytnuté sociálním pracovníkem Občanské poradny Zábřeh, dne 6. 3. 2013 prostřednictvím e-mailové komunikace).

7.1.3 Poradna pro rodinu Šumperk

Zřizovatelem je příspěvková organizace Středisko sociální prevence Olomouc. Posláním poradny pro rodinu je odborná poradenská činnost směřující k podpoře schopností rodiny zvládat rodinné či rodinu poškozující problémy a napomáhá k samostatnému zvládnutí těchto problémů (Řídící skupina komunitního plánování sociálních služeb města Zábřeh, 2012, s. 44).

Činnosti Poradny pro rodinu Šumperk

Poradna pro rodinu poskytuje podporu a pomoc při řešení manželských, partnerských a rodinných problémů. V rámci předrozvodové, rozvodové a porozvodové problematiky poskytuje pomoc, která směřuje k nekonfliktnímu rozvodu. Kromě toho se zaměřuje na emoční podporu při zvládnutí kritického období rozvodu. Dále je možné využít rodinné mediace a terapie a podporovaného styku rodičů s dětmi. Pomoc je také určena pro rodiny, kde se objevilo domácí násilí či jiná forma týrání a zneužívání. Další oblastí je poradenství vztahující se k náhradní rodinné péči a oblasti řešení osobních problémů ohrožujících vztah, rodinu či sociální začlenění (Středisko sociální prevence, 2012a).

Cílovou skupinou služby jsou rodiny, páry a jednotlivci, kteří se ocitli v nepříznivé sociální situaci a mohou být v ohrožení sociálním vyloučením v souvislosti s rodinnou, manželskou či partnerskou problematikou (Středisko sociální prevence, 2012b, s. 1).

Adresa organizace: M. R. Štefánika 20, 789 01 Šumperk

Personální zajištění: Dva manželští a rodinní poradci a jedna sociální pracovnice.

Místní působnost: Zřizovatelem služby je Středisko sociální prevence Olomouc, které je příspěvkovou organizací Olomouckého kraje, z tohoto důvodu jsou přijímáni klienti z tohoto území. Středisko sociální prevence Olomouc zřizuje poradny pro rodinu ve městech Olomouc, Přerov, Prostějov, Šumperk, Jeseník.

Kapacita služby: Kapacita služby Poradny pro rodinu Šumperk je 7 klientů denně. Není to údaj průměrný, ale maximální (klientem může být celá rodina, tedy teoreticky je možné přijmout v jeden den 7 rodin) (Informace poskytnuté vedoucím Poradny pro rodinu Šumperk, dne 6. 3. 2013 prostřednictvím e-mailové komunikace).

8 Výzkumné šetření

V této části bude popsána samotná realizace výzkumného šetření kvalitativní výzkumnou strategií – polostrukturovanými rozhovory. Součástí této kapitoly je charakteristika kvalitativní strategie výzkumu a průběh tohoto výzkumného šetření, analýza zjištěných informací a na základě této analýzy vzešlá interpretace výsledků a diskuze k tématu.

8.1 Cíle výzkumné části

Předkládaná diplomová práce se orientuje na popis problematiky a analýzu efektivity práce s ohroženou rodinou s dětmi, která je realizována dostupnými státními a nestátními službami.

Hlavní cíl výzkumné části

Cílem výzkumné části je analyzovat realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v rámci spolupráce sociálních pracovníků státních a nestátních organizací a zároveň se zaměřuje na dostupnost a na možná úskalí těchto služeb v regionu Zábřeh.

Dílčí cíle

Hlavní cíl výzkumné části byl rozvinut do následujících dílčích cílů:

1. Analyzovat pohled sociálních pracovníků na dostupnost a úskalí při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh.
2. Zjistit, jak je realizována sanace rodiny a jak je hodnocena vzájemná spolupráce sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a pracovníků neziskových organizací v regionu Zábřeh.

Výzkumné otázky

V úvodu výzkumného šetření jsem si formulovala výzkumné otázky, které vychází z výše zmíněných dílčích cílů. Pomocí těchto výzkumných otázek budou zodpovězeny dílčí cíle, které směřují k zodpovězení hlavního cíle.

1. Jaký je pohled sociálních pracovníků na dostupnost a úskalí realizace terénních a ambulantních služeb pro pomoc ohroženým rodinám s dětmi v regionu Zábřeh?
2. Jak je realizována sanace rodiny a jak je hodnocena vzájemná spolupráce sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a pracovníků neziskových organizací v regionu Zábřeh?

8.2 Kvalitativní strategie šetření

K dosažení cíle výzkumné části v rámci diplomové práce byla využita kvalitativní strategie. Před začátkem jakéhokoliv zkoumání je důležité porozumět hlavním charakteristikám zvolené strategie. Pro objasnění kvalitativního výzkumu jsou zde uvedeny následující definice:

Creswell (1998, podle Hendl, 2005, s. 50) vymezuje kvalitativní strategii šetření jako *„proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“*

Strauss a Corbin (1999, s. 10) charakterizují kvalitativní výzkum jako *„jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace. Může to být výzkum týkající se života lidí, příběhů, chování, ale také chodu organizací, společenských hnutí nebo vzájemných vztahů“*.

Disman (2000, s. 285) popisuje tento typ výzkumu jako *„nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem tu je odkrýt význam pokládaný sdělovaným informacím“*.

Surynek, Komárková, Kašparová (2001, s. 23) vymezují úkol kvalitativního šetření jako odhalení neznámých skutečností o sociálních a sociálně psychických jevech, kdy hlavním je odhalení jejich obsahů. Cílem je vytvoření „adekvátního popisu nebo logické konstrukce celku sociálního a sociálně psychického jevu“.

Strauss a Corbin (1999, s. 11) uvádí také důvody proč využít kvalitativní výzkum. Je to proto, že tento styl výzkumu se používá pro odhalení či porozumění podstaty něčích zkušeností s jevy, o kterých toho moc nevíme. Lze ho použít k získání nových a neotřelých názorů na jevy, o nichž již něco známe. Kvalitativní metodou můžeme také získat detailní informace, které se nám kvantitativní metodou obtížně získávají.

Kvalitativní výzkumníci studují věci v jejich přirozeném prostředí, snaží se je pochopit nebo jim dát smysl či je objasnit z hlediska významů, které jim lidé dávají. Kvalitativní výzkum zahrnuje studium různých empirických materiálů – případové studie, osobní zkušenosti, introspekce, životní příběhy, interview, pozorování, historie, interakční a vizuální texty – popisují každodennost a problematické momenty a významy v životě jednotlivců (Denzin, Lincoln, 1994, podle Neergaard, Ulhøi, 2007, s. 5).

Výhody a nevýhody kvalitativního šetření

Hendl (2005, s. 52) jako nevýhody vidí, že výsledky mnohdy mohou představovat „sbírku subjektivních dojmů“. Při realizaci výzkumu kvalitativní metodou výzkumník pracuje s omezeným počtem jedinců a je obvyklé získávat informace na jednom místě. Proto mohou vznikat obtíže při zobecňování výsledků výzkumu.

Jako přednost kvalitativního výzkumu Hendl (2005, s. 52-53) uvádí možnost získání hloubkového porozumění a vzhledu do dané problematiky. Autor také poukazuje na to, že z výsledků výzkumů je možné navrhovat nové teorie.

8.3 Metoda sběru dat

Pro účely tohoto výzkumného šetření byla zvolena metoda polostrukturovaného interview (rozhovoru).

Miovský (2006, s. 159) upozorňuje, že tento způsob dotazování je nejrozšířenější metodou rozhovoru, „neboť dokáže řešit mnoho nevýhod jak nestrukturovaného, tak plně strukturovaného interview“.

Polostrukturované interview je charakteristické tím, že tazatel vytváří schéma, které je pro něho závazné. Schéma obsahuje okruhy otázek v daném pořadí. Obvykle je možné tyto okruhy otázek měnit a dle potřeby a možností lze toto pořadí přizpůsobit, abychom docílili maximální výtěžnosti interview (Miovský, 2006, s. 159).

Žižlavský (2003, s. 71) doplňuje, že při polostrukturovaném rozhovoru tazatel zná předem dané téma rozhovoru a vlastní seznam otázek s jejich pořadím, avšak způsob odpovědi ovlivňuje do jisté míry respondent. Tento způsob dotazování umožňuje tazateli ověřit si, zda správně chápe a interpretuje předložené informace respondenta a případně je možné respondenta vyzvat k přesnější odpovědi či jejímu vysvětlení doplňujícími otázkami, kterými téma rozpracovává do hloubky (Miovský, 2006, s. 160).

8.4 Výběr respondentů

Respondenti byli pro výzkumné šetření vybráni metodou **záměrného výběru**. Miovský (2006, s. 135) popisuje metodu záměrného (účelového) výběru jako „*postup, kdy cíleně vyhledáváme účastníky podle jejich určitých vlastností*“. Na základě předem stanovených kritérií cíleně vyhledáváme ty jedince, kteří tyto vlastnosti splňují a zároveň jsou ochotni se výzkumného šetření zúčastnit (Miovský, 2006, s. 135).

Konkrétně byla využita **metoda záměrného výběru přes instituce**. Miovský (2006, s. 138) tuto metodu popisuje jako využití „*určitého typu služeb nebo činnosti nějaké instituce, určené pro cílovou skupinu, která nás výzkumně zajímá*“. Tento způsob výběru je považován z hlediska času a nákladů jako velmi efektivní (Miovský, 2006, s. 138).

Kritériem pro výběr respondentů bylo zaměření dané organizace na cílenou podporu a pomoc ohroženým rodinám s dětmi. Vyhledány byly organizace, které se touto činností zabývají v rámci státního a neziskového sektoru.

- Státní sektor, jenž je zastoupen orgánem sociálně-právní ochrany dětí pro správní obvod obce Zábřeh s pověřeným obecním úřadem.
- Nezisková organizace poskytující terénní a ambulantní služby v regionu Zábřeh.

Při výběru vzorku byly hledány organizace, které charakterizují tato kritéria. V rámci regionu je jedinou nestátní organizací poskytující terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi občanské sdružení Fond ohrožených dětí, které má ve městě Zábřeh svoji pobočku. Fond ohrožených dětí směřuje svou podporu a pomoc ohroženým rodinám s dětmi zejména prostřednictvím sanace rodiny. Sociálně-právní ochrana dětí je pro region Zábřeh zastoupena Orgánem sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Zábřeh.

Pro účely výzkumného šetření byly stanoveny tři rozhovory se sociálními pracovníky Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Zábřeh a tři rozhovory s pracovníky občanského sdružení Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh.

Výzkumný vzorek se skládá z šesti respondentů:

Respondent 1: Sociální pracovnice oddělení sociálně-právní ochrany dětí

- věková kategorie 45 – 50 let
- vzdělání: střední vzdělání s maturitní zkouškou – střední odborná škola sociálně-právní
- délka praxe: 22 let

Respondent 2: Sociální pracovnice oddělení sociálně-právní ochrany dětí

- věková kategorie: 25 – 30 let
- vzdělání: vysokoškolské bakalářské vzdělání – obor sociální práce
- délka praxe: 3 roky

Respondent 3: Sociální pracovnice oddělení sociálně-právní ochrany dětí

- věková kategorie: 45 – 50 let
- vzdělání: úplné střední odborné vzdělání s maturitou – střední odborná škola sociálně – právní
- délka praxe: 23 let

Respondent 4: Sociální pracovnice Fondu ohrožených dětí

- věková kategorie: 25 – 30 let
- vzdělání: vyšší odborné vzdělání – sociální práce; vysokoškolské bakalářské vzdělání – sociální pedagogika
- délka praxe: 6 let

Respondent 5: Sociální pracovníce Fondu ohrožených dětí

- věková kategorie: věk 45 – 50 let
- vzdělání: vyšší odborné vzdělání – sociálně charitní činnost
- délka praxe: 15 let

Respondent 6: Pracovnice v sociálních službách Fondu ohrožených dětí

- věková kategorie: 35 – 40 let
- vzdělání: úplné střední odborné vzdělání s maturitou – střední odborná škola strojní
- délka praxe: 2 roky

8.5 Realizace výzkumného šetření

Vybrané organizace byly osloveny ke spolupráci na výzkumném šetření již v rámci stanovení tématu diplomové práce. V tu dobu jsem se snažila zmapovat dané organizace, které směřují svou činnost k podpoře a pomoci ohroženým rodinám s dětmi a kontaktovala jsem je, zda by byly ochotny se podílet na výzkumném šetření. Těmto organizacím bylo představeno téma diplomové práce a navrhovaný cíl výzkumného šetření. Při realizaci výzkumného šetření bylo opakovaně komunikováno s vedoucí dané organizace a na základě jejího doporučení byli vybráni respondenti, kteří se podíleli na výzkumném šetření.

Rozhovory na půdě oddělení sociálně-právní ochrany dětí byly uskutečněny vždy po domluvě s danou sociální pracovnící, která souhlasila s výzkumným šetřením. Rozhovory s pracovníky občanského sdružení Fondu ohrožených dětí se konaly v jeden den dle stanoveného harmonogramu.

Před začátkem každého rozhovoru jsem uvedla, pro jaké účely jsou rozhovory určeny a připomenula jsem téma diplomové práce a její cíle. Respondentům bylo sděleno, že získané informace z rozhovorů jsou zcela anonymní a budou použity pouze pro účely této diplomové práce. Následoval dotaz na to, zda souhlasí s nahrávkou a se zpracováním dat.

Rozhovory probíhali v období od 11. března do 17. března 2013. Všechny rozhovory probíhaly v prostorách kanceláře konkrétní sociální pracovníce. Pro rozhovory byl vždy nabídnut poklidný prostor a dostatečný čas. Obsah rozhovorů byl nahráván vždy pomocí diktafonu.

Vzniklé audiozáznamy byly následně doslovně přepsány do textové podoby. Při přepisu byly nahrávky několikrát poslechnuty, tak aby nedošlo k chybám či ke zkreslení informací. Rozhovory trvaly průměrně 20 - 40 minut. Respondentům také byla položena otázka, zda chtějí být seznámeni s výsledky výzkumného šetření, všichni respondenti projevili o výsledky zájem. Po ukončení rozhovoru bylo respondentům poděkováno za ochotu zúčastnit se tohoto výzkumného šetření.

Pro zodpovězení výzkumných otázek byly vytvořeny dvě verze předem připravených oblastí otázek k rozhovoru dle typu organizace. Rozhovory byly složeny s otevřených otázek.

Rozhovory byly orientovány na tři oblasti:

- Oblast dostupnosti služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh;
- oblast možných úskalí v rámci realizace terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi;
- oblast realizace sanace rodiny z pohledu spolupracujících organizací v regionu Zábřeh.

8.6 Vyhodnocení výsledků výzkumného šetření

V předchozí kapitole byl popsán způsob získávání dat prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru a průběh výzkumného šetření. V této části budou vyhodnoceny získané informace vzešlé z výzkumného šetření. Struktura kapitoly odpovídá výše stanoveným výzkumným otázkám. Odpovědi respondentů Oddělení sociálně-právní ochrany dětí a respondentů občanského sdružení Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh budou analyzovány a srovnávány. Analýza získaných informací vychází z doslovného přepisu odpovědí respondentů z realizovaných rozhovorů.

Státní sektor je zastoupen sociálními pracovníky **Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Zábřeh** (respondenti 1-3) a neziskový sektor je pro účely tohoto šetření zastoupen pracovníky občanského sdružením **Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh** (respondenti 4-6).

První část rozhovorů obsahovala **údaje o počtu pracovníků a poli působnosti** Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Zábřeh a Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh.

Počet sociálních pracovníků na Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Zábřeh je osm. Konkrétně se jedná o dvě kurátorky pro děti a mládež, čtyři terénní sociální pracovníce a jedna sociální pracovníce pro náhradní rodinnou péči a vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Polem působnosti oddělení sociálně-právní ochrany dětí jsou obce správně spadající pod obec s rozšířenou působností Zábřeh.

V pobočce Fondu ohrožených dětí Zábřeh pracují dvě sociální pracovníce, z nichž jedna je zároveň vedoucí pobočky a dvě pracovníce v sociálních službách. Pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh působí v regionech Zábřeh, Mohelnice a Šumperk. V případech potřeby pracovníci spolupracují na případech s okolními pobočkami Fondu ohrožených dětí na základě vzdálenosti případu od sídla dané pobočky.

Otázka č. 1 Jaký je pohled sociálních pracovníků na dostupnost a úskalí realizace terénních a ambulantních služeb pro pomoc ohroženým rodinám s dětmi v regionu Zábřeh?

Prostřednictvím této otázky jsem chtěla zjistit jaká je dostupnost nabídky terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh z pohledu pracovníků státního a nestátního sektoru. Na základě této výzkumné otázky jsem chtěla také nalézt možná úskalí realizace terénních a ambulantních služeb pro pomoc těmto rodinám.

Respondenti zastupující státní a nestátní sektoru se vyjadřovali k dostupnosti nabídky terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh. Dále respondenti měli možnost se také vyjádřit k chybějícím nebo nedostupným službám, které by podle jejich názoru mohly být v regionu Zábřeh zrealizovány. Dále se v průběhu rozhovoru respondenti vyjadřovali k oblastem: prostorové vzdálenosti klientů při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi; efektivitu spolupráce s klienty žijícími na okraji pole působnosti. Posledním tématem rozhovoru byl názor respondentů na možná úskalí, která se mohou objevit při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi.

Hodnocení nabídky služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh

Na otázku, je-li nabídka služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh dostatečná, se respondenti (1-3) shodují, že v regionu Zábřeh se nachází minimum služeb pro ohrožené rodiny s dětmi a tato nabídka je hodnocena jako nedostatečná. Tato odpověď se týká všech služeb určených pro rodiny s dětmi. Respondenti (4-6) sdílí názor, že nabídka služeb pro ohrožené rodiny v regionu Zábřeh je nedostatečná.

Na otázku, které služby by pro tuto cílovou skupinu mohly být v regionu Zábřeh zrealizovány, bylo zodpovězeno respondenty (1-3), že v regionu chybí zejména sociální byty pro rodiny s dětmi. Respondent 1, uvádí, že v situacích kdy rodina přišla o své bydlení, se v regionu Zábřeh nachází omezená nebo žádná možnost ubytování pro oba rodiče s dětmi. Dle respondenta 2 se na Zábřežku nachází jeden Azylový dům pro muže a ženy a Domov pro matky s dětmi, který je vždy orientován pouze na jednoho z rodičů s dítětem/děti, i když jsou rodiče oba schopni se o dítě/děti starat. Dále se zde nachází jeden krizový a sociální byt, který je určen pro jednotlivce či rodiny v krizi. Respondent 3 sděluje, že v mnoha ubytovnách nemohou být ubytováni rodiče s dětmi.

Služby pro cílovou skupinu ohrožených rodin s dětmi, které by měly být dle názoru respondentů (4-6) zrealizovány a v regionu Zábřeh chybí, jsou: sociální byty pro rodiny s dětmi, návazné bydlení pro děti odcházející z dětských domovů a návazné bydlení na pobyt v azylovém domě. Dále byla respondentem 5 zmíněna potřeba vhodného bydlení pro rodiny s dětmi, aby se rodina nemusela trhat v případě ztráty bydlení. V těchto případech má jeden z rodičů s dítětem/děti možnost ubytování v Domě pro matky s dětmi a druhý z rodičů je tedy nucen být ubytován na ubytovně nebo hledá jinou alternativu bydlení. Rodina je takto rozdělena i v případech, když se v ní vyskytují funkční vztahy.

Dostupnost terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny v regionu Zábřeh

Respondenty (1-3) je dostupnost služeb pro ohrožené rodiny mimo velká města vnímána jako velmi nízká. Respondent 2 zmiňuje, že obecně se všechny služby soustřeďují do velkých měst a v okrajových oblastech, v menších obcích se služby nevyskytují. Respondenti (1-3) se shodují, že tito obyvatelé nemají takové možnosti jako obyvatelé města, a že lidé z těchto oblastí musí za ambulantní formou služby dojíždět, což můžeme chápat jako určité znevýhodnění.

Respondent 6 přiznává, že ve větších městech mají lidé větší možnosti a také je možné vnímat vyšší úspěšnost spolupráce s klientem, naopak klienti žijící mimo velká města, jenž se nachází v tíživé finanční situaci, musí za službami dojíždět, což si někteří nemohou dovolit a tímto je stížena možnost spolupráce. Respondenti (4-6) se ztotožňují s názorem, že dostupnost terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi je možné vnímat jako znevýhodnění obyvatel žijících mimo velká města.

Respondent 4, uvádí, že Fond ohrožených dětí poskytuje jako jediný v regionu Zábřeh sociálně-aktivizační službu pro rodiny s dětmi, což dle názoru respondentů (4-5) stačí na pokrytí terénních služeb v tomto regionu. Respondent 6 však upozorňuje na velké množství potřebných, se kterými spolupráce neprobíhá. Z tohoto důvodu vnímá tuto službu jako nedostatečnou. Dostupnost sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi je respondenty (4-6) vnímána jako dostatečná, a to proto, že je přístupná pro všechny klienty (pro potencionální klienty). Jako dostatečná je vnímána také proto, že v případě potřeby klienta je možné se telefonicky domluvit na osobním setkání v jeho přirozeném prostředí.

Pohled na prostorovou vzdálenost klientů při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi

Respondenti (1-3) vnímají prostorovou vzdálenost klientů jako problém při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi. Respondenti (1-3) uvádějí, že u klientů žijících na okraji pole působnosti či ve vzdálených obcích se může vyskytnout problém s dostupností ambulantních služeb, kdy se na základě své finanční situace nemají možnost dostavit na smluvená setkání. Respondenti (1-3) odpovídali, že v rámci spolupráce s klientem se snaží v jejich pracovní náplni přistupovat ke všem klientům rovnocenně, aby tito klienti nepociťovali určitá znevýhodnění, která mohou vyplívat z jejich místa bydliště. Respondent 3 přiznává, že mohou nastat určité situace, které by četnost pomoci klientům žijícím na okraji pole působnosti snížily.

Vzdálenost klientů při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi respondenti (4-6) hodnotí jako problémovou v případech dojezdnosti do organizace poskytující ambulantní formu služby. Respondenti (4-6) se shodují, že vzdálenost klientů lze chápat jako určité znevýhodnění. Respondent 5 uvádí, že se vše odvíjí od vztahu finanční situace klientů.

Respondenti (4-6) sdílí názor, že pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh nevnímají rozdíly ve spolupráci mezi klienty žijícími ve městech a klienty žijících ve vzdálenějších obcích. Respondent 5 také uvádí, že při práci s klienty se počítá s vyššími náklady na pohonné hmoty a časovým zatížením. Avšak respondent 5 udává, že v některých případech nelze do těchto rodin jezdit tak jak je potřebné, ve srovnání s rodinami žijícími v blízkém okolí.

Efektivita spolupráce s klienty žijícími na okraji pole působnosti

Spolupráce s klienty žijícími na okraji pole působnosti je respondenty (1-3) hodnocena jako méně efektivní než s klienty žijícími v blízkosti větších měst, kde je větší výskyt a dostupnost sociálních služeb. Respondent 3 konstatuje, že spolupráce je obtížnější z důvodů technické vybavenosti. Respondenti (1-3) přiznávají, že slabým místem jsou služební automobily, kdy oddělení sociálně-právní ochrany má k dispozici jeden služební automobil a možnost zapůjčení druhého automobilu z dalšího oddělení, což respondent 2 označuje jako dobrou vůli daného oddělení. Respondentem 1 bylo uvedeno, že vzhledem k situaci technické vybavenosti a dostupnosti klientům žijícím na okraji pole působnosti je zde viděn oboustranný problém.

Dle respondenta 4 efektivita práce Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh s klienty žijícími na okraji pole působnosti záleží na nastavení spolupráce, a pokud vše funguje a probíhá dle domluv pracovníka s klientem, tak je spolupráce úspěšná. Respondent 5 udává, že pokud probíhají návštěvy dle potřeb klientů, tak je práce efektivní. Respondent 6 uvádí, že efektivita spolupráce s klienty žijícími na okraji pole působnosti je individuální. Dle respondentů (4-6) se četnost pomoci odvíjí od potřeb konkrétního klienta a jeho situace.

Možná úskalí při realizaci terénních a ambulantních služeb

Respondenti (1-3) řadí k možným úskalím realizace terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi zejména **nedostatek finančních prostředků**. Respondent 2 uvádí příklad klientů žijících na okraji pole působnosti nebo ve vzdálených obcích, kde nemají prostředky a ani možnosti, aby dojížděli do organizace poskytující ambulantní formu služby ve vzdáleném městě, kde se vyskytují odborníci na klientovu situaci, jenž v regionu Zábřeh chybí. I přesto, že spolupráce s doporučenou organizací by byla potřebná, může být toto dojíždění do doporučené organizace pro klienta finančně náročné. Respondenti (1-3) se shodují, že finanční hledisko v životě klientů hraje důležitou roli.

Všichni respondenti (4-6) se shodují, že úskalím při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi je finanční situace klientů. Tíživá finanční situaci dle respondentů 4 a 5 může bránit ve využití ambulantních služeb, v případech, kdy klient žije ve velké vzdálenosti od sídla organizace. Na základě své finanční situace klient nemá možnost se dostavit do vhodné organizace poskytující ambulantní formu služby. Respondent 4 udává, že v tomto případě je potřeba hledat jinou možnost řešení. Respondent 4 udává příklad spolupráce s rodinami s dětmi, ve kterých se nevyskytuje problematická péče o dítě či péče o domácnost, ale rodiny se dlouhodobě potýkají s finančními problémy, které si např. způsobili nějakou nezodpovědností. Spolupráce probíhá na bázi pomoci s materiálním či finančním zabezpečením rodiny a také o možnostech úspory.

Jako problematickou oblast respondenti (1-3) shledávají **vzdálenost klientů**, kdy mohou tito lidé pociťovat určitá omezení. Respondent 3 zmiňuje, že klienti žijící mimo velká města ve vzdálených obcích se mohou setkat s problémy např. s poptávkou po zaměstnání, docházkou dětí do školy či k lékařům a s dalšími návaznými problémy.

Neméně důležitou oblastí je dle respondentů (1-3) motivace klientů ke spolupráci, pokud klientovi chybí zájem spolupracovat, veškerá směřující podpora a pomoc sociálních pracovníků, která je možná klientovi nabídnou je zbytečná. **Nespolupráce klientů** se může projevovat dle respondenta 5, tak, že klient nedodrží předem domluvené termíny či záležitosti, nesdělí důležité informace (např. dluhová situace). Respondent 5 shledává za důležité, aby klienti měli snahu o změnu své situace k lepšímu. Pokud klient neposoudí, že je potřeba něco změnit, tak spolupráce není na místě.

Dále respondenti (1-3) zmiňují situace, ke kterým může při realizaci dojít, a to **stěhování klientů** a jejich špatná dohledatelnost nebo klient navštěvující některou z ambulantních služeb, pro kterého se po přestěhování tato služba stala špatně dostupná či se v jeho novém bydlišti a v jeho okolí tato služba nevyskytuje. Respondent 4 sděluje, že pokud dochází ke stěhování klientů, může nastat situace, že klient nemá možnost sdělit informaci o své nové adrese. Tak se stane, že určitou dobu trvá, než pracovníci zjistí nový kontakt a místo jeho bydliště. Respondent 5 uvádí, že může dojít k situaci, že spolupráce s klientem začíná od začátku či se klient nemusí dohledat a tímto spolupráce končí.

Respondent 6 přiznává, že stěhování klienta mohlo být zapříčiněno strachem před pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí, např. kdy se klient ve svém původním bydlišti setkal se sociálním pracovníkem, který se choval neprofesionálně.

Respondent 1 uvádí, že neví, jak probíhá **kommunikace v rámci spolupráce mezi ostatními organizacemi**. Respondent 3 přiznává, že po odkázání klienta je vše v kompetenci konkrétní organizace, do jaké míry a jak s klientem spolupracují. Respondent 1 sděluje, že informace o probíhající spolupráci či následném odkázání klienta k spolupráci s další neziskovou organizací se k sociálním pracovníkům oddělení sociálně-právní ochrany ani nemusí dostat. Respondenty (1-3) byla popsána možná situace, kdy je klient neustále pracovníky organizací odkazován ke spolupráci s dalšími neziskovými organizacemi. Toto odkazování může vést ke snížení chuti klienta spolupracovat. Respondent 2 udává příklad, kdy je klient odkázán navštívit organizaci, kde má podstoupit např. nějaké vyšetření a poté je potřeba navštívit další organizaci či ambulantní službu, která ho může odkázat opět jinam.

Nepředávání informací v rámci spolupráce organizací je dle respondentů (4-6) dalším možným úskalím realizace terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi. Pokud by nedocházelo ke sdílení informací v rámci spolupráce, mohlo by dle respondentů (4-6) docházet k tzv. dvojitému hledání informací. Respondent 6 vidí také možné úskalí v tom, pokud sociální pracovník organizace nebere v potaz možnost spolupráce s dalšími organizacemi, které by mohly klientovi nabídnout potřebnou podporu či pomoc. Další problematickou situací může být, pokud stejný případ či situaci klienta řeší více pracovníků různých státních i nestátních organizací, kdy klient např. poskytuje informace výhradně jednomu ze sociálních pracovníků a druhému pracovníkovi je sdělováno něco jiného, z tohoto také mohou vyvstávat rozepře mezi pracovníky, kdy klient je jen prostředníkem a pomoc a podpora se odvíjí jiným směrem. Respondent 5 rozlišuje vnitřní a vnější vlivy, do vnějších vlivů zařazuje nespolečnou spolupráci mezi organizacemi a špatnou informovanost a vnitřní vlivy pochází z nespolečné spolupráce samotného klienta.

Respondenti 3 vidí možná úskalí v problematice spolupráci mezi organizacemi, které se navzájem neinformují o situaci klienta. Jako problém uvádí respondent 1, že při špatně nastavené spolupráci může docházet k situacím, že dané organizace zjišťují stejné informace o klientovi. Kdyby docházelo ke vzájemné spolupráci a informovanosti mezi organizacemi, tak by si pracovníci v daných organizacích např. ušetřili čas či námahu.

Respondent 2 zmiňuje, že tato situace může ovlivnit zájem klienta nadále spolupracovat, když je nucen některé (např. důvěrné) informace sdělovat několikrát. Respondenti (1-3) se shodují, že vzájemná informovanost a spolupráce záleží na tom, jak mají organizace mezi sebou nastavenou spolupráci a sdělování údajů, to vše musí být v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů.

Respondent 6 doplňuje mezi úskalí při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi oblast **finanční situaci neziskové organizace**, kdy mohou vznikat určitá omezení při realizaci sociálních služeb.

Shrnutí získaných informací

Na základě odpovědí pracovníků státního a neziskového sektoru mohu uvést, že nabídka služeb pro ohrožené rodiny s dětmi je v regionu Zábřeh hodnocena jako nedostatečná.

Bylo shledáno, že v regionu Zábřeh pracovníci nejvíce postrádají sociální byty pro rodiny s dětmi, návazné bydlení pro děti odcházející z dětských domovů a návazné bydlení na pobyt v azylovém domě. Je zřejmé, že pracovníci přichází do kontaktu s případy, kdy rodina s dětmi přijde o své bydlení a je nucena svoji situaci řešit náhradním ubytováním v Azylovém domě. V těchto situacích je funkční rodina rozdělena, z důvodů, že se v regionu Zábřeh nevyskytují vhodné řešení bytové situace pro oba pečující rodiče. Z pohledu pracovníků se v regionu vyskytují pobytové služby orientované pouze na jednoho rodiče pečující o dítě/děti. Z tohoto vyplývá, že řešení bytové situace rodin s dětmi je v regionu Zábřeh omezené a jeví se jako aktuální problém.

Terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny v regionu Zábřeh pracovníci hodnotí jako méně dostupné v případech klientů nacházejících se v tíživé finanční situaci, kdy k řešení jejich situace je potřebné využít ambulantní formu služby. Pracovníky bylo vyjádřeno, že obyvatelé žijící na okraji pole působnosti nebo ve vzdálených obcích nemají takové možnosti jako obyvatelé měst, kde je vyšší koncentrace sociálních služeb. Pracovníci pocítují, že obyvatelé žijící na okraji pole působnosti nebo ve vzdálených obcích mohou být znevýhodněni, z důvodů ztížené dostupnosti sociálních služeb.

Je patrné, že nedostatečná síť sociálních služeb snižuje možnost vyřešení klientovy životní situace a úspěšnost spolupráce. Dostupnost sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi, která je poskytována pobočkou Fondu ohrožených dětí Zábřeh, je vnímána jako dostatečná a přístupná pro všechny klienty i pro potenciální klienty.

Prostorová vzdálenost klientů při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi je pracovníky hodnocena jako problémová při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi. Vzdálenost je vnímána jako problém v případech dojezdnosti do organizace poskytující ambulantní formu služby, kdy finanční hledisko klientů hraje zásadní roli. Pracovníci státního a nestátního sektoru sdílí názor, že v rámci své činnosti a pracovní náplně se snaží ke klientům přistupovat rovnocenně a nevnímat rozdíly v místě bydliště. Avšak přiznávají, že mohou nastat situace, že zcela nelze pokrýt poptávku potřeb klientů žijících na okraji pole působnosti či ve vzdálených obcích. V případech dojezdnosti do vzdálených oblastí pracovníci musí počítat s vyššími náklady na pohonné hmoty a časovým zatížením.

Efektivita spolupráce s klienty žijícími na okraji pole působnosti v rámci pracovní náplně je pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí hodnocena jako méně efektivní. Lze hovořit o oboustranném problému vzhledem k situaci technické vybavenosti služebních automobilů a dostupnosti klientů žijících na okraji pole působnosti. Pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh efektivitu spolupráce odvíjí od nastavení spolupráce mezi klientem a pracovníky a četnosti pomoci, která je založena na potřebách klienta.

Na základě zjištěných informací, lze usuzovat, že pracovníci státního a neziskového sektoru shledávají možná úskalí při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v nedostatku finančních prostředků klientů, jež mohou bránit klientovi ve využití organizace poskytující ambulantní formu služby. Jako problematickou oblast pracovníci shledávají vzdálenost klientů, a z toho vzešlá omezení.

Další úskalí je viděno v nespolupráci a nezájmu klienta spolupracovat, kdy klient nedodrží předem domluvené termíny, záležitosti nebo nesdělí důležité informace. Úskalí je také spatřeno v situacích stěhování klientů, kdy může docházet k jejich špatné dohledatelnosti nebo při přestěhování se pro klienta ambulantní forma služby stane nedostupná, z důvodu, že se v jeho okolí tato služba již nenachází.

Také může nastat situace, že klient při přestěhování nemusí být dohledán či spolupráce s klientem po navázání komunikace začíná od samého začátku. Pracovníky byla popsána možná situace, kdy je klient neustále pracovníky organizací odkazován ke spolupráci s dalšími neziskovými organizacemi, což může vést ke snížení chuti klienta spolupracovat. Možné úskalí pracovníci vnímají v problematické spolupráci mezi organizacemi, které se navzájem neinformují o situaci klienta a jeho potřebách. Pracovníci přiznávají, že problematickou oblastí je špatně nastavená informovanost mezi organizacemi, což může ovlivnit zájem klienta nadále spolupracovat. Úskalím při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi může být i finanční situace neziskové organizace, kdy mohou vznikat určitá omezení při realizaci sociálních služeb.

Otázka č. 2 Jak je realizována sanace rodiny a jak je hodnocena vzájemná spolupráce sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a pracovníků neziskových organizací v regionu Zábřeh?

Na základě výše zmíněné výzkumné otázky jsem chtěla zjistit, jak je vnímáno hodnocení spolupráce sociálních pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí a pracovníků Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh a jak je ve spolupráci těchto státních a nestátních organizací realizována sanace rodiny. Dále jsem se soustředila na návazné sociální služby spolupracujících neziskových organizací při sociální práci s ohroženou rodinou s dětmi v regionu Zábřeh.

Část rozhovoru byla cíleně zaměřena na terénní a ambulantní služby pro ohroženou rodinu s dětmi v regionu Zábřeh využívané v rámci sociálně-právní ochrany dětí a hodnocení spolupráce směřující k podpoře a pomoci těmto rodinám. Respondenti se vyjadřovali k tématům: ve kterých případech je využita spolupráce s neziskovou organizací poskytující terénní a ambulantní služby; jaké vnímají výhody spolupráce s neziskovou organizací při řešení situace klienta; a jak je hodnocena vzájemná spolupráce a informovanost a poskytování zpětné vazby v rámci spolupráce.

Další část rozhovoru byla orientována na realizaci sanace rodiny ve spolupráci státních a nestátních organizací v regionu Zábřeh. Zde byla věnována pozornost tématům: návazná spolupráce s neziskovou organizací realizující sanaci rodiny a samotné realizování spolupráce v rámci sanace rodiny.

Terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi využívané při sociální práci s ohroženou rodinou s dětmi v regionu Zábřeh

Respondenti (1-3) uvedli, že v rámci sociálně-právní ochrany dětí v regionu Zábřeh sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí spolupracují s Fondem ohrožených dětí – pobočkou Zábřeh. Nově byla navázána spolupráce s občanským sdružením Podané ruce, které zřizuje v regionu Zábřeh nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Nitka a terénní programy pro obyvatele okresu Šumperk. V některých případech sociální pracovníci dle respondentů (1-3) spolupracují s Občanskou poradnou, která je zřízena Charitou Zábřeh či s Poradnou pro rodinu Šumperk, spadající pod občanské sdružení Středisko sociální prevence Olomouc, případně probíhá spolupráce s dalšími poradnami v Olomouckém kraji.

Dále pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí dle respondentů (1-3) disponují kontakty na další neziskové organizace, které doporučují klientům nebo po kontaktování dané organizace klienta odkážou do dané organizace, jež poskytuje sociální služby vhodné pro řešení klientovy životní situace. Dle respondenta 1 je to například Charita Zábřeh, která zajišťuje Středisko krizové a sociální pomoci Naděje, která nabízí řadu činností. Respondenti 3 a 1 zmiňují potravinovou a materiální pomoc, sociální šatník. Respondenti (1-3) sdílí názor, že finanční hledisko klientů hraje zásadní roli, z tohoto důvodu se pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí snaží klientům na prvním místě vyhovět s formou pomoci v místě jejich bydliště nebo v jeho nejbližším okolí. Respondent 2 udává, že i samotní klienti se poptávají na služby nejbližší k jejich bydlišti, aby nemuseli za službou dojíždět.

Respondenti (4-6) Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh využívají v rámci pověření sociálně-právní ochranou dětí při sociální práci s ohroženou rodinou spolupráci dalších neziskových organizací, a to Charitu Zábřeh, Charitu Šumperk, zde se jedná zejména o materiální a potravinovou pomoc rodinám nacházejících se v tíživých situacích. Dále spolupracují s Občanskou poradnou, která je zřízena Charitou Zábřeh např. v případech týkajících se dluhové problematiky nebo dalších situacích vyžadující sociální, právní a rodinné poradenství. Respondent 5 a 6 zmiňují, že Charita Zábřeh disponuje finančními prostředky, které jsou uloženy v tzv. stipendijním fondu, ze kterého je možné rodinám finančně pomoci pro konkrétní účely. Respondenti 5 a 6 uvádí příklad, že se může jednat o situace, kdy je rodinám opakovaně placena školka, příspěvek na stravné ve školní jídelně, kroužky dětem, dětský tábor či škola v přírodě.

Respondent 4 sděluje, že pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh v rámci své činnosti vždy berou ohled na bydliště klientů, kdy se snaží, aby sociální služba byla v jeho v nejbližším okolí.

Situace probíhající spolupráce s neziskovými organizacemi v rámci sociálně-právní ochrany dětí

Respondenti (1-3) zmiňují, že kontaktují zmíněné organizace zejména v těchto situacích: vyskytující se problémy v komunikaci mezi rodiči nebo rodiči a dětmi; v situacích problematického styku rodiče s dítětem/děťmi; v případě závislostí; při finančních problémech v rodině, které většinou souvisí s nedostatečným příjmem. Respondent 3 konstatuje, že existuje řada problematických situací, s kterými se může klient či rodina s dětmi setkat. Respondent 2 uvádí, že vždy záleží na konkrétní situaci klienta a z ní vzešlé klientovy zakázky. Dle respondenta 1 jsou klienti odkazováni ke spolupráci s neziskovou organizací v případě, že sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí jim nemohou pomoci při řešení jejich situace nebo pomoc není v jejich kompetenci. Respondent 1 zmiňuje, že sociální pracovníci mají přehled v organizacích poskytujících sociální služby a dle potřeb klientů je zvolena organizace co nejvíce vhodná pro pomoc či podporu v řešení klientovy životní situace.

Oddělení sociálně-právní ochrany dětí oslovuje pobočku Fondu ohrožených dětí Zábřeh dle respondentů (4-6) ke spolupráci v situacích: Dle respondenta 4 se jedná o situace, kdy rodina nezvládá péči o dítě/děti či nemá finanční prostředky a potřebuje podpořit nebo v případech rozvodových situací rodiny, kdy není navázán styk s druhým rodičem a je zde potřeba asistence při předávání a delším kontaktu rodiče s dítětem anebo je to v případech sporu mezi rodiči, kdy je rodičům poskytnuta mediace. Respondent 6 uvádí, že se jedná o případy, kdy rodině hrozí odebrání dítěte, nebo když sociální pracovník cítí, že rodina potřebuje častější návštěvy či vedení.

Respondenti 5 a 6 se shodují, že je to v případech, kdy sociálním pracovníkům oddělení sociálně-právní ochrany dětí nestačí časové či personální kapacity a je potřeba častějších návštěv v rodině, které sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí nemohou zajistit.

Výhody spolupráce s neziskovou organizací

Z pohledu respondentů (1-3) oddělení sociálně-právní ochrany dětí jsou viděny výhody spolupráce zejména v tom, že neziskové organizace jsou zaměřené na konkrétní oblast působnosti. Respondent 1 vnímá, že neziskové organizace jsou cílenější. Respondenti (1-3) také sdělují, že jako organizace státního sektoru nemají takové možnosti nebo mnohé nemohou zajistit jako neziskové organizace. Respondentem 2 byl uveden příklad, že neziskové organizace mohou poskytnout potravinový balíček, provozují sociální šatník či další potřebné materiální věci, bezúročné půjčky nebo poskytují finanční pomoc apod. Respondent 3 uvádí, že sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí při jednání s klienty poskytují poradenství či kontakt na spolupracující neziskové organizace. Po zkontaktování vhodné neziskové organizace, sociální pracovník doporučí klientovi využití nabídky služeb organizace, která mu poskytne potřebnou podporu a pomoc.

Respondent 4 vnímá neziskovou organizaci jako pružnější a může reagovat na vzniklé situace hned. V případě potřeby může rodině být poskytnuta finanční pomoc. Respondent 4 také sděluje, že pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí mají určitá pravidla, přes která mnohdy nemohou jít a musí se jimi striktně řídit.

Respondent 5 přiznává, že neziskové organizace doplňují vzniklé mezery, které mohou vznikat na základě nízkého personálního obsazení či časového vytížení pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Dále respondent 5 uvádí, že neziskové organizace jsou schopny reagovat pružněji na vzniklé situace. Respondent 5 také vnímá to, že v přirozeném prostředí rodiny pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh tráví více času a tímto je jejich pohled na rodinu objektivnější. V rámci spolupráce s klienty se pracovníci s nimi dostanou do bližšího vztahu. Z tohoto důvodu lze vnímat odlišnost vztahu a reakce na pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Respondent 6 také sdílí názor, že neziskové organizace jsou pružnější. Respondent 6 dále také uvádí, že spolupráce je na bázi dobrovolnosti a od pracovníků Fondu ohrožených dětí nehrozí klientům žádné sankce. Na základě tohoto přístupu respondent 6 vnímá, že je s klientem navázán jiný vztah než se sociálními pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Oblast vzájemné spolupráce

Respondenti (1-3) oddělení sociálně-právní ochrany dětí uvádí, že při kontaktování pracovníci neziskové organizace vždy vychází vstříc. Respondenti (1-3) se shodují, že se nikdy nestalo, že by spolupráci odmítli. Respondenti (4-6) Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh sdělují, že se zmíněným organizacemi je dobrá spolupráce a v případě potřeby vycházejí vstříc.

Respondent 4 konstatuje, že spolupráce s oddělením sociálně-právní ochrany dětí je dobře nastavená a vždy směřuje k prospěchu klienta. Respondent 5 hodnotí spolupráci s oddělením sociálně-právní ochrany dětí jako na dobré úrovni, k problémům nedochází. Respondent 6 udává, že vzájemnou spolupráci hodnotí dle jednotlivých osobních charakteristik konkrétních sociálních pracovníků.

Respondenti (4-6) Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh se shodují, že v rámci spolupráce s oddělením sociálně-právní ochrany dětí sociální pracovníci vždy žádají, to co je v jejich kompetencích. Respondenti (4-6) zmiňují, že každý rok probíhá na půdě oddělení sociálně-právní ochrany dětí prezentace jejich aktuálních služeb.

Respondent 5 uvádí, že v případě, že se kapacita služby naplňuje tak se tato informace sdělí sociálním pracovníkům oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Respondent 4 udává, že tyto informace jsou pracovníkům také sděleny v případě kontaktování z jejich strany. Respondent 6 sděluje, že v případě, kdy dochází k naplňování kapacity služby, tak pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh mají možnost pozastavit přijímání nových klientů na základě toho, že by podpora a pomoc směřovaná aktuálním klientům neprobíhala dle jejich potřeb.

Dle respondentů (4-6) pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh při práci s ohroženou rodinou s dětmi spolupracují s dalšími pobočkami Fondu ohrožených dětí v případech přestěhování klientů, kdy dochází k předávání případů a informací a také v případech spolupráce s klienty žijícími v oblastech, které jsou blíže k pobočce Zábřeh než pobočce, jenž má případ ve svém poli působnosti. Při změně bydliště klienta je dle respondenta 5 nabídnut kontakt pobočky, která se nachází v okolí jeho nového bydliště. Pracovníci také spolupracují s dalšími pobočkami při intervizních konzultacích o problematických případech.

Dle respondenta 5 probíhá spolupráce s neziskovými organizacemi v rámci komunitního plánování sociálních služeb, kde se setkávají pracovníci kategorie rodiny, mládež a děti. Na základě těchto setkání pracovníci mají přehled o činnosti daných organizací a v případě potřeby ví, na koho se mohou obrátit.

Vzájemná informovanost a zpětné vazby

S pobočkou Fondu ohrožených dětí Zábřeh je dle respondentů (1-3) oddělení sociálně-právní ochrany dětí dobrá spolupráce a komunikace. Sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí se na základě svých zkušeností shodují, že pobočka Fondu ohrožených dětí Zábřeh sděluje zpětné vazby o společných případech či probíhá informování o rodinách, se kterými byla navázána spolupráce.

Informovanost a zpětné vazby o společných případech od pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí záleží dle respondenta 4 na nastavení spolupráce. Respondent 4 zmiňuje, že je to individuální, ale ve většině případů zpětné vazby od pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí přichází. Respondent 5 sdílí názor, že v rámci spolupráce informovanost a zpětné vazby fungují oboustranně. Pokud je potřeba, pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh kontaktují klíčového pracovníka případu a požadují po něm potřebné informace.

Respondent 6 přiznává, že v některých případech je informovanost špatná a mnohdy mohla být spolupráce otevřenější. Respondent 6 uvádí, že záleží na přístupu daného sociálního pracovníka a nastavení spolupráce.

Navázání spolupráce s neziskovou organizací realizující sanaci rodiny

Při prvním setkání s klientem dle respondentů (1-3) oddělení sociálně-právní ochrany dětí dochází k nastínění jeho životní situace. Následně jsou ve spolupráci sociálního pracovníka a klienta vytyčeny možnosti řešení jeho situace. Respondent 3 zmiňuje, že na základě společného rozhovoru je určen plán spolupráce. Respondent 1 udává, že kontaktování neziskové organizace poskytující sanaci rodiny probíhá většinou za přítomnosti klienta. Dle respondentů (1-3) je před samotným kontaktováním neziskové organizace poskytující sanaci rodiny, klientovi sděleno, že dojde k oslovení neziskové organizace ke spolupráci, případně, že může dojít k oslovení další organizace ke spolupráci. Klientovi je současně popsán typ služby a její nabízené aktivity.

Dle respondentů (1-3) probíhá navázání spolupráce s neziskovou organizací realizující sanaci rodiny telefonickým kontaktováním pracovníků, kdy dochází k charakterizování klientovy situace. Pokud charakter služby a nabízené aktivity neziskové organizace jsou vhodné pro klienta, dle respondenta 3 probíhá ústní dohoda o spolupráci s neziskovou organizací. V případě, že kontaktovaná nezisková organizace není schopna klientovi pomoc či klient nespadá do její cílové skupiny, může dojít k doporučení další neziskové organizace, jež by byla pro klienta vhodnější. Jestliže dojde ke shodě je následně klient odkázán do dané organizace či je klientovi domluvena schůzka nebo sdělen kontakt.

Pokud je potřeba dle respondenta 1 probíhá osobní schůzka s pracovníky dané organizace a se zájemcem o službu na půdě oddělení sociálně-právní ochrany dětí či dochází k setkání pracovníků s rodinou v jejím přirozeném prostředí. Respondent 2 uvádí, že telefonické kontaktování je nejvhodnější formou, z důvodu rychlosti nalezení vhodného způsobu řešení klientovy situace. Dle respondenta 3 dohoda probíhá oboustranně jak s klientem, tak i s neziskovou organizací.

Respondenti (4-6) se shodují, že spolupráce je ze strany oddělení sociálně-právní ochrany dětí navázána tak, že sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí kontaktují v konkrétních situacích a informují o situaci rodiny. Dle respondentů 4, 5 následně v některých případech probíhá společné setkání na půdě oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kdy se dostaví potencionální klienti a je jim sociálními pracovníky představeno poslání a činnost a poté na základě rozhodnutí klientů dochází k dohodě o spolupráci.

Spolupráce může být také navázána dle respondentů (4-6) prostřednictvím společné návštěvy pracovníků Fondu ohrožených dětí a oddělení sociálně-právní ochrany dětí v přirozeném prostředí rodiny. Dle respondentů 5 a 6 může dojít k situaci, kdy se potencionální zájemci dostaví sami do pobočky na základě doporučení pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Další možností dle respondentů (4-6) je navázání spolupráce v případech, kdy o spolupráci požádá sám klient. Respondent 6 uvádí, že v těchto případech je to klient, který sám vyhodnotil, že potřebuje s něčím pomoci či chce něco změnit, toto je dle respondenta 6 vidět na jeho postoji ke spolupráci.

Dohoda o cílech spolupráce

Respondenti (4-6) sdílí názor, že dohoda o cílech spolupráce vzniká na základě rozhovoru s klientem, kdy si sám klient určí, co je pro něho důležité a co chce změnit. Z tohoto rozhovoru vychází cíle spolupráce. Konkrétní podoba cílů spolupráce, jež jsou vytyčeny samotným klientem, je sepsána v plánu spolupráce.

Respondent 6 uvádí, že při zjišťování cílů spolupráce směřuje rozhovor k tomu, jak by si klient představoval, že by byl spokojený a jak by to vypadalo. Poté dochází k tomu, že klient pojmenuje to, co ho trápí a jak bychom my či jeho okolí poznali, že došlo ke změně.

Realizovaná spolupráce v rámci sanace rodiny

Realizace spolupráce dle respondenta 4 se řídí podle potřeb konkrétních klientů, což je založeno na společné domluvě pracovníka s klientem. Realizace spočívá v následných návštěvách nebo doprovázení rodiny. Respondent 4 uvádí, že základem je, aby rodina cítila pocit důvěry.

Respondent 5 sděluje, že v případě pokud se jedná o dlouhodobou spolupráci v poskytování sociální služby, musí být uzavřena smlouva o poskytnutí sociální služby. Pokud rodina přistoupí ke spolupráci, realizace probíhá individuálně podle konkrétních požadavků klienta, které jsou stanoveny v plánu spolupráce. Časové intervaly návštěv jsou stanoveny na základě dohody s klientem nebo po uvážení klíčového pracovníka.

Respondent 6 uvádí, že v rámci spolupráce dochází k vytyčení úkolů, které se určují dle možností klientů, co mohou udělat pro zlepšení své situace a co může pro klienta udělat pracovník v rámci svých možností. To vše je zaznamenáno do plánu spolupráce, kde je uveden hlavní cíl spolupráce a dílčí kroky, které jsou předmětem spolupráce.

Respondent 6 doplňuje, že při navázání spolupráce jsou klienti informováni o spolupráci s oddělením sociálně-právní ochrany dětí a na základě toho klienti podepisují souhlas s poskytováním informací pracovníkům oddělení sociálně-právní ochrany dětí a souhlas se zpracováním osobních údajů.

Respondent 4, zmiňuje, že v průběhu spolupráce s klientem probíhá mezi oddělením sociálně-právní ochrany dětí a pracovníky Fondu ohrožených dětí vzájemné informování o situaci klienta buď telefonátem, nebo probíhají informační schůzkou na půdě oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kde se hodnotí, co se povedlo nebo nepovedlo a kde je potřeba něco zlepšit. Dále dle respondenta 4 v některých případech je na žádost pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí či soudu vypracována souhrnná zpráva o průběhu spolupráce.

Shrnutí získaných informací

Terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi využívané při sociální práci s ohroženou rodinou s dětmi v regionu Zábřeh

Sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí v rámci sociálně-právní ochrany dětí v regionu Zábřeh spolupracují s **Fondem ohrožených dětí** – pobočkou Zábřeh. Nově byla navázána spolupráce s **občanským sdružením Podané ruce**, které zřizuje v regionu Zábřeh nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Nitka a terénní programy pro obyvatele okresu Šumperk. V případě sociálního, právního a rodinného poradenství využívají spolupráci s **Občanskou poradnou Charity Zábřeh** či s **Poradnou pro rodinu Šumperk** zřízenou Střediskem sociální prevence Olomouc. Sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí disponují kontakty na další neziskové organizace vhodné pro řešení klientovy životní situace.

Pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh využívají v rámci pověření sociálně-právní ochrany dětí při sociální práci s ohroženou rodinou spolupráci s **Charitou Zábřeh**, **Charitou Šumperk**, **Občanskou poradnou Charity Zábřeh**. Spolupráce je využívána ve výše zmíněných případech.

Pracovníky byly uvedeny nabízené aktivity Charity Zábřeh, která zajišťuje Středisko krizové a sociální pomoci Naděje. **Středisko krizové a sociální pomoci Naděje** se zaměřuje na podporu a pomoc osobám, které se nacházejí v momentální či dlouhodobé nepříznivé životní situaci. Mezi činnosti patří zejména potravinová a materiální pomoc, nouzová noclehárna, středisko osobní hygieny, sociální šatník a krizová pomoc (Řídící skupina komunitního plánování sociálních služeb města Zábřeh, 2012, s. 50).

Kromě zmíněného byl uveden pracovníky **Stipendijní fond**, který spadá pod aktivitu přerozdělování fondů solidarity a podpory potřebných. V případech, kdy je tato forma pomoci využita, dochází k individuálnímu prošetření situace žadatele sociálními pracovníky Charity Zábřeh (Řídící skupina komunitního plánování sociálních služeb města Zábřeh, 2012, s. 50). Pracovníky bylo uvedeno, že Stipendijní fond je v rámci jejich činnosti využíván v případech, kdy rodina nemá dostatek finančních prostředků například na zaplacení školky, stravného ve školní jídelně, kroužků dětem, dětských táborů či škol v přírodě.

Sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí při jednání s klienty poskytují poradenskou činnost či kontakt na spolupracující neziskovou organizaci, v případech, kdy klientům nemohou zcela pomoci při řešení jejich situace nebo pomoc klientům není v jejich kompetenci. V těchto situacích je klientovi na základě jeho potřeb či vzešlé zakázky doporučena spolupráce s neziskovou organizací, která mu poskytne vhodnou pomoc či podporu v řešení jeho životní situace. Z pohledu pracovníků Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh je to také v situacích, kdy sociálním pracovníkům oddělení sociálně-právní ochrany dětí nestačí časové či personální kapacity a je potřeba početnějších návštěv v rodině či dlouhodobé vedení rodiny.

V rámci své činnosti pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh a sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí berou vždy v potaz vzdálenost klientů od sídla organizace a jejich finanční situaci. Pracovníci směřují k tomu, aby forma pomoci spolupracující organizace byla v klientově nejbližším okolí, což vyplývá i z poptávky klientů.

Vzájemná spolupráce a její hodnocení

Sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí a pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh sdílí názor, že se spolupracujícími neziskovými organizacemi je dobrá spolupráce a při kontaktování vždy vychází vstříc. Vzájemná spolupráce mezi sociálními pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí a pracovníky Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh je pracovníky vnímána jako dobře nastavená a směřující k prospěchu klienta. Avšak byl uveden názor, že v mnohých případech by mohla být spolupráce otevřenější.

Informovanost a zpětné vazby o případech sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí na základě svých zkušeností hodnotí, že ze strany pobočky Fondu ohrožených dětí Zábřeh probíhá vzájemné informování a zpětné vazby o společných případech. Z pohledu pracovníků Fondu ohrožených dětí jsou zpětné vazby a informovanost o společných případech hodnoceny dle nastavení spolupráce s pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Bylo uvedeno, že ve většině případů zpětné vazby od pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí přichází a pokud se tomu tak nestane, tak pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh kontaktují klíčového pracovníka případu a požadují po něm potřebné informace.

Pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh se shodují, že v rámci spolupráce s oddělením sociálně-právní ochrany dětí sociální pracovníci vždy žádají, to co je v jejich kompetencích na základě vzájemné informovanosti o kapacitách a aktuální činnosti organizace, která probíhá každým rokem na půdě spolupracujících oddělení sociálně-právní ochrany dětí formou prezentace.

Výhody spolupráce s neziskovou organizací jsou spatřovány zejména, v tom, že neziskové organizace jsou zaměřené na konkrétní oblast působnosti a jsou cílenější. V rámci své činnosti jsou schopny reagovat pružněji na vzniklé situace a doplňují vzniklé mezery, které mohou vznikat na základě nedostatečného personálního obsazení nebo časového vytížení pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh vnímají, že na základě častějších kontaktů s klienty v přirozeném prostředí rodiny získávají objektivnější pohled na rodinu a v rámci spolupráce, která je založena na dobrovolnosti vzniká bližší vztah, i z důvodu, že od pracovníků nehrozí klientům žádné sankce.

Realizace sanace rodiny ve spolupráci státních a nestátních organizací v regionu Zábřeh

Ohrožená rodina s dětmi se zpravidla jako první setkává v rámci systému péče o ohroženou rodinu se sociálními pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí. V případech, kdy se rodina nachází v nepříznivé situaci, sociální pracovníci mapují rodinné zdroje a možnosti rodiny. Na základě všech zjištěných informací probíhá stanovení plánu podpory rodiny nebo je rodině zprostředkována kvalifikovaná pomoc. Pokud pracovníci zhodnotí, že forma pomoci sanace rodiny je pro rodinu vhodná, dochází ke kontaktování neziskové organizace poskytující sanaci rodiny.

Navázání spolupráce s neziskovou organizací poskytující sanaci rodiny probíhá ze strany oddělení sociálně-právní ochrany dětí, tak že při prvním kontaktu s klientem dochází k nastínění jeho životní situace. Na základě toho jsou nalezeny ve spolupráci sociálního pracovníka a klienta možnosti řešení jeho situace a je vytyčen plán spolupráce. Pokud klient vykazuje zájem o spolupráci s neziskovou organizací poskytující sanaci rodiny je před kontaktováním neziskové organizace seznámen s typem služby a s jejími nabízenými aktivitami a činnostmi. Poté následuje oslovení neziskové organizace ke spolupráci a dochází k nastínění klientovy situace.

Pokud charakter služby a nabízené aktivity neziskové organizace jsou vhodné pro klienta, probíhá ústní dohoda o spolupráci s neziskovou organizací a první kontakt s rodinou

se uskuteční přímo v bydlíšti rodiny po domluvě neziskové organizace s klientem. V některých případech probíhá setkání pracovníků na půdě oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kdy se dostaví potencionální klient a dochází k představení poslání a činností pracovníků Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh a poté na základě rozhodnutí klientů dochází k ústní dohodě o spolupráci. Ústní dohoda o spolupráci probíhá oboustranně jak s klientem, tak i s neziskovou organizací.

Spolupráce může být také navázána prostřednictvím společné návštěvy pracovníků Fondu ohrožených dětí a oddělení sociálně-právní ochrany dětí v přirozeném prostředí rodiny, nebo může dojít k situaci, kdy se potencionální zájemci dostaví sami do pobočky na základě doporučení pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí. Další možností navázání spolupráce je v případech, kdy o spolupráci požádá sám klient.

Po zařazení klienta do programu sanace rodiny Fondu ohrožených dětí je zpravidla se spolupracujícím klientem sepsána **Smlouva o poskytnutí sociální služby – sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi**, kde jsou uvedeny podmínky služby. Dohoda o cílech spolupráce vzniká na základě rozhovoru s klientem, kdy klient formuluje svá očekávání a konkrétní podoba cílů a dílčích kroků spolupráce je vytyčena v **plánu spolupráce**. Plán spolupráce je také důležitý pro vyhodnocování úspěšnosti spolupráce. V rámci prvního setkání je klientovi sděleno, že probíhá spolupráce s oddělením sociálně-právní ochrany dětí, z tohoto důvodu je klienty podepsáno **Udělení/neudělení souhlasu se zpracováním osobních údajů a poučení o povinnostech Fondu ohrožených dětí**.

Samotná realizace sanace rodiny spočívá v návštěvách rodiny v jejím přirozeném prostředí či doprovázení rodiny. Časové intervaly návštěv jsou stanoveny na základě dohody s klientem nebo po uvážení klíčového pracovníka.

V průběhu spolupráce s klientem probíhá mezi oddělením sociálně-právní ochrany dětí a pracovníky Fondu ohrožených dětí v určitých časových úsecích vzájemné informování o situaci klienta a jeho spolupráci v rámci sanace rodiny. Sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí ve spolupráci pracovníků Fondu ohrožených dětí koordinují činnost sanace rodiny.

Pravidla služby Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh nalezneme v příloze E. Dále v přílohách F – H nalezneme konkrétní podobu dokumentů, které jsou předkládány klientům v rámci spolupráce.

8.7 Diskuze

Tato kapitola je věnována diskuzi a závěrečným shrnutím zjištěných informací, které byly získány prostřednictvím kvalitativního šetření, které bylo popsáno v předchozí kapitole.

Pro realizaci výzkumného šetření byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru, kterého se zúčastnilo šest respondentů zastupujících státní a nestátní sektor v regionu Zábřeh. Státní sektor byl v rámci výzkumného šetření zastoupen sociálními pracovníky Oddělení sociálně-právní ochrany dětí Městského úřadu Zábřeh a neziskový sektor byl pro účely šetření zastoupen pracovníky občanského sdružení Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh. Otázky v rozhovoru byly přizpůsobeny respondentům daného sektoru a oblasti rozhovoru směřovaly k zodpovězení předem vytyčených výzkumných otázek. Odpovědi na otázky byly následně analyzovány a porovnávány.

Interpretace výsledků šetření je rozdělena do dvou okruhů podle stanovených dílčích cílů, a to analyzovat pohled sociálních pracovníků na **dostupnost** a **úskalí** při realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh a zjistit, jak probíhá **realizace sanace rodiny** a jak je **hodnocena vzájemná spolupráce** sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a pracovníků neziskových organizací.

Sociální pracovníci angažující se v podpoře a pomoci ohroženým rodinám s dětmi hodnotí nabídku služeb v regionu Zábřeh jako nedostačující. Na základě odpovědí mohu uvést, že chybí provázanost sítě sociálních služeb. Z mapování lokality vyplívá, že nejvíce problémovou oblastí je řešení bytové situace rodin s dětmi. Dočasné ubytování pro rodiny s dětmi je v regionu Zábřeh omezené a jeví se jako aktuální problém. V rámci sociálně-právní ochrany dětí jsou sociálními pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí a pracovníky Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh využívány služby, které jsou zaměřeny na materiální, finanční a potravinovou pomoc. Mapováním současného stavu poskytovatelů služeb zaměřených na tuto formu pomoci pro cílovou skupinu ohrožené rodiny s dětmi se jeví jako dostačující.

Neostatečná síť a nedostupnost sociálních služeb snižuje možnost vyřešení klientovy životní situace a úspěšnost spolupráce. Dostupnost terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh je pracovníky oddělení sociálně-právní ochrany dětí a pracovníky Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh hodnocena jako problémová. Problémy jsou spatřovány zejména ve využití ambulantní formy služby a v některých případech v dojezdnosti do přirozeného prostředí klienta žijícího ve velké vzdálenosti od sídla organizace nebo na okraji pole působnosti, kde zcela nejde pokrýt poptávku potřeb klientů. Avšak bylo uvedeno, že v rámci své pracovní náplně se pracovníci státního i nestátního sektoru snaží o rovnocenný přístup ke všem klientům bez ohledu na jejich místo bydliště.

Mezi možná úskalí realizace terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny byla zařazena vzájemná neinformovanost, nespolupráce organizací a nezáměr samotných klientů spolupracovat. Špatná finanční situace klientů, ze které vychází možná nedostupnost nabídky služeb je vnímána také jako jedno z úskalí realizace terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi. Případně pokud se klient přestěhuje, může se pro něho stát některá forma služby v daném regionu nedostupná, z důvodu, že není dostatečně zastoupena. Aby k tomuto nedocházelo, nabízí se řešení, posílit síť spolupracujících služeb pro danou cílovou skupinu. V zájmu klienta by mělo jít o spolupráci mezi státním a neziskovým sektorem založenou na znalosti kapacit a nabídky služeb, úzké spolupráci, na otevřeném vystupování a výměně potřebných informací v rámci svých pravomocí. Důležitým krokem je vytyčení pravidel a kompetencí již v počátku vzájemné spolupráce, aby nedocházelo k obtížím při spolupráci s klientem v řešení jeho situace. Kvalita vzájemné spolupráce mezi organizacemi rozhoduje o úspěšnosti poskytované služby.

Sociální pracovníci oddělení sociálně-právní ochrany dětí jsou povinni ze zákona zabezpečovat ochranu dítěte. V rámci své činnosti vykonávají poradenskou činnost a zprostředkovávají kontakty s neziskovými organizacemi, které se zaměřují na podporu a pomoc rodinám s dětmi. Neziskové organizace poskytují terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi a vstupují do činnosti v konkrétních situacích, které vyžadují dlouhodobou podporu a vedení, které státní sektor nemůže zastat. Prostor pro neziskové organizace je zejména v oblasti terénní sociální práce s ohroženou rodinou. V rámci spolupráce na případu jsou sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí v roli koordinátora veškerých činností.

Z odpovědí je patrné, že neziskové organizace jsou zaměřené na konkrétní oblast působnosti, jsou cílenější a pružně reagují na vzniklé situace a tímto doplňují mezery, které mohou vznikat na základě nedostatečného personálního obsazení nebo časového vytížení pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Je zřejmé, že charakter orgánů sociálně-právní ochrany dětí nedovolí, aby byla rodina kontrolována a zároveň, aby jí bylo pomáháno. Pracovníci Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh na základě častějších kontaktů s klienty v přirozeném prostředí rodiny znají jejich potřeby a poměry v rámci spolupráce, která je založena na dobrovolnosti a nehrozcích sankcí, což je pracovníky řazeno mezi výhody spolupráce. Při realizaci terénních a ambulantních služeb v regionu Zábřeh je z výpovědí sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí a pracovníků Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh zřejmé, že probíhá vzájemná spolupráce a informovanost v rámci spolupráce.

Vlastní komentář autorky diplomové práce

Slabinou tohoto kvalitativního šetření byla pravděpodobně časová vytíženost respondentů. Rozhovory s respondenty probíhaly v jejich pracovní době, i přes vytyčený čas pro rozhovor, mohly být odpovědi zkresleny. Jako námět pro další bádání bych viděla otázky orientované na možnost řešení problematických oblastí, které jsou vnímány jako úskalí realizace terénních a ambulantních služeb. Závěry, které byly vyvozeny z výzkumného šetření lze použít v rámci regionu Zábřeh.

Domnívám se, že se mi cíle výzkumné části povedly naplnit a výsledky mi poslouží pro budoucí praxi. Případně tato kvalifikační práce může sloužit jako přehled poskytovatelů sociálních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh.

Závěr

Problematika ohrožených rodin s dětmi je v současné době velmi aktuálním sociálním tématem a je jí věnována velká pozornost odborníků, kteří se zabývají životní situací těchto rodin. Předkládaná diplomová práce s názvem **Dostupnost terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh** se zaměřuje na problematiku ohrožených rodin s dětmi a analýzu efektivity práce s těmito rodinami a zároveň se orientuje na dostupné státní a nestátní služby na pomoc těmto rodinám v regionu Zábřeh. Hlavním záměrem této práce bylo zmapovat aktuální nabídku terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi a jejich dostupnost v regionu Zábřeh, a také hodnocení vzájemné spolupráce a realizace ve spolupráci orgánů sociálně-právní ochrany dětí.

Teoretická část obsahuje objasnění problematiky rodiny a její funkce, a případné poruchy těchto funkcí, které mohou nastat v situacích, jež rodina nedokáže zvládnout vlastními silami. Dále se soustředí na rodiny selhávající v péči o dítě a možné hodnocení funkčnosti rodiny. Rovněž zde nalezneme popis hlavního směru a činnosti sociálně-právní ochrany dětí. Podstatným tématem pro tuto diplomovou práci je charakteristika sociálních služeb a vymezení terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi. Pozornost je také věnována sanaci rodiny, jež spadá do terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi.

V praktické části bylo realizováno kvalitativní výzkumné šetření prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníky, zastupujícími státní a neziskový sektor v systému péče o ohrožené rodiny s dětmi. Cílem výzkumné části bylo analyzovat realizaci terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh v rámci spolupráce sociálních pracovníků státních a nestátních organizací a zároveň se zaměřit na dostupnost a na možná úskalí těchto služeb v regionu Zábřeh. Výzkum se soustředil na zodpovězení dílčích cílů a byl zaměřen na oblast dostupnosti nabídky služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh. Dalším tématem byla možná úskalí realizace terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi z pohledu sociálních pracovníků státního a nestátního sektoru. Poslední oblastí byla realizace sanace rodiny z pohledu spolupracujících organizací.

Na základě výsledků výzkumného šetření bylo zjištěno, že v regionu Zábřeh je nabídka služeb pro pomoc a podporu ohroženým rodinám s dětmi nedostatečná. Podle výpovědí pracovníků státního a nestátního sektoru v tomto regionu zcela chybí možnost ubytování celých rodin s dětmi či jakékoliv návazné bydlení na krátkodobé ubytování řešící aktuální bytovou situaci.

V regionu Zábřeh se nachází pobočka občanského sdružení Fondu ohrožených dětí, která se jako jediná nezisková organizace zaměřuje na terénní a ambulantní službu pro ohrožené rodiny s dětmi. Svou podporu a pomoc těmto rodinám poskytuje prostřednictvím sanace rodiny, jejímž cílem je, aby děti mohly nadále vyrůstat ve své rodině. Kromě zmíněného Fondu ohrožených dětí pobočka Zábřeh v rámci své činnosti nabízí pomoc v oblasti sociálně-právního poradenství, asistence u konfliktních styků s rodiči a dětmi či pomoc v hmotné a materiální nouzi.

Sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí a pracovníci občanského sdružení Fondu ohrožených dětí v regionu Zábřeh mají možnost využít spolupráci s dalšími neziskovými organizacemi, které se zaměřují na materiální, potravinovou, případně finanční pomoc klientům, jedná se zejména o Charitu Zábřeh a Šumperk. V případě potřeby odborného sociálního poradenství klientům je spolupráce navázána s Občanskou poradnou Charity Zábřeh nebo s Poradnou pro rodinu Šumperk, zřizovanou Střediskem sociální prevence Olomouc. Vzájemná spolupráce se zmíněnými organizacemi a spolupráce v rámci realizace sanace rodiny je pracovníky státního a nestátního sektoru hodnocena jako dobře nastavená a vždy směřována ve prospěch klientů.

Názory sociálních pracovníků státního a nestátního sektoru se soustředili nejen na nabídku služeb v regionu, ale i na vnímání dostupnosti těchto služeb. Z pohledu pracovníků je dostupnost viděna jako problémová, v případech vzdáleného bydliště klientů od sídla dané organizace, kdy jsou veškeré sociální služby soustředěny do větších měst. Problémovou situací je dle pracovníků i samotná finanční situace klientů, která může bránit ve využití ambulantní formy služby. Úskalí realizace terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi jsou spatřovány, zejména v neposkytování informací v rámci spolupráce či nespolečné organizací, dále byla zmíněna motivace klientů a jejich špatná finanční situace a z toho vycházející nedostupnost některých sociálních služeb.

Domnívám se, že cíle stanovené pro teoretickou a praktickou část diplomové práce se mi povedlo naplnit. Popis problematiky podpory a pomoci ohroženým rodinám s dětmi a informace získané z výzkumného šetření mohou posloužit sociálním pracovníkům orgánů sociálně-právní ochrany dětí a pracovníkům neziskových organizací, kteří se činností angažují na ochraně ohrožené rodiny s dětmi. Práce je také významná pro zmapování aktuálních sociálních služeb v systému péče o ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh.

Seznam literatury a pramenů

Literatura:

1. Bechyňová, V., Konvičková M. (2008). *Sanace rodiny*. Praha: Portál.
2. Canavan, J. R., Dolan, P., Pinkerton J. (2000). *Family Support: Direction from Diversity*. London: Jessica Kingsley Publishers.
3. Colorosová, B. (2008). *Krizové situace v rodině*. Praha: Ikar.
4. Čabalová, D. (2011). *Pedagogika*. Praha: Grada.
5. Disman, M. (2000). *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum.
6. Dunovský, J. (1986). *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicentrum.
7. Dunovský, J. a kol. (1999). *Sociální pediatrie vybrané kapitoly*. Praha: Grada.
8. Dunovský, J., Dytrych, Z., Matějček, Z. a kol. (1995). *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada.
9. Fejt, V. (2008). Sociálně-právní ochrana dětí. In Velemínský, M., Studenovský, P. (Eds.), *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže* (s. 11-27). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích: České Budějovice
10. Fischer, S., Škoda, J., (2009). *Sociální patologie*. Praha: Grada.
11. Gillernová, I., Kebza, V., Rymeš, M. a kol. (2011). *Psychologické aspekty změn v české společnosti*. Praha: Grada.
12. Grohová, J., Bubleová, V., Vávrová, A., Frantíková, J. (2011). *Dítě v náhradní rodině potřebuje pomoc*. Praha: Středisko náhradní péče o s.
13. Hanušová, J. (2006). *Násilí na dětech - syndrom CAN*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
14. Hartl, P., Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
15. Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.
16. Jandourek, J. (2003). *Úvod do sociologie*. Praha: Portál.
17. Janoušková, K., Nedělníková, D. eds. (2008). *Profesní dovednosti terénních pracovníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
18. Klégrová, A., Zelená, M. (2006). *Podpora rodiny*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
19. Knausová, I. (2011). Teorie a praxe sanace rodiny v českém prostředí – kvalitativní sonda do terénní práce s ohroženou rodinou. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 1, s. 68-73.
20. Kolektiv autorů. (2007). *Syndrom CAN a způsob o rodinný systém*. Praha: Ireas.
21. Kraus, B. (1999). *Sociální aspekty výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus.

22. Kraus, B. (2008). *Základny sociální pedagogiky*. Praha: Portál.
23. Langmeier, J., Balcar, K., Špitz, J. (2000). *Dětská psychoterapie*. Praha: Portál.
24. Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
25. Langmeier, J., Matějček, Z. (2011). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum.
26. Lau, K. J., Krase, K., Morse, R. (2009). *Mandated Reporting of Child Abuse and Neglect: A Practical Guide for Social Worker*. New York: Springer Publishing Company.
27. Maříková, H., Petrusek, M., Vodáková, A. (1996). *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.
28. Matějček, Z. (1986). *Rodiče a děti*. Praha: Avicentrum.
29. Matějček, Z. (1992). *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
30. Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
31. Matějček, Z., Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada.
32. Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství.
33. Matoušek, O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
34. Matoušek, O. a kol. (2005). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál.
35. Matoušek, O. a kol. (2008). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
36. Matoušek, O. Pazlarová, H. (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte*. Praha: Portál.
37. Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
38. Nedělníková, D. ed. (2007). *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
39. Neergaard, J., Ulhoi, P. (2007). *Handbook of Qualitative Research Methods in Entrepreneurship*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
40. Novotná, V., Burdová, E. (2007). *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. Praha: Linde.
41. Novotná, V., Fetj, V. (2009). *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.
42. Pazlarová, H. (2010). SIDRO – nástroj pro hodnocení situace dítěte a rodiny. *Fórum sociální práce/ Social Work Forum*, č. 2, s. 243.
43. Pemová, T., Ptáček, R. (2012). *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada.
44. Pöthe, P. (1996). *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G.
45. Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. (2009). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.
46. Smutková, L. (2007). *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus.
47. Sobotková, I. (2007). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.

48. Strauss, A.; Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.
49. Surynek, A., Komárková, R., Kašparová, E. (2001). *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press.
50. Špeciánová, Š. (2007). *Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí.
51. Vágnerová, M. (1999). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
52. Vágnerová, M. (2004). *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
53. Vaníčková, E., Hajn-Mousová, Z., Provazníková, H. (1995). *Násilí v rodině: Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Praha: Karolinum.
54. Vrtbovská, P. (2006). Moderní pojetí sociální práce s rodinami a dětmi v obtížné rodinné situaci. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 1, s. 37-45.
55. Žižlavský, M. (2003). *Metodologie pro Sociální politiku a sociální práce*. Brno: Masarykova univerzita v Brně Fakulta sociálních studií.

Internetové zdroje:

1. Český statistický úřad (2012): Demografická ročenka správních obvodů obcí s rozšířenou působností 2002 – 2011 [on-line]. Dostupné 26. 2. 2013 z [http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B10042AFBF/\\$File/403712333.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/B10042AFBF/$File/403712333.pdf)
2. Český statistický úřad (2013): Vybrané ukazatele za správní obvod Zábřeh v letech 2001 – 2011 [on-line]. Dostupné 26. 2. 2013 z http://www.czso.cz/xm/redakce.nsf/i/casove_rady_regionalni
3. Člověk hledá člověka, o. s. (2010): Tvorba nástroje k posouzení situace ohroženého dítěte/rodiny - podrobné informace [on-line]. Dostupné 8. 4. 2013 z <http://www.clovekhledacloveka.cz/tvorba-nastroje-k-posouzeni-situace-ohrozeneho-ditete-rodiny-podrobne.html>
4. Člověk hledá člověka, o. s. (2013): Vzdělávání [on-line]. Dostupné 8. 4. 2013 z <http://www.clovekhledacloveka.cz/vzdelavaci-aktivita.html>
5. Charita Zábřeh (2003): Občanská poradna [on-line]. Dostupné 24. 2. 2013 z http://www.zabreh.caritas.cz/cs/cinnost/socpor.php?menu=nase_cinnost
6. Město Most (2011): Tvorba nástroje k posouzení situace ohroženého dítěte/rodiny - podrobné informace [on-line]. Dostupné 8. 4. 2013 z http://www.mesto-most.cz/vismo/dokumenty2.asp?id_org=9959&id=11588&p1=61

7. MPSV (2004): Národní zpráva o rodině [on-line]. Dostupné 2. 2. 2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf
8. MPSV (2009a): Metodické doporučení MPSV č. 3/2009 k vytvoření individuálního plánu péče o dítě [on-line]. Dostupné 11. 2. 2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7267/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-3.pdf
9. MPSV (2009b): Metodické doporučení MPSV č. 2/2009 k vyhodnocování situace dětí v obtížné sociální situaci [on-line]. Dostupné 28. 2. 2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7266/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-2.pdf
10. MPSV (2009c): Metodické doporučení MPSV č. 9/ 2009 k sociální práci s ohroženou rodinou [on-line]. Dostupné 26. 1. 2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7273/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-9.pdf
11. MPSV (2009d): Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011 [on-line]. Dostupné 11. 2. 2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/7710/Narodni_akcni_plan.pdf
12. MPSV (2009e): Průběžná zpráva o plnění Národního akčního plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 – 2011 [on-line]. Dostupné 11. 2. 2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/9715/Prubezna_zprava_NAP.pdf
13. MPSV (2011): Národní strategie ochrany práv dětí [on-line]. Dostupné 11. 2. 2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/13085/NS_ochrany_deti.pdf
14. MPSV(2012a): Akční plán k naplnění Národní strategie ochrany práv dětí [on-line]. Dostupné 11. 2. 2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/12776/tz_130412a.pdf
15. MPSV (2012b): Informace k vybraným ustanovením zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění zákona 401/2012 Sb., k 21. 12. 2012 [on-line]. Dostupné 11. 2. 2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/14227/Informace_1.pdf
16. MPSV (2013): Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí – zákon č. 401/2012 Sb. ze dne 7. 11. 2012 [on-line]. Dostupné 26. 2. 2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/14402/Prezentace_180113.pdf
17. MPSV (nedatováno): Otázky a odpovědi k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a k zákonu č. 109/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách [on-line]. Dostupné 2. 2. 2013 z http://www.mpsv.cz/files/clanky/2974/otazky_odpovedi_22-rev.pdf
18. MVČR (2007): Hodnocení systému péče o ohrožené děti [on-line]. Dostupné 11. 2. 2013 z <http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-systemu-pece-o-ohrozene-deti.aspx>

19. Středisko sociální prevence (2012a): Poradny pro rodinu Olomouckého kraje [on-line]. Dostupné 28. 2. 2013 z <http://ssp-ol.cz/socialni-sluzby/poradny-pro-rodinu/>
20. Středisko sociální prevence (2012b): Veřejný závazek – Odborné sociální poradenství, Poradny pro rodinu Olomouckého kraje [on-line]. Dostupné 28. 2. 2013 z <http://ssp-ol.cz/wp-content/uploads/2010/12/verejny-zavazek-poradny.pdf>

Ostatní zdroje:

1. Fond ohrožených dětí (2008). *Informační materiál Fondu ohrožených dětí*. Plzeň: Grafické studio Žabka.
2. Oddělení sociálně-právní ochrany dětí (2012). *Organizační řád Městského úřadu Zábřeh s účinností od 01. 05. 2012*. Zábřeh: Městský úřad Zábřeh.
3. Petříčková L. a kol. (2011). *Ambulantní podpora rodiny*. Diakonie ČCE – středisko Plzeň, Centrum SOS Archa: Nadace Sirius.
4. Řídící skupina komunitního plánování sociálních služeb města Zábřeh (2012). *Katalog poskytovatelů sociální a návazných služeb Zábřežska*. Zábřeh: Komunitní plánování sociálních služeb.
5. Tesařová M., Palková, M., Tomaidesová, L., Karlíková, J. (2010). *Metodika práce s rodinou s ohroženým dítětem v Ambulantně terénním centru o. s. Dům tří přání*. Dům tří přání, o. s. neurčeno: Nadace Sirius.
6. Úřad práce České republiky (2013a). *Zpráva o situaci na regionálním trhu práce Olomouckého kraje – leden 2013*. Krajská pobočka v Olomouci
7. Úřad práce České republiky (2013b). *Zpráva o situaci na regionálním trhu práce Olomouckého kraje – únor 2013*. Krajská pobočka v Olomouci
8. *Vyhláška provádějící zákon o sociálních službách*. Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádí zákon o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
9. *Zákon o rodině*. Zákon č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů.
10. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. Zákon č. 359/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů.
11. *Zákon o sociálních službách*. Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Seznam příloh

Příloha A	Pracovní náplň sociálních pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí obecního úřadu s rozšířenou působností
Příloha B	Kategorie sociálních služeb
Příloha C	Vymezení činností osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí
Příloha D	Etický kodex pracovníků Fondu ohrožených dětí
Příloha E	Pravidla služby Fondu ohrožených dětí Zábřeh
Příloha F	Smlouva o poskytnutí sociální služby – sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi na pobočce Fondu ohrožených dětí Zábřeh
Příloha G	Plán spolupráce Fondu ohrožených dětí
Příloha H	Udělení/neudělení souhlasu se zpracováním osobních údajů a poučení o povinnostech Fondu ohrožených dětí

Příloha A Pracovní náplň sociálních pracovníků oddělení sociálně-právní ochrany dětí
obecního úřadu s rozšířenou působností

a) v oblasti samostatné působnosti

- vyhledává děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, zneužívají práva plynoucího z rodičovské zodpovědnosti,
- projednává s rodiči nedostatky v chování dítěte,
- rozhoduje o výchovných opatřeních podle zvláštního právního předpisu a sleduje, zda jsou dodržována opatření, o nichž rozhodl,
- zajišťuje neodkladnou péči dítěti, které se ocitlo v důsledku nemoci nebo úmrtí rodičů bez péče,
- zaměřuje svoji pozornost na využívání volného času dětí, sleduje projevy násilí,
- věnuje pozornost dětem z rodin s nízkou sociální úrovní,
- spolupracuje se školami, zájmovými sdruženími a dalšími subjekty,
- plní úkoly zadané zastupitelstvem města, radou města, starostou, místostarostou a tajemníkem Městského úřadu.

b) v oblasti výkonu státní správy (přenesená působnost)

- realizuje opatření na ochranu dětí, tj. podává návrhy soudu na omezení, zbavení nebo pozastavení rodičovské zodpovědnosti, na nařízení, prodloužení nebo zrušení ústavní, nebo ochranné výchovy, na svěřeni dítěte do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, na prodloužení doby trvání tohoto rozhodnutí, na zrušení rozhodnutí o svěřeni dítěte do tohoto zařízení, na vydání rozhodnutí o splnění podmínek nezájmu rodičů o dítě, v jehož důsledku se k osvojení nevyžaduje souhlas rodičů,
- podává soudu podněty k opatřením týkajících se výchovy dětí
- sleduje, zda jsou dodržována výchovná opatření učiněná soudem a na vyžádání podává soudu zprávy o poměrech takového dítěte,
- přijímá opatření na ochranu dítěte, které se ocitlo bez přiměřené péče, podává návrh na vydání předběžného opatření a poskytuje součinnost při výkonu předběžného opatření,
- vykonává funkci opatrovníka a poručníka dítěte,
- podává vyjádření soudu v řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče a v řízení o osvojení,
- rozhoduje o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů, do péče fyzické osoby, která má zájem stát se pěstounem,
- vyhledává vhodné osvojitele a pěstouny a děti vhodné k osvojení nebo svěřeni do pěstounské péče a vede jejich spisovou dokumentaci,
- přijímá písemný souhlas rodiče k osvojení dítěte

- sleduje výkon ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy ve zvláštních dětských zdravotnických zařízeních a ústavech sociální péče, vykonává návštěvy těchto zařízení, dále návštěvy v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a posuzuje, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v zařízení,
- navštěvuje rovněž zákonné zástupce těchto dětí a ve spolupráci s nimi usiluje o návrat dítěte do rodinného prostředí,
- sleduje vývoj dětí, které byly svěřeny do výchovy jiných fyzických osob než rodičů, navštěvuje rodinu, kde dítě žije, popřípadě jiné prostředí, kde se dítě zdržuje,
- poskytuje součinnost soudu při výkonu rozhodnutí o výchově nezletilých dětí,
- plní úkoly v trestním a přestupkovém řízení proti mladistvým, tj. účast v trestním řízení vedeném proti mladistvému a podává soudu návrhy na upuštění od výkonu ochranné výchovy, propuštění z ochranné výchovy nebo podmíněného umístění mimo výchovné zařízení, na prodloužení ochranné výchovy,
- spolupracuje s věznicemi, ve kterých jsou umístěny děti ve výkonu vazby, ve výkonu trestu odnětí svobody nebo děti, o které pečuje odsouzená žena,
- plní úkoly v rámci péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost, zejména o děti ohrožené patologickými jevy,
- účastní se jednání o přestupcích, řeší přestupky podle platné legislativní úpravy speciálních zákonů,
- zachovává mlčenlivost o místu pobytu rodiče, který se stal obětí domácího násilí, spolupracuje s Policií České republiky,
- spolupracuje s probační a mediační službou při výchovném působení ve věci mladistvých,
- aktivně se podílí na programu SVI (systém včasné intervence),
- poskytuje pomoc při uplatňování nároku dítěte na výživné a při vymáhání plnění vyživovací povinnosti k dítěti, včetně pomoci při podávání návrhu soudu; přitom spolupracuje zejména s orgány pomoci v hmotné nouzi, povinnými osobami, orgány činnými v trestním řízení a soudy,
- činí opatření potřebná pro převzetí dítěte nacházejícího se v cizině bez doprovodu rodičů.
- provádí vyhodnocení situace ohroženého dítěte a jeho rodiny
- zpracovává individuální plán ochrany dětí
- pořádá případové konference k řešení situace ohroženého dítěte a rodiny
- uzavírá dohody o výkonu pěstounské péče
- podává úřadu práce žádosti o příspěvek na výkon pěstounské péče
- vydává rozhodnutí o úpravě práv a povinností pěstouna

(Oddělení sociálně-právní ochrany dětí (2012). *Organizační řád Městského úřadu Zábřeh s účinností od 01. 05. 2012*. Zábřeh: Městský úřad Zábřeh).

Příloha B Kategorie sociálních služeb

Služby sociální péče (§39 - §52)

Osobní asistence
Pečovatelská služba
Tísňová péče
Průvodcovské a předčitatelské služby
Podpora samostatného bydlení
Odlehčovací služby
Centra denních služeb
Denní stacionáře
Týdenní stacionáře
Domovy pro osoby se zdravotním postižením
Domovy pro seniory
Domovy se zvláštním režimem
Chráněné bydlení
Sociální služby ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče

Služby sociální prevence (§54 - §70)

Raná péče
Telefonická krizová pomoc
Tlumočnické služby
Azylové domy
Domy na půl cesty
Kontaktní centra
Krizová pomoc
Intervenční centra
Nízkoprahová denní centra
Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež
Noclehárny
Služby následné péče
Sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi
Sociálně-aktivizační služby pro osoby se zdravotním postižením a seniory
Sociálně terapeutické dílny
Terapeutické komunity
Terénní programy
Sociální rehabilitace

(Zákon o sociálních službách. Zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Příloha C Vymezení činností osob pověřených k výkonu sociálně-právní ochrany dětí
(Janoušková, Nedělníková, 2008, s. 172):

- vyhledávají děti, na které je vztažena sociálně-právní ochrana,
- pomáhají rodičům při řešení výchovných či jiných problémů souvisejících s péčí o dítě,
- poskytují nebo zprostředkovávají poradenství rodičům při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené,
- v rámci poradenské činnosti pověřené osoby pořádají přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovu,
- vykonávají činnosti zaměřené na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku,
- zřizují zařízení sociálně-právní ochrany,
- poskytují výchovnou a poradenskou péči pěstounům při výkonu pěstounské péče v zařízení, jehož jsou zřizovateli, a sledování výkonu pěstounské péče,
- zajišťují přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny, kterou jinak zajišťuje krajský úřad,
- navrhují fyzické osoby vhodné stát se pěstouny v zařízení pro výkon pěstounské péče obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností,
- vyhledávají fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny a oznamují je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností,
- vyhledávají děti vhodné k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče a tyto skutečnosti oznamují obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností,
- poskytují poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče fyzickým osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny a osvojitelům nebo pěstounům.

Etický kodex pracovníků FOD

- I. **Sociální asistent, psycholog, pomocný sociální asistent, stálá služba a technický personál FOD jedná tak, aby chránil důstojnost a lidská práva svých klientů.**
- II. Pracovníci FOD proto dbají na dodržování lidských práv u skupin a jednotlivců tak jak jsou vyjádřeny v Chartě lidských práv Spojených národů a v Úmluvě o právech dítěte.
- III. Pracovníci FOD poskytují své **služby nezávisle, nestranně a bezplatně.**
- IV. **Pracovníci FOD respektují jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti – lidská důstojnost klientů nesmí být zpochybněna!**
- V. Pracovníci FOD respektují **právo každého jedince na seberealizaci** v míře, **aby** současně **nedocházelo k omezení takového práva druhých osob.**
- VI. **Pracovníci FOD hledají možnosti jak zapojit klienty do procesu řešení jejich problémů.** Vedou své klienty k vědomí odpovědnosti sama za sebe.
- VII. Pracovníci FOD **pomáhají se stejným úsilím a bez jakékoliv formy diskriminace všem klientům.** Při žádné formě diskriminace nespolupracuje a nezúčastní se jí.
- VIII. Všichni **pracovníci FOD jsou vázáni mlčenlivostí o všech skutečnostech týkajících se klientů a jejich rodin.** Chrání klientovo právo na soukromí a důvěrnost jeho sdělení. Data a informace požadují s ohledem na potřebnost při zajištění služeb, které mají být klientovi poskytnuty. Žádnou informaci o klientovi neposkytují bez jeho souhlasu. Výjimkou jsou osoby s omezenou způsobilostí k právním úkonům nebo jestliže jsou ohroženy další osoby, zejména nezletilé děti.
- IX. **Pracovníci FOD jsou povinni vést o výkonu svého povolání průběžně řádnou dokumentaci,** kterou v době nečinnosti uzamykají na určeném místě.
- X. **Pracovníci FOD dbají, aby klienti obdrželi všechny služby v deklarované míře i kvalitě, na které mají nárok.** Řídí se požadavkem klienta, vždy však v souladu s posláním a cíli FOD.
- XI. **Pracovníci FOD mohou vyhovět zakázce klienta pouze ve shodě se svými kompetencemi, znalostmi, dovednostmi a zkušenostmi.**

- XII. **Pracovníci FOD jsou povinni znát zákony a závazné předpisy** platné pro výkon povolání **a dodržovat je**. Pracovníci FOD jsou povinni se dále odborně vzdělávat tak, aby byli způsobilí provádět svou práci kvalifikovaně.
- XIII. **Pracovníci FOD jsou povinni informovat klienty o možnosti a podmínkách podání stížnosti a umožnit mu nahlížet do jeho spisu.**
- XIV. **Klient má možnost vystupovat v jednání s FOD anonymně.**
- XV. **Klient musí být požádán o souhlas s přítomností dalších osob u konzultace.**
- XVI. **Klient musí být požádán o písemný souhlas s nahráváním konzultace na hlasový nebo obrazový nosič**, jak pro přímou práci s klientem a rodinou, tak i pro účely výuky či prezentace kasuistiky pro odbornou veřejnost.
- XVII. **Pracovník FOD nesmí navázat intimní a sexuální vztah s klientem.**
- XVIII. **Pracovníci FOD mají právo odmítnout klienta**, jestliže mají pocit, že jeho problematika není v souladu s posláním FOD, nebo ukončit svou práci na jeho případu a předat jeho případ jinému kolegovi, jestliže se necítí kompetentní nebo vhodný pro jeho řešení, nebo jestliže se jedná o problémového klienta s (agresivní, manipulativní klient) s nímž objektivně není možná spolupráce (po konzultaci s vedoucí pobočky FOD nebo AD FOD).
- XIX. **Pracovník FOD má právo na svobodné vykonávání své funkce a na respekt vůči rozhodnutím a postojům, které ve své profesi zaujímá** (pokud nejsou v rozporu s posláním organizace).
- XX. **Pracovníci FOD mají právo na projevení svého postoje formou sdělení nebo stížnosti a na řešení sdělené věci.**
- XXI. **Pracovníci FOD respektují znalosti a zkušenosti svých kolegů a ostatních odborných pracovníků**, a to nejen z FOD, ale i z dalších partnerských institucí a zařízení. Vykonávají a rozšiřují spolupráci s nimi a tím zvyšují kvalitu poskytované sociální služby.
- XXII. **Pracovníci FOD respektují rozdíly v názorech a praktické činnosti kolegů, ostatních odborných a dobrovolných pracovníků**. Kritické připomínky k nim vyjadřují na vhodném místě vhodným způsobem (na poradě, při supervizi).

(Materiál poskytnutý pracovníky Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh)

Pravidla služby FOD Zábřeh:

1) aktivní spolupráce uživatele na řešení domluvené zakázky a **aktivní předávání informací**, které mají vliv na poskytování sociální služby - uživatel spolupracuje na vytváření a realizaci zakázky, společně s klíčovým pracovníkem (průvodcem) vytváří plán spolupráce, aktivně se podílí na naplňování předem stanovených dílčích úkolů (krátkodobých cílů). Aktivita uživatele se posuzuje individuálně, na případových poradách pracovního týmu pobočky FOD Zábřeh.

Aktivní předávání informací = nezamlčování a pravdivé informování o důležitých skutečnostech, které mají vliv na poskytování sociální služby. V případě, že se jedná o opakované zamlčování a uvádění nepravdivých informací, které závažně narušují poskytování služby, je možné službu ukončit – viz Smlouva o poskytování sociální služby. Pracovníci tyto skutečnosti posuzují individuálně, formou případové rady na pracovního týmu FOD Zábřeh.

2) jednání s respektem = respektování názorů, postojů a chování obou stran za předpokladu, že nejsou porušena základní lidská práva a svobody zúčastněných stran ani dětí uživatele, jednání bez fyzického a slovního napadání. Pokud k napadání dojde, je možno probíhající jednání **aktuálně přerušit, případně ukončit smlouvu** o poskytování sociálních služeb.

Napadání

- **slovní** - používání vulgárních slov, vyhrožování, zastrašování, nepřiměřeně hlasitý projev či poznámky, které jsou jedné ze stran nepříjemné a obtěžují ji. U slovního napadení se řídíme aktuální situací a okolnostmi. Služba se ze strany poskytovatele ukončuje, pokud slovní agrese přetrvává opakovaně – dvakrát - i přes upozornění pracovníka FOD.
- **fyzické** - v případě fyzického napadení je spolupráce s uživatelem ukončena okamžitě.

3) omluva pokud uživatel nemůže přijít na dohodnutou schůzku. Tolerujeme nanejvýš dvě po sobě neomluvené neúčasti na schůzce s přihlédnutím k okolnostem situace uživatele, **dvě** po sobě neomluvené neúčasti na schůzce zakládají důvod k **výpovědi smlouvy o poskytování sociální služby**.

Klient se může omluvit ze schůzky: osobně na pobočce, telefonicky, SMS zprávou, vzkazem v dostatečném předstihu, nejpozději však hodinu před jejím začátkem. V individuálních případech tolerujeme omluvu i po sjednané schůzce – např. uživatel nemá možnost telefonovat, je ze vzdálené lokality, má obtíže s dopravou, má psychické problémy.

4) vzájemná dohoda v případě, kdy je zapotřebí spolupráce **další osoby či instituce** – např. advokát uživatele, s výjimkou těch, které mají na informace zákonný nárok. V některých případech může přítomnost další osoby uživatele znevýhodňovat – např. asistence u předávání dětí – otec má advokáta, matka ne, musí matka s přítomností otcova advokáta souhlasit.

(Materiál poskytnutý pracovníky Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh)

Příloha F Smlouva o poskytnutí sociální služby – sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi na pobočce Fondu ohrožených dětí Zábřeh

Smlouva o poskytnutí sociální služby – sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi na pobočce FOD Zábřeh

Pan/paní:

jméno a příjmení:.....

datum narození:

adresa trvalého bydliště :

adresa obvyklého bydliště :

kontakt:.....

a

Fond ohrožených dětí - pobočka Zábřeh, Sušilova 40, 789 01 Zábřeh, zastoupený na základě zmocnění Soni Kolářové, DiS., vedoucí pobočky, uzavírají v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, tuto smlouvu o poskytnutí služby sociální prevence – sociálně-aktivizační služby.

Služba se bude týkat nezletilých dětí:

.....

I.

Rozsah poskytování sociální služby

Služba bude zahrnovat:

.....

II.

Místo a čas poskytování sociální služby

Sociální služba bude poskytována na pobočce FOD v Zábřeze, případně v terénu po předem dohodnutém termínu (termínech).

III.

Výše úhrady

Sociální služba bude, dle § 72, písm. g) zákona č. 108/2006 o sociálních službách, poskytována **zdarma**.

IV.

Ujednání o dodržování vnitřních pravidel stanovených poskytovatelem

Uživatel souhlasí s tím, že po dobu poskytování služby bude dodržovat pravidla daná poskytovatelem služby, se kterými byl seznámen. Pracovník předá uživateli služby list/letáček s poskytovanými službami a ústně vysvětlí další informace k pravidlům služby.

V.

Další ujednání

Podpisem této smlouvy dává uživatel poskytovateli souhlas k použití jeho osobních údajů a osobních údajů nezletilých dětí.

Uživatel bere na vědomí, že poskytovatel služby má v zákonem stanovených případech **oznamovací povinnost** – poskytovatel informuje orgán sociálně-právní ochrany dětí či orgány činné v trestním řízení.

VI.

Nahlížení do spisové dokumentace

Uživatel má **právo** kdykoliv požádat FOD Zábřeh o nahlédnutí do spisové dokumentace vedené v jeho věci. Poskytovatel se zavazuje umožnit uživateli nahlédnutí do spisové dokumentace nejpozději do 10 pracovních dnů.

VII.

Ukončení sociální služby

Důvody ze strany uživatele:

- došlo k vyřešení situace (byl naplněn cíl spolupráce)
- nechce další spolupráci
- dojde k porušení pravidel poskytování služby ze strany poskytovatele

Důvody ze strany poskytovatele:

- došlo k vyřešení situace (byl naplněn cíl spolupráce)
- jsou žádány služby, které nejsou v zájmu dítěte, nebo nejsou v nabídce služeb FOD Zábřeh
- dojde k porušení pravidel ze strany uživatele

VIII.

Doba platnosti smlouvy

Tato smlouva se uzavírá od..... Ukončení smlouvy bude provedeno po dohodě obou stran z výše uvedených důvodů.

Podpisy smluvních stran:

.....

pan/paní

.....

zástupce FOD

(Materiál poskytnutý pracovníky Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh)

PLÁN SPOLUPRÁCE

Uživatel služby:

.....

.....

.....

.....

.....

(případný podpis uživatele)

Poskytovatel služby:

Fond ohrožených dětí

Pobočka FOD Zábřeh

Sušilova 40, Zábřeh 789 01

.....

(Klíčový pracovník)

.....

(případný podpis pracovníka)

Cíl spolupráce:		
Datum: Úkoly:	Kdo a kdy a příp. jak a kde je splní:	Datum: Splněno/nesplněno:

(Materiál poskytnutý pracovníky Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh)

Příloha H Udělení/neudělení souhlasu se zpracováním osobních údajů a poučení o povinnostech Fondu ohrožených dětí

**Udělení/neudělení* souhlasu se zpracováním osobních údajů
a poučení o povinnostech FOD**

Jako uživatel sociální služby (sociálně-aktivizační služba pro rodiny s dětmi) poskytované podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, Fondem ohrožených dětí, o. s. (dále jen FOD) **uděluji/neuděluji*** FOD souhlas ke spravování, zpracovávání a uchovávání mých osobních údajů včetně údajů citlivých, a to v rozsahu, který je nezbytný k poskytnutí zmíněné služby a způsobem, který je v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Tento souhlas **uděluji/neuděluji*** i ve vztahu ke svému nezletilému dítěti/dětem.....
....., jehož/jejichž jsem zákonným zástupcem.

Souhlasím s tím, že tyto osobní údaje budou zpracovávány a uchovávány po celou dobu spolupráce a po jejím ukončení až do termínu skartace, tj. 10 let od ukončení smlouvy o poskytování sociální služby/dosažení zletilosti dítěte.

Beru na vědomí, že mám právo na přístup k těmto údajům a na jejich opravu, blíže viz zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

Dále beru na vědomí, že FOD je osoba pověřená MPSV výkonem sociálně-právní ochrany dětí podle § 48 a násl. zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, a v důsledku toho má následující povinnosti:

- oznámit obci s rozšířenou působností skutečnosti nasvědčující, že jde o děti, na které se vztahuje sociálně-právní ochrana dětí¹⁹;
- poskytnout na výzvu orgánů sociálně-právní ochrany dětí údaje potřebné pro poskytnutí sociálně-právní ochrany, jde-li o podezření z týrání, zneužívání dítěte nebo ze zanedbávání péče o ně²⁰;
- sdělit soudu skutečnosti, které mají význam pro řízení a rozhodnutí²¹;
- oznamovat podezření ze spáchání trestných činů na dětech orgánům činným v trestním řízení²²;
- poskytnout na dožádání informace Policii ČR²³.

Rovněž beru na vědomí, že podle § 5 odst. 2 písm. a) a § 9 písm. f) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, lze i bez souhlasu subjektu údajů zpracovávat osobní údaje včetně citlivých, pokud se jedná o údaje nezbytné pro provádění sociálně-právní ochrany dětí a při zajištění ochrany těchto údajů v souladu se zákonem.

Beru dále na vědomí, že do mé osobní dokumentace a dokumentace mého dítěte mohou nahlížet pracovníci pobočky FOD Zábřeh, předsednictvo FOD a pověřené osoby kontrolních orgánů (viz zákon č. 552/1991 Sb., o státní kontrole).

V dne

Jméno a příjmení uživatele služby:
č. OP uživatele služby:
Podpis uživatele služby:

***nehodící se škrtněte anebo hodící se zatrhněte**

(Materiál poskytnutý pracovníky Fondu ohrožených dětí pobočky Zábřeh)

¹⁹ podle § 10 odst. 4 zákona o sociálně právní ochraně dětí

²⁰ podle § 53 zákona o sociálně-právní ochraně dětí

²¹ podle § 128 občanského soudního řádu

²² podle § 367 a 368 trestního zákoníku

²³ podle § 8 a násl. trestního řádu

Anotace

Dostupnost terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh

Diplomová práce je zaměřena na problematiku dostupnosti terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh. Cílem diplomové práce je popsat problematiku terénních a ambulantních služeb a analyzovat efektivitu práce s ohroženými rodinami s dětmi a zaměřit se na dostupné státní a nestátní služby na pomoc těmto rodinám v regionu Zábřeh.

Teoretická část je zaměřena na problematiku rodiny a její možné poruchy, hodnocení funkčnosti, principy sociálně-právní ochrany dětí a charakteristiku terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi.

V praktické části je popsána realizace kvalitativního výzkumného šetření zabývajícího se analýzou poskytovaných terénních a ambulantních služeb pro ohrožené rodiny s dětmi v regionu Zábřeh v rámci spolupráce sociálních pracovníků státních a nestátních organizací.

Klíčová slova: rodina, poruchy rodiny, sociálně-právní ochrana dětí, terénní a ambulantní služby pro ohrožené rodiny s dětmi, sanace rodiny.

Annotation

The reachability of field-and ambulatory services for endangered families with children in Zábřeh region.

This Master thesis focuses on the reachability of field- and ambulatory services for endangered families with children in Zábřeh region. The aim of this Master thesis is to describe the issue itself and to analyse the efficacy of dealing with endangered families with children and also to zero in on state's and non-profitable organisations accessible to these families in Zábřeh region.

In theoretical part are described functions and possible dysfunctions of family, assessment of family functionality, principles of social and legal children protection and characteristics of field- and ambulatory services for endangered families with children.

In field part is given the description of realization of qualitative research concerning the analysis of provided field-and ambulatory services for endangered families with children in Zábřeh region, all this with cooperation of state's social workers and workers from non-profitable organisations.

Key words: family, dysfunctions of family, field- and ambulatory services, social and legal protection of children, support of family.